

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

Мастер рад:

Слика Југославије у часопису *Foreign Affairs*

Ментор:

проф. др Радина Вучетић

Студент:

Борис Марковић ИС 16/10

Београд, 2019.

САДРЖАЈ

Предговор	1
Увод	9
Представа Краљевине Југославије	23
<i>Краљевина СХС и изградња Версајског система (1922-1929)</i>	23
<i>Југословенска краљевина и криза мировног поретка (1929-1939)</i>	41
<i>Југославија и Други светски рат (1939-1945)</i>	51
Слика социјалистичке Југославије	60
<i>Од социјалистичког лагера до приближавања западу (1945-1953)</i>	60
<i>Изградња и одржање самосталности у Хладном рату (1953-1980)</i>	73
<i>Југословенска федерација и изазови Новог светског поретка (1980-1991)</i>	88
Закључак	95
Прилози	100
Списак извора и литературе	118

Предговор

Магазин *Foreign Affairs* основан је 1922. године под покровитељством тек оформљене независне организације под називом *Савет за иностране односе*.¹ У наредних деведесет и седам година свог постојања, овај часопис постао је један од најугледнијих америчких листова у области међународних односа. Томе је допринела чињеница да су у њему своја тумачења износили најутицајнији светски стручњаци, али и сами креатори америчке спољне политике.² Основни циљ овог рада јесте да одговори на питање како је Југославија током свог постојања била посматрана у оквиру наведеног магазина. Такође, рад настоји да покаже на који начин се слика Југославије у часопису мењала у складу са бурним међународним процесима XX века. На крају, рад настоји да утврди у којој мери је ова слика одговарала становиштима америчких влада у различитим епохама.

Да би се вишеструки значај теме којом се рад бави могао разумети, неопходно је детаљније се упознати са основним одликама часописа *Foreign Affairs*. Пре свега, треба имати на уму да су се уредници овог листа, заједно са већином аутора, налазили међу најугледнијим члановима института CFR. Само по себи, то не би било од велике важности да овај институт није чинио окосницу америчког естаблишмента XX века.³ Под појмом естаблишмента овде подразумевамо неформалну групу најутицајнијих припадника одређеног друштва који деле заједничку прошлост, слична уверења, интересе и методе деловања. У случају САД у XX веку, говоримо о елити која је формирана почетком столећа да би у наредним деценијама стекла неупоредив утицај у америчком друштву и политици.⁴ Њени припадници су у сопствено схватање

---

¹ Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy, A Comparative Study of the Role and Influence of the Council on Foreign Relations and the Royal Institute of International Affairs*, New York 2004, 108-110; *Council on Foreign Relations (CFR)* представља независни институт (think-tank) за међународне односе који је основан 1921. године у Њујорку, а који делује и данас. Његови лидери и чланови одувек су били најугледнији припадници америчког друштва. Међу њима су се нашли бројни универзитетски професори, прекаљене дипломате и јавни делатници, угледни новински уредници и руководиоци водећих америчких корпорација и банака. Основним циљевима свог јавног деловања, челници института су дефинисали „развој разумевања проблема спољне политике у америчкој јавности, као и преношење корисних стручних савета самим америчким владама“.

² Тако је на пример, своју тезу о „сукобу цивилизација“ у постхладноратовском свету, Семјуел Хантингтон први пут писмено изложио управо у овом листу, 1993. године. За часопис су писале и бројне утицајне личности америчке дипломатије, попут Хенрија Кисинџера, Џорџа Кенана и Збигњева Бжежинског.

³ Robert D. Šulcinger, *Američka diplomatija od 1900. godine*, Beograd 2011, 7-8.

⁴ Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 28-30; Различите технике помоћу којих је CFR успевао током XX века да постане фактор у оквиру процеса формулисања америчке спољне политике, приказане су у оквиру уводног поглавља рада. Треба напоменути да је овај институт са неумањеним угледом у америчком друштву и политици, ушао и у XXI век.

америчких националних циљева уградили своје економске интересе и друштвена и политичка уверења. Стога су трајно заговарали глобалну оријентацију америчке спољне политике, засновану превасходно на принципима либералног интернационализма.⁵ Управо ова политичка идеја била је и један од темељних идеолошких елемената наратива часописа *Foreign Affairs*. Она је представљала трајно опредељење његових уредника, али и највећег броја аутора. Тако су у овом магазину, замишљеном као „отворени форум идеја“, примат ипак одржала она виђења међународне политике која су се уклапала у идејни концепт либералног интернационализма.⁶ Тај концепт је током већег дела XX века био прихваћен и у оквирима саме дипломатије САД.⁷

На основу свега наведеног, можемо закључити да основни значај рада лежи у чињеници да се њиме посредно утврђује слика Југославије у очима америчког спољнополитичког естаблишмента XX века.⁸ Та слика доживљавала је бројне промене у складу са реалполитичким разматрањима конкретних историјских околности, али је трајно била утемељена на оном поимању америчких националних интереса које су формирали припадници естаблишмента. Такође, рад је значајан јер на посредан начин настоји да покаже колико су виђења естаблишмента о Југославији у току двадесетог столећа била у складу са званичним позицијама различитих америчких влада. На самом крају, рад нам открива како је изгледала слика Југославије коју је часопис градио у оквиру саме америчке јавности. У вези са тим, поставља се питање колики је утицај *Foreign Affairs* заиста имао на формирање мишљења о међународној политици у оквиру америчког становништва у XX веку.

Непосредан одговор на ово питање тешко се може изразити простим бројкама тиража.⁹ Таквим поступком, занемарили бисмо елитистичку оријентацију часописа чији садржаји нису били намењени масама, већ образованој јавности, заинтересованој за проблеме међународне политике. За уреднике листа, било је важно „едуковати“

---

⁵ Исто, 70-74; Најопштије схваћен, појам америчког либералног интернационализма подразумева идеју промоције либералних политичких начела америчке демократије широм света. Ова идеја, од почетка је неодвојива је од замисли о стварању глобалних међународних установа које би омогућиле успех овом процесу.

⁶ Robert D. Schulzinger, *The Wise Men of Foreign Affairs. History of the Council on Foreign Relations*, New York 1984. 19; Иако поједини дисонантни тонови у часопису јесу били присутни, они никако нису угрожавали доминантну идеолошку супстанцу часописа већ су служили као примери отворености уређивачке политике према разноврсним идејама.

⁷ Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 108-110.

⁸ Израз „спољнополитички естаблишмент“, први је искористио Роберт Шулцингер у претходно наведеном делу под називом *Američka diplomatija od 1900. godine*.

⁹ Према подацима са званичног сајта магазина, просечан тираж листа у другој половини XX века, износио је око 150 000 примерака.

такозвану „пажљиву публику“, сачињену од универзитетских професора, студената, новинара и других интелектуалаца. Њима је потом била намењена улога у процесу даљег ширења визија и тумачења које су усвојили читајући часопис.¹⁰ Ова чињеница, доводи нас до закључка да је *Foreign Affairs* посредно могао вршити велики утицај на целокупну америчку јавност. Ипак, тачан обим тог утицаја, немогуће је прецизно измерити. Оно што ипак можемо закључити са сигурношћу, јесте да нам слика Југославије у часопису може показати на који начин је ова земља посматрана међу образованим Американцима чије је мишљење *Foreign Affairs* непосредно обликовао.

Хронолошки оквир рада обухвата целовиту епоху постојања јединствене југословенске државе. Рад прати слику Југославије у часопису од Првог светског рата па све до 1991. године. Иако је магазин почео са издавањем тек 1922. године, чланци великог броја аутора били су посвећени годинама које су претходиле његовом оснивању. Писало се о бројним питањима, а пре свега о кључном догађају епохе, Првом светском рату. Ауторски есеји посвећени узроцима и исходима Великог рата често су се бавили и улогом Краљевине Србије у овом историјском догађају. Историјска репрезентација Србије у светском сукобу, послужила је међуратним ауторима листа у подухвату супротстављања првим примерима историјског ревизионизма у вези са узроцима Великог рата, који су се у светској јавности појавили већ двадесетих година. Ова представа, у раду је била схваћена као неизоставни део наратива о југословенској краљевини. Стога су чланци часописа који су настајали од 1922. године, а који су се својим садржајем односили на улогу Србије у Великом рату изабрани као доња хронолошка граница рада.

Надаље, рад се бавио представом Југославије, закључно са ауторским есејем под насловом *Yugoslavia: Prospects for Stability*, који се у листу појавио 1991. године. Овај текст последњи је о Југославији говорио као о јединственој држави. Иако би се сам процес оружаног распада Југославије могао схватити као саставни део њене историје, овај рад се није бавио овим проблемом. Самим тим, истраживање није обухватило

---

¹⁰ Elihu Katz, Paul F. Lazarsfeld, *Personal Influence, The Part Played by People in the Flow of Information*, New Jersey 2009, 66-68, 149-151; Ова техника, заснована је на такозваном моделу медијске комуникације „у два корака“, који је први пут научно формулисан педесетих година XX века. У оквиру овог модела, појам „пажљиве публике“ (*attentive public*) или „креатора мишљења“ (*opinion formers*) игра кључну улогу. Они су део популације који у оквиру првог корака медијске комуникације усваја сложене идеје да би их у другом кораку преносио широј јавности.

бројне чланке листа *Foreign Affairs* који су од 1991. године сведочили о распаду Југославије и грађанском рату који је пратио овај процес.¹¹

Методологија истраживања и израде рада обухватила је неколико корака. Први од њих, састојао се од анализе двеју централних рубрика листа под називом *Essays* и *Capsule Review*. Из целокупног, богатог корпуса часописа, издвојени су они текстови који су у раздобљу између 1922. и 1991. године, на непосредан или посредан начин сведочили о Југославији.¹² Проучавање обимних ауторских реферата из рубрике *Essays*, пружио нам је детаљан увид у то на који начин су аутори и уредници видели дипломатску улогу и унутрашњи живот Југославије у различитим периодима XX века. С друге стране, језгровити, али стога знатно учесталији прикази научних студија, сабрани у рубрици *Capsule Review*, омогућили су нам да јасније датирамо историјске тренутке у којима је у односу уредника према југословенској држави долазило до промена.¹³

На основу проучавања издвојених есеја и кратких приказа, утврђене су различите представе Југославије у часопису током двадесетог столећа. Оне су затим систематски разврстане, у зависности од различитих димензија у оквиру којих је посматрана југословенска држава. Магазин *Foreign Affairs*, од почетка је своје интересовање за међународне односе поставио на најширим темељима. Тако су се, осим разматрања конкретних дипломатских проблема, у њему могла наћи и тумачења унутрашњег политичког развоја различитих крајева и држава света. У складу са овом чињеницом, у раду су разврстане све представе Југославије до којих је истраживање дошло. Посебно су притом приказане оне представе које су о Југославији сведочиле са становишта ужег или ширег контекста међународних односа, а посебно оне које су се бавиле питањима и проблемима њеног унутрашњег развоја.¹⁴

---

¹¹ Велики број објављених текстова и комплексна природа проблема, захтевали су да се тема распада југословенске државе третира као посебна целина, одвојена од теме којом се рад бави.

¹² Међу њима су се нашли и они текстови који су Југославију посматрали у оквиру најширег геополитичког контекста.

¹³ Рубрика *Capsule Review*, обухвата приказе актуелних научних студија које се баве проблемима међународних односа. Због кратке форме текстова који је сачињавају, ова рубрика успева да обухвати широк опсег разноврсних питања међународне политике у сваком појединачном издању листа. Ова чињеница, омогућила нам је да у рубрици *Capsule Review* активно пратимо евентуалне промене у односу уређивача према Југославији, што у случају далеко опсежнијих, али знатно ређих текстова из рубрике *Essays*, није било до краја могуће.

¹⁴ Треба споменути и то да су аутори часописа о Југославији писали у све три темпоралне равни. То значи да су оцењивали савремене прилике, предвиђали расплете појединих процеса у будућности, али и писали о прошлим догађајима. Све ове оцене, реминисценције и предвиђања, рад прати и изучава у равни историјског тренутка у коме су текстови настајали и тадашњег наратива часописа.

Темељни и најважнији методолошки корак у изради рада био је поступак утврђивања доминантних интелектуалних чинилаца који су утицали на обликовање слике Југославије у часопису. Да бисмо овај корак савладали, употребили смо теоријски приступ „деконструкције наратива“, који је позајмљен из теорије књижевности, али се последњих деценија користи у студијама интелектуалне историје. У средишту овог приступа налази се појам дискурса или „социолошке поетике“. За његово дефинисање, овде смо користили тумачења руских теоретичара књижевности, Михаила Бахтина и Павела Медведева, као и француског филозофа Мишела Фукоа. Стога смо овај појам посматрали као мисаони систем састављен од идеја, ставова и уверења која управљају процесом креирања знања о стварности.¹⁵ Дискурс ствара текстуалне „конструкте“ или наративе, односно представе стварности које нису исто што и сама стварност. Оне представљају субјективну стварност чији су вредносни систем и терминологија одређени интелектуалним афинитетима аутора, односно дискурсом.¹⁶

Општи наратив часописа *Foreign Affairs*, од његовог утемељења до данас, обликовала су два доминантна дискурзивна елемента. Први од њих, била су идеолошка уверења уредника и аутора листа, а други њихово стратешко промишљање актуелних међународних околности у вези са претпостављеним интересима САД. Теоријски приступ који смо користили, омогућио нам је тако да анализом текстова и уређивачке политике деконструишемо, односно препознамо и прикажемо идеолошки и стратешки утемељене мотиве у оном делу наратива листа који се односио на дипломатски и унутрашњи развој југословенске државе.¹⁷

Споредни теоријски приступ коришћен у изради рада, био је имаголошки приступ. Појам дискурса и овде је од пресудног значаја. Ипак, у овом случају, не

---

¹⁵ Mišel Fuko, *Poredak diskursa*, Loznica 2007, 20-25; Mikhail M. Bakhtin, Pavel N. Medvedev, *The Formal Method in Literary Scholarship: A Critical Introduction to Sociological Poetics*, Baltimore 1991, 11-36;

Дискурс се још може схватити и као језик помоћу кога се ствара жељена слика стварности. Овај појам, не ограничава се на сферу књижевности, већ је присутан и у другим областима културе. Дискурсом се такође може означити и одређена интелектуална клима која влада у јавности, захваљујући медијском упливу или другим врстама културних утицаја. С тим у вези, често се употребљава појам јавног дискурса.

¹⁶ Mišel Fuko, *Poredak diskursa*, 9; Књижевно-теоријске и филозофске студије наратива, попут Бахтиновог *формализма* и Фукоовог *Поретка дискурса*, представљају корене епистемолошке школе назване *конструктивизам* која полази од претпоставке да је целокупно људско знање друштвено конструисано, односно предодређено важећим културним и идеолошким обрасцима, научним конвенцијама и устаљеним друштвеним правилима.

¹⁷ Притом се не сме се губити из вида чињеница да су аутори часописа стручњаци из области међународних односа. Они полазе од одређених тренутних или трајних политичких уверења која представљају интелектуални фундамент на коме се гради даља стручна анализа конкретних појава и процеса.

говоримо о његовој идеолошкој или стратешкој утемељности. У првом плану, овде се појављују културни стереотипи Американаца о народима и земљама Балкана. Овај приступ, био је значајан превасходно због чињенице да су поједини текстови часописа који су се бавили друштвеним и политичким приликама у Краљевини Југославији били прожети бројним стереотипима. Рад је настојао да ове стереотипе издвоји и прикаже, додајући их потом оним представама које су биле идеолошки и геостратешки инспирисане.

Исправно коришћење овог приступа у истраживању, обезбедила нам је на првом месту студија ауторке Марије Тодорове под насловом *Имагинарни Балкан*. Бугарска историчарка овде је систематски приказала основне одлике западне имагинације о балканским народима кроз историју. Њен закључак био је да су народи Балкана у западним текстовима најчешће попримали одлике „граничара“ који су смештени између два централна западна конструкта, цивилизованог „оксидента“ и егзотичног и дивљег „оријента“. На том простору, западна имагинација наилазила је на сиромашне народе, неразвијене привреде и културе, склоне међуетничким сукобима.¹⁸ Од користи за упознавање са овим теоријским приступом, биле су такође и имаголошке студије Трајана Стојановића и Немање Радоњића.¹⁹

Последњи методолошки корак, подразумевао је поређење слике Југославије у магазину са званичним становиштима америчке дипломатије у различитим периодима XX века. Овај методолошки поступак неизбежно је зашао у поље дипломатске историје која представља историографску дисциплину до које теоријски приступи других наука врло тешко допиру. Самим тим, одлучили смо се да на питање подударности између текстуалне репрезентације Југославије и ставова америчких званичника одговоримо на традиционалан, емпиријски начин. Својства наратива о Југославији која смо утврдили претходним проучавањем текстова, тако смо поредили са закључцима које су нам пружили литература и писани извори о историји америчке дипломатије и југословенско-америчких односа. Ова поређења, притом су била постављена у раван динамичних односа института CFR и званичног Вашингтона, који су темељно одређивали наратив листа. Од велике помоћи, у том смислу биле су студије посвећене историји института CFR и магазина *Foreign Affairs*.

---

¹⁸ Marija Todorova, *Imaginarni Balkan*, Beograd 2004, 180-182.

¹⁹ Trajan Stojanović, *Pogledi na Nas/Vas i Drugoga*, Beograd 2006, Немања Радоњић, „Слика Балкана у часопису National Geographic (1888-2013)“, *Годишњак за друштвену историју*, бр. 3 (2013), 73-97.

Основне изворе пружили су нам сами текстови часописа, који су сведочили о Југославији, а који су се појавили у периоду од 1922. до 1991. године. То су пре свега, текстови из рубрике есеји (*Essays*) који и данас сачињавају основу самог магазина. Рад је обухватио свих 47 есеја који су се бавили темама везаним за Југославију.²⁰ Осим тога, истраживање је узело у обзир и тачно 112 чланака из рубрике кратких приказа научних студија (*Capsule review*) која представља другу рубрику по значају у оквиру часописа. Из овог скупа, у раду је издвојено 15 приказа који су најпотпуније осликавали ставове уређивачке политике часописа према Југославији у различитим етапама XX века.

С обзиром на настојање рада да слику Југославије из магазина *Foreign Affairs* уклопи у контекст југословенско-америчких односа у току XX века, коришћени су и други примарни извори. Међу њима се издвајају објављени документи америчке владе који се односе на Југославију, а који су доступни на интернет страници америчког државног секретаријата. Поред тога, рад је користио и објављену грађу Архива Југославије која говори о америчко-југословенским дипломатским односима од 1918. до 1945. године.²¹ На изворну грађу, надовезује се литература о америчкој спољној политици, као и о америчко-југословенским односима. У том погледу, од кључног значаја биле су синтезе Роберта Шулцингера и Хенрија Кисинџера о америчкој дипломатији у XX веку.²² Приближно једнаке важности за писање рада, били су поједини томови историје спољне политике САД у издању универзитета Кембриџ. Иста тематика, пропраћена је из југословенске перспективе бројним књигама и расправама међу којима се посебним значајем истичу радови Драгана Богетића о односима САД и Југославије у току Хладног рата.

Литература везана за историју листа и његове кровне установе, била нам је важан ослонац у процесу постављања слике Југославије у контекст идејних и стратешких поставки америчког естаблишмента. Такође, она нам је пружила могућност да анализирамо свеукупне односе CFR института и званичне дипломатије Вашингтона. С тим у вези, рад је користио монографију политиколога Индерџета Пармара, *Think*

---

²⁰ Рад није узео у обзир само оне есеје за које је истраживање утврдило да су се у њима термини везани за Југославију спомињали спорадично и да су имали ефемерну улогу. Најбољи примери за то су набрајања и кратка поређења у сврху дескрипције, присутна у образлагању појединих тематски далеких питања.

²¹ *Foreign Relations of the United States*, <<https://history.state.gov/historicaldocuments/about-frus>>, (11.9.2017), *Југословенско-амерички односи 1918-1941*, Архив Југославије, зборник извора, (ур. Миладин Милошевић), Београд 2015.

²² Robert D. Šulcinger, *Američka diplomatija od 1900. godine*, Beograd 2011, Henri Kisindžer, *Diplomatija*, Beograd 2016.

Tanks and Power in Foreign Policy. Овоме треба придодати још једну студију Роберта Шулцингера под насловом *The Wise Men of Foreign Affairs* која је детаљно анализирала значај кључних личности CFR у америчкој историји двадесетог столећа. Чланак историчара Гергелија Ромшица о слици међуратне Мађарске у *Foreign Affairs*-у, такође је био од изузетне користи за писање рада као једини расположиви пример расправе намењене питањима текстуалног представљања једне европске државе у овом часопису.²³ На самом крају, рад је користио и студије о историји југословенске спољне политике и унутрашњег развоја. Овде се издвајају дела Богдана Кризмана и Љубодрага Димића о југословенској дипломатији у међуратном, односно у хладноратовском периоду. Међу делима која се баве историјом унутрашњих прилика, својим значајем за овај рад истиче се синтеза Мари-Жанин Чалић о историји Југославије у XX веку.²⁴

---

²³Gergely Romsics, „Hungary in the Journal Foreign Affairs”, *Hungarian Study Review*, Vol.32 (2005), 15-40.

²⁴ Bogdan Krizman, *Vanjska politika jugoslavenske države 1918-1941*, Zagreb 1975, Ljubodrag Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat*, Beograd 2014, Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, Београд 2013; Целовит списак извора и литературе, налази се на крају рада.

Увод

Историјски контекст: Југославија и САД у XX веку

Током дугог историјског раздобља, од завршетка Првог светског рата па све до почетка сукоба за југословенско наслеђе, америчко-југословенски односи прешли су дуг и динамичан пут. Тај пут био је одређен бројним општим и посебним чиниоцима. Пре свега, на њега су утицале глобалне међународне околности, догађаји, појаве и процеси. Други чинилац ових односа биле су променљиве спољнополитичке концепције различитих америчких администрација које су посредно опредељивале и однос САД према југословенској држави. На крају, квалитет односа две земље, зависио је и од бројних заокрета у самој Југославији, до којих је долазило како на унутрашњем, тако и на спољнополитичком плану. Најпотпунија периодизација америчко-југословенских односа, интегрисала би све три групе наведених чинилаца, истичући значај једних наспрам других, у различитим историјским епохама. У оквиру једног таквог покушаја, поделили смо дугу историју америчко-југословенских дипломатских веза од 1918. до 1991. године у девет различитих етапа.

Дипломатске везе од Версаја до окончања Другог светског рата

Прва етапа дипломатских односа САД и Југославије, обележила је кратко раздобље које је наступило непосредно након Првог светског рата, од 1919. до 1920. године. Кључни међународни догађај епохе била је Париска мировна конференција на којој је, између осталог, међународно признато стварање Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. На конференцији, амерички председник Вудро Вилсон представио је свој револуционарни план послератног међународног поретка. Овај план уједно је био и основа тадашње америчке спољнополитичке концепције која је подразумевала активно присуство САД у решавању најважнијих глобалних проблема послератног света.²⁵

На његовој изради радили су чланови неформалне саветничке комисије која је остала позната под називом *Inquiry*, сачињене од најугледнијих америчких интелектуалаца тог доба. Међу њима су се нашле и бројне личности које су

---

²⁵ Henri Kisindžer, *Diplomatija*, 16-19; Вилсон и његови сарадници су улогу САД у послератном свету видели у промоцији либералних начела у међународним односима. Ово схватање, било је у великој мери утемељено уверењу америчких политичких елита о „изузетности“ демократских установа САД. Вилсон и његови саветници, стога су Америку посматрали као мисионара који има за циљ да промовише своју изузетност у оквиру новог међународног поретка.

учествовале у потоњем оснивању института CFR.²⁶ Вилсонов план послератног међународног поретка био је заснован на начелу колективне безбедности, оличеном у идеји о формирању једне међународне установе која би омогућила мирно решавање спорова међу нацијама света. Осим тога, овај план је промовисао начело права народа на самоопредељење које би омогућило стварање нових националних држава у Европи. На крају, Вилсонов нацрт је истицао и друга уобичајена либерална начела попут слободе међународне трговине и пловидбе, као и принципе јавне дипломатије и међународног разоружања.²⁷

Посебно инсистирање на начелу националног самоопредељења довело је Вилсонове делегате у Паризу у положај заштитника новостворене југословенске државе. О томе сведочи чињеница да су САД биле прва велика сила која је признала стварање Југославије, бранећи касније њене интересе и у другим питањима попут спорова о разграничењу са Румунијом и Италијом. Овај пионирски период југословенско-америчких односа завршен је већ током 1920. године поразом Вилсонових идеја на изборима у САД и повлачењем америчке делегације из Париза. Тиме је Југославија на самом почетку свог постојања остала без важног савезника и заштитника. Ова чињеница, била је од великог значаја за њен будући спољнополитички положај.²⁸

Раздобље које је уследило у америчко-југословенским односима након Вилсоновог пада одредила је пре свега изолационистичка дипломатска оријентација наредних америчких влада. Она је обликовала америчко деловање у међународној сфери све до друге половине тридесетих година. У основи, изолационизам је био реакција на Вилсонову спољну политику која је Америку, противно њеној дотадашњој дипломатској традицији, уплела у европска питања. Изолационистичка дипломатија, стога је свој основни задатак видела управо у што ефикаснијем повлачењу из Европе.²⁹

---

²⁶ Robert D. Schulzinger, *The Wise Men of Foreign Affairs*, New York 1984, 15-21; Двојица будућих уредника листа *Foreign Affairs* Арчибалд Кери Кулиц и Волтер Липман, били су део ове саветничке комисије.

²⁷ Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 110; Ова начела, заједно са уверењем о предводничкој улози Америке у оквиру новог међународног поретка, поставили су темеље идеје вилсоњијанског идеализма, познате и као амерички либерални интернационализам. Иако је у наступајућем периоду била привремено напуштена, ова идеја је од Другог светског рата па надаље, одлучно обликовала америчку спољну политику. Настанак међународних институција, попут Друштва Народа и Уједињених Нација, своје корене је пронашао управо у овој идеји;

²⁸ Henri Kisindžer, *Diplomatija*, 27; Версајски поредак био је резултат компромиса између Вилсонових идеја и интереса великих европских сила-победница које су преузеле водећу реч на конференцији, након одласка америчке делегације.

²⁹ Исто, 29; Ова политика, означавала је превасходно повратак традицијама америчке хемисферске спољне политике, дефинисане начелима Монроове доктрине, донете још у првој половини XIX века.

У том светлу, треба посматрати и сразмеран губитак интересовања САД за положај југословенске краљевине у овом периоду. Иако су симпатије појединих америчких државника опстале, дипломатски контакти две земље су у овом раздобљу сведени искључиво на питања отплате ратних дугова. За то време, спољнополитички положај Југославије био је изузетно тежак. Њега је одликовала готово потпуна опкољеност ревизионистичким тежњама суседа, незадовољних територијалном расподелом након рата. Међу њима, југословенској дипломатији највише муке је задавала Италија, вођена територијалним претензијама на Јадрану. Такође, унутрашња политичка нестабилност, оличена у сукобу српских и хрватских политичких чинилаца, значајно је слабила дипломатске капацитете земље.

У тако сложеним околностима, Југославија је покушавала да своје интересе одбрани превасходно унапређивањем дипломатских веза са ратним савезницима, Француском и Великом Британијом. Додатну креативност у обуздавању ревизионистичких амбиција суседних земаља, југословенска дипломатија показала је склапањем регионалних пактова попут Мале Антанте и Балканског савеза. Такође, југословенски државници нису презали ни од покушаја да спорове са незадовољним суседима решавају и у непосредним преговорима. Одлучна и креативна стратегија омогућила је постепено поправљање дипломатског положаја Југославије почетком тридесетих година. Томе је допринело и смиривање унутрашњих сукоба, до кога је дошло након увођења диктатуре краља Александра, почетком 1929. године. Међутим, убиством краља у Марсеју 1934. године, југословенска политика остала је без кормилара, што је убрзо довело до нове нестабилности и конфузије, како на унутрашњем плану, тако и у спољној политици земље.³⁰

Новонастале међународне околности са краја двадесетих и почетка тридесетих година, поставиле су темеље интензивнијим везама САД и Југославије у будућности. Трећа фаза у америчко-југословенским односима, обележила је период од друге половине тридесетих до 1943. године. На изградњу новог међународног контекста, пресудан утицај имала је Велика економска криза.³¹ Овај догађај довео је до значајних политичких промена, како у Европи, тако и у САД. На Старом континенту криза је омогућила експанзију нацизма, који је у наредним годинама довео у питање опстанак Версајског мировног поретка. У Америци, последице кризе су након

---

³⁰ Ranko Petković, *Jedan vek odnosa Jugoslavije i SAD*, Beograd 1992, 21-30.

³¹ Андреј Митровић, *Време нетрпеливих*, Подгорица 1998, 312-314; Криза је почела 1929. године у САД, да би се током наредних година прелила и у Европу и изазвала до тада незабележен привредни колапс.

дванаестогодишње доминације републиканаца, на власт довеле кандидата из редова Демократске партије. Долазак Френклина Рузвелта на место председника САД, означио је уједно почетак процеса постепеног отварања америчке дипломатије према Европи.³²

Суочена са експанзијом нацистичке Немачке и урушавањем Версајског система, Рузвелтова спољна политика временом је све више показивала интересовање за европске прилике. Ипак, због преовлађујућег изолационистичког става америчке јавности, САД су се у Европи испрва појављивале тек спорадично и то у улози непристрасног мировног посредника. Ипак, почетком Другог светског рата, Рузвелтова влада је почела показивати отворену наклоност према земљама које су се бориле против сила Осовине. У периоду до 1941. године, Америка им је пружала значајну материјалну подршку, да би се након јапанског напада на Перл Харбор коначно и војно ангажовала у светском сукобу.³³

Америчку војну кампању пратило је ново опсежно планирање послератног поретка, које је председник Рузвелт препустио групи интелектуалаца која је добила назив *War and Peace Study Group*. Ови људи били су скоро неизоставно регрутовани из реда најутицајнијих припадника CFR. Планови које су формулисали током рата били су засновани на начелима вилсонијанског идеализма, што је означило велики повратак ове идеје у америчку дипломатију. Међу њима се поново нашло и уверење да би у оквиру послератног међународног поретка, Америка требало да преузме лидерско место. Вилсонијански идеализам или амерички либерални интернационализам, представљао је идеолошку основу будућих дипломатских концепција САД, од Рузвелта па све до Џимија Картера.³⁴

За то време, смрт краља Александра 1934. године, довела је до значајних промена у Југославији. Пре свега, она је изнова подигла тензије у међуетничким односима, што се хронолошки подударило са привредним тешкоћама које су наступиле као последице Велике економске кризе. У исто време, експанзија нацистичке Немачке и њено повезивање са фашистичком Италијом, приморавали су југословенске државнике на промену дотадашње дипломатске стратегије. Суочена са рушењем

---

³² Akira Iriye, *The Cambridge History of American Foreign Relations*, Vol. III, Cambridge University Press 1993, 136-150.

³³ Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 71-75.

³⁴ *Исто*; Иако су имале јасно, идеолошки засновано изходиште, наведене концепције показале су велику прагматичност у складу са променљивим међународним околностима. Стога је реалполитика била једнако важно опредељење америчке дипломатије у даљем току XX столећа.

Версајског поретка у Европи и притисцима ревизионистички настројених суседа, Југославија је кренула путем постепеног попуштања пред притисцима сила Осовине.³⁵

Иако није могла бити задовољна оваквим развојем догађаја на Балкану, Рузвелтова дипломатија, заокупљена суочавањем са преосталим изолационистичким сентиментима код куће, није показивала већи интерес за тежак положај Југославије све до почетка европског сукоба 1939. године. Ипак, након што је рат почео, САД су све чешће подстицале Југославију и друге европске савезнике да се одлучније супротставе притисцима Немачке и Италије. Незадовољство које је у америчкој дипломатији наступило након југословенског потписивања Тројног пакта, убрзо је смењено одушевљењем због масовних протеста и смене власти који су „сачували част Југославије“.³⁶ Након Априлског рата и пада Југославије, САД су очувале дипломатске односе са краљевском владом у емиграцији, одлучно се залажући за послератну обнову југословенске државе, по сваку цену. У исто време, америчке војне мисије одржавале су контакт са оружаном покретом Драгољуба Михаиловића, кога је подржавала југословенска влада у изгнанству.³⁷

Раздобље између 1943. и 1945. године, представљало је кратку, али прекретну етапу у америчко-југословенским односима. Овај период обележило је постепено гашење дипломатских веза између америчке владе и представника Краљевине Југославије, укључујући и Михаиловићев покрет. У исто време, рађало се ново ратно савезништво са представницима Народноослободилачког покрета Југославије, на челу са Јосипом Брозом Титом. Ова промена била је последица крупних обрта на европским ратиштима у корист савезника у току 1943. године. Савезнички војни напори, захтевали су подршку герилских покрета у позадини фронта. Извештаји британских мисија сведочили су да би се таква помоћ на југословенском простору могла пронаћи једино у партизанским одредима. Иако невољно, Американци су на крају одлучили да прихвате британске сугестије и своју подршку постепено су почели преусмеравати према југословенским партизанима. Ово стратешки мотивисано савезништво потрајало је тек до средине 1945. године, када су нове међународне околности наговестиле раскол у односима између САД и нове југословенске државе.³⁸

---

³⁵ Ranko Petković, *Jedan vek odnosa Jugoslavije i SAD*, 41-45.

³⁶ Исто, 47.

³⁷ Vojislav G. Pavlović, *Od monarhije do republike, SAD i Jugoslavija (1941-1945)*, Beograd 1998, 10.

³⁸ Ranko Petković, *Jedan vek odnosa Jugoslavije i SAD*, 48-50; Комунистичко опредељење, утицало је на трајно подозрење америчких представника у односу према партизанском покрету.

Дипломатски односи у хладноратовском раздобљу

Хладни рат који је светском политиком доминирао у другој половини XX века донео је америчко-југословенским односима сасвим нову димензију. Овај дуготрајни сукоб који је обухватио најудаљеније крајеве света, представљао је основу међународног контекста у коме су се одвијали дипломатски односи две земље. У тим односима, Америка је представљала једну од две суперсиле, а Југославија земљу која је под притисцима два супротстављена блока настојала да очува своју независност. Захваљујући глобалном карактеру Хладног рата, односи САД и Југославије постали су значајно интензивнији јер је Америка као суперсила настојала одржати своје присуство на свим странама света.³⁹

Поред општих међународних околности, на односе Америке и Југославије утицале су и саме спољнополитичке концепције америчких влада. Оне су све до 1981. године биле засноване на идеолошким премисама либералног интернационализма, али и на реалполитичкој дипломатској пракси коју је захтевао контекст Хладног рата. Долазак Роналда Регана на место председника 1981. године донекле је променио идеолошку основу америчке дипломатије, али је спољнополитичка пракса остала прагматична, доводећи тако САД до победе у Хладном рату.⁴⁰ На крају, ништа мање важну улогу у обликовању ових односа нису имали ни дипломатски заокрети Југославије, срачунати са циљем очувања независне позиције у околностима блоковске поделе света. У одређеној мери, њима се могу придодати и проблеми унутрашњег развоја социјалистичке Југославије, који су имали утицаја и на њен спољнополитички положај. Хронолошки посматрано, односи САД и Југославије у периоду од 1945. до 1989. године прошли су кроз четири фазе неједнаког трајања.

Прва етапа обухватила је раздобље од 1945. до почетка педесетих година.⁴¹ У овом периоду дошло је до формирања основних контура хладноратовског поретка у виду блоковске поделе у Европи. Прихватајући различите моделе друштвеног и политичког развоја, европске земље окупљале су се око двеју супротстављених суперсила, Америке и СССР. С обзиром на то да је на почетку овог дугогодишњег сукоба иницијатива била на страни Совјетског Савеза и Црвене армије, америчка

---

³⁹ Od Arne Vestad, *Globalni Hladni rat*, Beograd 2008, 9-15.

⁴⁰ Henri Kisindžer, *Diplomatija*, 16-20, H. W. Brands, „Ideas and Foreign Affairs“, *A Companion to American Foreign Relations*, ed. Robert Schulzinger, Oxford 2003, 5-12.

⁴¹ У оквиру целокупне историје америчко-југословенских односа, ова етапа је пета по реду.

дипломатија је своју улогу видела у „обуздавању“ продора комунизма у Европи.⁴² У таквим околностима, социјалистички настројено југословенско руководство одлучно је стало на страну Совјета. Ова чињеница Југославију је нужно довела у сукоб са САД. Такође, дипломатски односи са Америком и њеним европским савезницима додатно су били погоршани захваљујући улози нове југословенске државе у Тршћанској кризи и у Грчком грађанском рату.⁴³

Ипак, сукоб југословенског руководства са Коминформом довео је до постепене промене у односима Југославије са земљама западног блока, а посебно са САД. На тај начин, овај догађај је отворио нову фазу у југословенско-америчким односима која је обележила прву половину педесетих година. Током овом периода, Хладни рат је почео да се распламсава ван граница Европе, па је најзначајнији догађај епохе био Корејски рат у коме су завађене суперсиле обилато подржавале своје савезнике. Америчка дипломатска концепција, постала је нешто умеренија од ступања на власт Двајта Ајзенхауера, 1953. године, али се и даље кретала у истим идеолошким и стратешким оквирима као и раније.⁴⁴

У исто време, Југославија је, страхујући од совјетске инвазије након сукоба са Информбироом потражила помоћ од Америке и њених савезника. Прихватајући нову стратегију према Југославији, америчка администрација обезбедила је економску и војну помоћ која је донекле отклонила опасност од совјетске интервенције. Ипак, на овај начин, Америка је Југославију почела везивати за дефанзивне планове својих савезника, чиме је независност југословенске спољне политике била изнова доведена у питање.⁴⁵ У овом раздобљу започет је и процес формулисања новог друштвеног и привредног модела развоја у Југославији, са циљем раскида са претходно примењиваним совјетским моделом државног планирања. Нови модел развоја остао је познат под називом *самоуправљање*.⁴⁶

Постепено опадање совјетског притиска на Југославију, до кога је дошло након Стаљинове смрти, није могло остати без утицаја на даљи развој југословенско-америчких односа. Југословенско руководство, искористило је новонасталу

---

⁴² Warren I. Cohen, *The Cambridge History of American Foreign Relations*, Vol. IV, Cambridge University Press 1996, 15-17.

⁴³ Ljubodrag Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat*, 25-29.

⁴⁴ Cohen, Warren I., *The Cambridge History of American Foreign Relations*, Vol. IV, 35-37.

⁴⁵ Балкански пакт који је Југославија склопила са Грчком и Турском 1953. године, био је најочитији пример уклапања Југославије у стратешке планове Западног блока; Драган Богетић, „Сједињене Америчке Државе и склапање Балканског пакта 1952-1955“, *Архив*, бр. 2 (2001), 186-190.

⁴⁶ Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 238-242.

релаксацију у односима са СССР како би започело процес изградње нове дипломатске стратегије која је за циљ имала успостављање еквидистанце у односима према два хладноратовска табора. Повезивањем са земљама Трећег света, нови ванблоковски приступ прерастао је временом у „политику несврстаности“, која је све до краја Хладног рата представљала темељ југословенске дипломатске оријентације.⁴⁷

Замеци политике несврстаности, означили су почетак нове фазе у односима САД и Југославије која је обележила дуги период од друге половине педесетих до средине осамдесетих година. Став Америке према овој политици испочетка је био неповерљив, да би временом био прихваћен као најбоља алтернатива евентуалном повратку Југославије под окриље Источног блока. Иако су током овог тридесетогодишњег раздобља америчко-југословенски односи имали успоне и падове, они су се и даље кретали у оквирима успостављеним крајем педесетих година. Сам Хладни рат је у току наведене епохе прошао кроз више различитих етапа, мењајући притом свој интензитет. Тек доласком Роналда Регана на власт, америчка дипломатска концепција променила је дотадашњу идеолошку основу и постала знатно агресивнија.⁴⁸ Ипак, у односу према Југославији, САД су и даље задржале исти приступ, поштујући њену спољнополитичку независност и ванблоковску оријентацију.⁴⁹

Ступањем Михаила Гобрачова на чело Совјетског Савеза 1985. године, Хладни рат је ушао у своју завршницу. Преговори које је совјетски лидер водио са америчким председником Реганом означили су почетак напуштања блоковске поделе света. Ова чињеница омекшала је Реганову офанзивно оријентисану дипломатију, засновану на начелима америчких неоконзервативаца. Осека Хладног рата обележила је нову етапу у америчко-југословенским односима, која је наступила у периоду од 1985. до 1989. године. Ово раздобље уједно је означило врхунац унутрашње кризе у Југославији.⁵⁰ Дугогодишње привредно опадање, изазвано неефикасношћу привредног модела самоуправљања, временом је довело до буђења међунационалних тензија. Ове тензије, осетиле су се у политичким односима између република и покрајина унутар

---

⁴⁷ Ljubodrag Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat*, 123-125.

⁴⁸ Robert D. Šulcinger, *Američka diplomatija od 1900. godine*, 93-94; Нова идеолошка основа америчке дипломатије, била је утемељена на становиштима неоконзервативаца који су се у америчкој јавности појавили седамдесетих година као политичка снага која се противила детанту између СССР и Америке. Они су сматрали да се Хладни рат мора водити до потпуне пропасти комунистичког блока. Стога су заговарали агресивну спољну политику Америке која је између осталог подразумевала и занемаривање међународних установа попут Уједињених нација.

⁴⁹ Ranko Petković, *Jedan vek odnosa Jugoslavije i SAD*, 92.

⁵⁰ Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 314-316; Прве симптоме привредне и политичке кризе у Југославији, историчари углавном смештају у другу половину шездесетих година.

југословенске федерације. Унутрашња равнотежа претходно је била одржавана захваљујући стабилном међународном положају у оквиру Хладног рата и дуготрајној економској помоћи Америке. Ипак, повлачењем Хладног рата са историјске сцене осамдесетих година, америчка дипломатија почела је губити интересовање за стање у Југославији, па су унутрашња политичка и економска криза почели претити самим распадом земље.⁵¹

Пад Берлинског зида 1989. године, којим је Хладни рат симболично окончан, означио је настанак новог поретка међународних односа у коме је Америка представљала једину светску велесилу. Нова америчка дипломатска концепција, промовисана након доласка Џорџа Буша Старијег на место председника, имала је за циљ изградњу „Новог светског поретка“.⁵² У таквим околностима одвијала се последња, девета фаза америчко-југословенских односа, између 1989. и 1991. године. У овом периоду, САД су очекивале од Југославије да покаже унутрашњу виталност и успешно реформише свој политички и привредни систем у складу са либерално-демократским моделом. С обзиром на неуспех овог процеса и ескалацију међунационалних сукоба, амерички званичници послушали су савет својих европских савезника и почели да отказују подршку опстанку Југославије.⁵³ Ова чињеница пресудно је утицала на судбину југословенске државе, па је њен физички распад постао само питање тренутка. У ратовима за југословенско наслеђе који су уследили након 1991. године, јединствена југословенска држава престала је да постоји.⁵⁴

Стваралачки контекст: CFR, Foreign Affairs и Југославија

Подухват креирања слике Југославије у утицајном америчком магазину, изузев општим историјским околностима, био је условљен и знатно непосреднијим, стваралачким чиниоцима. На првом месту, ова представа, као и друге текстуалне репрезентације часописа, биле су одређене политичким уверењима лидера института CFR. Темелјна начела, закључци и политичка делатност водећих људи *Савета*, стога су представљали најшири оквир стваралачког контекста слике Југославије. Такође, без обзира на особености, сведочанства о југословенској држави била су интегрални део

---

⁵¹ Ranko Petković, *Jedan vek odnosa Jugoslavije i SAD*, 105-107.

⁵² Henri Kisindžer, *Diplomatija*, 5-10.

⁵³ Jovo Bakić, *Jugoslavija: Razaranje i njegovi tumači*, Beograd 2011, 93-95; Посебно противљење ангажману западних земаља у подухвату очувања јединства Југославије, показала је уједињена Немачка која је постала водећи заговорник права двеју југословенских република, Словеније и Хрватске на сецесију.

⁵⁴ Ranko Petković, *Jedan vek odnosa Jugoslavije i SAD*, 165-167.

свеукупног наратива листа, коме су се упркос разноврсном садржају, у фокусу увек налазила најкрупнија међународна питања текућих епоха. Логика и циљеви наратива, засновани управо на односу уредника према кључним проблемима међународне политике, одлучно су утицали и на изградњу споредних текстуалних представа, попут слике Југославије.⁵⁵ Сходно томе, особине наратива *Foreign Affairs*-а биле су други и најнепосреднији чинилац стваралачког контекста југословенске репрезентације.

The Council on Foreign Relations

Независни институт за истраживање међународних односа под називом *The Council on Foreign Relations* основан је 1921. године, на иницијативу групе угледних америчких интелектуалаца и ратних саветника Вудроа Вилсона. Његови творци и чланови представљали су знамените припаднике америчког естаблишмента који се постепено формирао крајем XIX и почетком XX века. Међу њима су се нашли универзитетски професори, угледни новинари, представници крупног капитала, али и бивши и будући државни службеници.⁵⁶

Темељни циљеви утицајног труста мозгова дефинисани су непосредно након његовог оснивања. Један од два програмска задатка института подразумевао је пружање стручних савета из области дипломатије актуелним представницима државне администрације, док је други предвиђао едукацију америчке јавности у сфери међународних односа.⁵⁷ Тумачења која је институт промовисао била су притом утемељена на два интелектуална чиниоца. Први од њих било је геостратешко промишљање, дефинисано појмом реалполитике. Други чинилац била је пак идеја либералног интернационализма, која је представљала идеолошку основу деловања института. Ова идеја британског порекла у Америку је почела продирати у другој половини XIX века. Међу америчким елитама, она је била повезана са дубоко укоревеним идеолошким становиштем о америчкој изузетности, које је инспирисало бројне државнике с почетка XX века, међу којима и Вудроа Вилсона. Управо захваљујући мисаоној делатности председника Вилсона и његових сарадника, амерички либерални интернационализам добио је своју коначну форму у вилсонијанском идеализму. Ова идеја антиципирала је мисију ширења либералних

---

⁵⁵ Тако је на пример чињеница да је централни циљ наратива током међуратног раздобља био промоција Версајског поретка, утицала и на изглед представе Југославије, утолико што је њена дипломатска улога током ове епохе посматрана превасходно у контексту њеног доприноса јачању мировног система.

⁵⁶ Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 52.

⁵⁷ Исто, 75.

начела америчког друштва и политике међу нацијама света. Централно место у њој заузимала је мисао о стварању једне глобалне организације која би легитимисала либерална, вилсонијанска начела у међународним односима.⁵⁸

Вођени програмским циљевима, представници Савета показивали су од самог почетка намеру да на посредан или непосредан начин учествују у креирању званичне спољне политике САД. У овим настојањима имали су значајног успеха током XX века. Наиме, у оба светска рата ови људи чинили су језгро експертских комисија које су саветовале председнике, Вилсона и Рузвелта. У оквиру саветничких одбора, они су учествовали у осмишљавању основних контура међународних поредака након окончања два светска рата.⁵⁹ Осим тога, чланови Савета, као угледни припадници америчког естаблишмента, могли су утицати на америчку дипломатску праксу и путем „друштвене осмозе“, односно неформалним преношењем визија и становишта актуелним јавним делатницима. На крају, треба имати на уму и то да су чланови института неретко сами били високи државни службеници те су становишта института и на овај, најдиректнији начин, могла доспети до нивоа државне администрације.⁶⁰

Ипак, однос института CFR и америчких влада није нужно био идиличан током XX stoleћа. Након изузетне сарадње са председником Вилсоном, Савет је у доба изолационизма у Америци израстао у одлучног противника званичне спољне политике. До нове промене дошло је тек постепено, након ступања Френклина Рузвелта на место председника. У наступајућем раздобљу CFR се прво спорадично, а потом и све чешће почео појављивати у улози сарадника америчке владе. Коначно, за време Другог светског рата, ова сарадња доживела је историјски врхунац, када је око стотину чланова института узело учешће у подухвату под називом *War and Peace Study Project* који је имао одлучујући значај у формулисању америчке визије послератног поретка.⁶¹

Сарадња са званичном америчком дипломатијом на различитим нивоима је настављена и за време Хладног рата, све до 1981. године. Ипак, долазак Роналда Регана на место председника САД довео је до промена у идеолошким основама званичне

---

⁵⁸ Henri Kisindžer, *Diplomatija*, 17; Ова идеја, на међународном плану промовисала је начела колективне безбедности, оличеног у настојању за стварањем међународних политичких и економских установа, потом принципе политичке и економске кооперације међу народима и коначно, начело слободе трговине. Такође, она је служила и промоцији начела демократије, парламентаризма, либералних политичких и економских слобода на плану унутрашњег развоја држава и друштава широм света.

⁵⁹ Robert D. Šulcinger, *Američka diplomatija od 1900. godine*, 15-18; Саветничке комисије неформалног типа, биле су уобичајена пракса у америчкој дипломатији XX века почев од чувеног „кухињског кабинета“ председника Теодора Рузвелта.

⁶⁰ Најпознатији примери државника међу члановима CFR били су свакако Џон Фостер Далс, Џорџ Кенан и Хенри Кисинџер; Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 55-60.

⁶¹ Исто, 105-110.

америчке спољне политике. Умерена начела либералног интернационализма током раздобља које је наступило постепено су се повлачила пред агресивним неоконзерватизмом. Самим тим, представници *Савета* почели су се удаљавати од нове администрације. Иако су према новом правцу спољне политике САД изражавали мање незадовољства него у доба изолационизма, све до завршетка Хладног рата они су задржали дистанцу у односу према америчкој влади.⁶²

Foreign Affairs и изградња наратива у XX веку

Други програмски циљ деловања CFR института, његови творци видели су у „развоју разумевања проблема међународних односа у америчкој јавности“.⁶³ Иако су током вишедеценијског рада у ову сврху организовали велики број конференција и других скупова, као и богату издавачку делатност, далеко најважније место у области обликовања јавног мњења лидери CFR наменили су часопису *Foreign Affairs*. Самим тим, међу уредницима и ауторима овог листа одувек су се налазиле најзначајније личности института. Брига о његовом уређивању тако је на самом почетку поверена угледном харвардском професору Арчибалду Кулицу, док му је помоћ у том послу пружио млади дипломата Хамилтон Фиш Армстронг, који је у потоњим годинама поставио темеље функционисања овог листа.⁶⁴

Разматрајући актуелне токове у међународним односима, уредници и аутори *Foreign Affairs*-а градили су његов наратив. Без обзира на начелну отвореност и непристраност, наратив магазина био је доследни посредник између америчке јавности и оних тумачења међународне политике, насталих у кругу CFR института.⁶⁵ Његове

---

⁶² H. W. Brands, „Ideas and Foreign Affairs“, *A Companion to American Foreign Relations*, ed. Robert Schulzinger, 10-14; Као и у случају либералног интернационализма, неоконзерватизам представља идеју која на пољу америчке спољне политике, заговара мисију САД у промоцији либералних и демократских начела широм света. Основна разлика у односу на претходну идеју, лежи пак у изразитом неповерењу према међународним институцијама и одлучнијем непријатељству према супарничким политичким моделима, попут социјалистичког.

⁶³ Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 108-110.

⁶⁴ Peter Grose, *Continuing the Inquiry, The Council on Foreign Relations from 1921 to 1996*, New York 2006, 12-13; Archibald Cary Coolidge (1866-1928), био је професор историје на универзитету Харвард и један од ретких америчких стручњака за руску историју са почетка XX века. На месту главног уредника листа, налазио се од 1922. године до своје смрти 1928. године; Hamilton Fish Armstrong (1893-1973), био је чувени амерички дипломата који је Први светски рат провео као војни аташе у Србији. На месту уредника часописа, био је од 1922. до 1972. године; Списак најзначајнијих личности магазина које су учествовале у стварању слике о Југославији, налази се на крају рада.

⁶⁵ Поједини дисонантни тонови, постојали су у часопису још од његовог оснивања. Његови уредници често су истицали како су у листу своја мишљења могли изнети и изолационистички оријентисани писци, па чак и поједини совјетски руководиоци попут Николаја Бухарина; „About Foreign Affairs“, *Foreign Affairs*, <<https://www.foreignaffairs.com/history>>, (12.9.2017); На основу наведеног, *Foreign Affairs* у овом раду нисмо могли представити као пропагандно гласило, али ни као научни часопис *par*

тежишне теме тако су биле условљене оним међународним питањима која су била најопсежније разматрана у самом врху института. Такође, интелектуална полазишта идеолошког или стратешког карактера, на којима су чланови CFR заснивали своје политичке закључке, на нивоу наратива листа претварали су се у доминантне дискурзивне чиниоце.⁶⁶ Најзад, начин сликања америчке улоге у општим и посебним питањима међународне политике био је условљен динамиком у односима између *Савета* и званичне дипломатије САД током XX века.

Сходно несталним историјским приликама, наратив магазина доживео је четири велике промене током XX века. Током међуратног раздобља, супротстављајући се изолационизму који је доминирао дипломатијом САД, уредници листа намеравали су да америчкој јавности пружи алтернативна виђења улоге Версајског система у међународним односима. Ова чињеница одредила је изглед наратива часописа чији је централни мотив постала промоција мировног поретка установљеног у Паризу. Сходно почетном оптимизму, писци су Версајски систем током двадесетих година посматрали преваходно у контексту његовог поступног приближавања жељеном идеолошком моделу међународног поретка утемељеног на либералним принципима. Ипак, почетком наредне деценије, након глобалних потреса који су уздрмали саме темеље поретка, идеолошке визије почеле су се повлачити пред проценама отпорности Версајског система на новонастале изазове, док је наратив листа попримио доминантно реалполитички карактер.⁶⁷

Прва крупна промена у особинама наратива *Foreign Affairs*-а наступила је током Другог светског рата. Зближавање *Савета* и Рузвелтове администрације до кога је дошло у ратним околностима, свој најзначајнији израз је пронашло у креирању неформалног саветничког одбора под називом *War and Peace Study Project*. Делатност овог полузваничног тела, чији су чланови креирали свеобухватни план послератног међународног поретка, итекако је утицала и на одлике наратива *Foreign Affairs*-а. Ратни наратив магазина имао је за свој једини циљ промоцију оних политичких закључака који су одговарали визији послератног мировног система, дефинисаној у крилу WPS одбора. С тим у вези, уредници су вршили строг одабир ратних догађаја и појава које су могле бити приказане америчкој јавности у текстовима листа. Ова чињеница

---

excellence. Овај магазин, стога смо посматрали као представника тематске периодичне публицистике која се бави проблемима међународних односа.

⁶⁶ Сходно променљивим историјским околностима, идеолошки и стратешки дискурс смењивали су се у погледу пресудне улоге у наративу часописа.

⁶⁷ Robert D. Schulzinger, *The Wise Men of Foreign Affairs*, 16-18.

подразумевала је и висок степен аутоцензуре, која је чувени часопис као никада пре или после у његовој историји, приближила особинама пропагандног гласила.⁶⁸

Након окончања светског сукоба наступила је трећа и уједно најдужа фаза у изградњи општег наратива *Foreign Affairs*-а. Успостављање блоковске поделе света, условило је иступање хладноратовске проблематике у жижу међународне политике. Ова чињеница, осетила се и у текстовима магазина, чији су аутори разматрали разноврсне стратегије помоћу којих би САД и њени савезници могли доћи до победе у Хладном рату. Лидери CFR института и уредници часописа, притом су посебно афирмисали умерене методе борбе, настојећи да америчкој јавности објасне значај реалполитичког деловања у сложеним међународним околностима.⁶⁹

Коначно, завршетак Хладног рата и победа америчког друштвеног и политичког модела означили су почетак последње етапе у развоју наратива чувеног листа током XX века. Нови циљ уредника и писаца магазина налазио се у промоцији идеје америчких елита о изградњи Новог светског поретка, у коме би начела на којима су функционисали америчко друштво и политика била проширена у сваком кутку света. Самим тим, дискурзивни елементи идеолошког порекла поново су постали доминантна одлика текстова *Foreign Affairs*-а, а међународне прилике биле су посматране са становишта њиховог доприноса остварењу зацртане визије.⁷⁰

---

⁶⁸ Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 110-115.

⁶⁹ Robert D. Schulzinger, *The Wise Men of Foreign Affairs*, 20-25; Став уредника и аутора часописа према званичним доктринама америчке дипломатије био је повољан све до ступања неоконзервативаца на власт, осамдесетих година. У наредним годинама, у текстовима часописа, могла се осетити критика према агресивном приступу Реганове администрације, али она никад није досегла ниво из епохе изолационизма.

⁷⁰ Исто, 30-36.

Представа Краљевине Југославије

Текстуална приповест о југословенској краљевини свој живот у часопису *Foreign Affairs* започела је непосредно по његовом оснивању, 1922. године. У наступајућим деценијама на обликовање ове представе у највећој мери су утицале променљиве глобалне међународне околности, односно начин на који су ове околности посматрали уредници листа. У периоду између 1922. и 1945. године, ова представа прошла је кроз три хронолошки одређене етапе. Прва фаза у процесу стварања слике о Југославији обухватила је раздобље релативне стабилности међународних прилика, до почетка Велике економске кризе, 1929. године. Друга етапа, била је пак хронолошки везана за епоху кризе и краха мировног система изграђеног у Паризу, од 1929. до 1939. године. Најзад, епоха Другог светског рата, подударила се са последњом, закључном фазом у процесу стварања слике о Краљевини Југославији.

Краљевина СХС и изградња Версајског система (1922-1929)

Први светски рат, још током свог трајања био је препознат као катаклизма, без преседана у дотадашњој људској историји. Несагледиве размере страдања и разарања које је овај догађај произвео изазвале су неверицу и запрепашћење савременика. Брутална стварност рата код бројних посматрача створила је утисак да је историја досегла узнемирујућу тачку, након које се цивилизација нашла пред избором између две алтернативе, коренитог преображаја или коначне пропасти. Водећи интелектуалци веровали су да је након пустошења Вердена и изгинућа на реци Соми рат као средство спољне политике изгубио легитимитет и постао „индустрија смрти“.⁷¹ Закључак који се наметао био је да се будућност може пронаћи једино у изградњи чврстог и трајног мировног поретка, који би промовисао потпуно нова правила у међународним односима.⁷²

Ова општеприхваћена претпоставка била је уједно и идеја водиља Мировне конференције у Паризу, која је означила крај Првог светског рата. Париски скуп имао је задатак да утврди услове мира, али и да формулише темеље функционисања будућег међународног поретка. Водећа улога у овом подухвату, од самог почетка припала је делегацији америчког председника Вудроа Вилсона. Његови саветници, вођени

⁷¹ Pierre Renouvin, *Evropska kriza i Prvi svetski rat*, Zagreb 1965, 21-24.

⁷² Erik Hobsbaum, *Doba ekstrema: Istorija kratkog dvadesetog veka 1914-1991*, Beograd 2002, 32-34.

сопственим идеолошким уверењима, залагали су се за успостављање мировног система коме су желели да обезбеде утемељење у начелима либералног интернационализма.⁷³ Најзначајнији плод њиховог инсистирања на принципијелности будућег поретка било је формирање Лиге Народа, прве међународне установе глобалног карактера, чија је арбитража требало да обесмисли рат и постане главни механизам решавања будућих међудржавних спорова.⁷⁴

Ипак, усредсређеност америчких представника на питања начелности није наишла на подршку свих заинтересованих страна које су узеле учешће на Париској конференцији. Европске силе победнице из рата су изашле привредно и војно исцрпљене, па су у изградњи новог поретка виделе пре свега могућност за опоравак, ширењем економског и политичког утицаја у Европи и свету. Након Вилсоновог повлачења са конференције, до кога је дошло у августу 1919. године, европске дипломате добиле су прилику да преузму примат у доношењу одлука и да у први план истакну своје националне и империјалне интересе. Резултат је био такав да је Версајски поредак у својој коначној форми представљао компромисно решење између вилсонијанских начела и установа са једне и неначелних амбиција европских победничких сила са друге стране.⁷⁵

Током двадесетих година, без обзира на структурне недоследности, овај поредак деловао је витално. Две водеће европске силе, Француска и Велика Британија, још увек су изгледале као несумњиви хегемони система, а њихови непосредни интереси нису били озбиљније угрожени.⁷⁶ Ипак, на периферији Версајског система, почеле су се појављивати прве слабости. Пример томе били су изазови пред којима се нашала новоформирана Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Овој земљи, која се ослањала на вилсонијански принцип националног самоопредељења, на конференцији је била намењена улога једног од „стубова Версајског поретка“ у Средњој и Југоисточној Европи.⁷⁷ Ипак, структурне недоследности међународног система створиле су проблеме који су југословенску државу приморали да се од самог почетка свог

---

⁷³ Henri Kisindžer, *Diplomatija*, 111-115.

⁷⁴ Quizhi He, „The Crucial Role of The United Nations in Maintaining World Peace and Security“, *The United Nations at Age Fifty, A Legal Perspective*, (ed. Christian Tomuschat), The Hague, London, Boston 1995, 77-81.

⁷⁵ Andrej Mitrović, *Jugoslavija na konferenciji mira 1919-1920*, Beograd 1969, 52-55.

⁷⁶ Patrick O. Cohrs, „The First Real Peace Settlements after the First World War: Britain, the United States and the Accords of London and Locarno, 1923-1925“, *Contemporary European History*, Vol. 12, (2003), 21-26; Пример непринципијелне политике европских сила победница, био је Локарно пакт из 1925. године којим су Француска и Велике Британија нормализовали односе са Вајмарском Немачком. Овај уговор обезбедио је неповредивост западних немачких граница, али је оставио отворена врата немачком ревизионизму на источним границама са Пољском.

⁷⁷ Andrej Mitrović, *Jugoslavija na konferenciji mira 1919-1920*, 56-59.

постојања бори за опстанак. Најважнији спољнополитички изазов пред којим се ова земља нашла била је појава ревизионистичких покрета у суседству. У првом сусрету са ревизионизмом, југословенска дипломатија је уз помоћ савезника из Мале Антанте одлучно стала на пут покушају Хабзбуршке рестаурације у Мађарској.⁷⁸ Ипак, током наредних година, суочена са ревизионистичком претњом суседне Италије, у којој су се од 1922. године на власти налазили Мусолинијеви фашисти, Краљевина СХС је била приморана да промени своју дипломатску стратегију и започне дуготрајно повлачење пред притисцима Италије, али и других ревизионистички настројених суседа.⁷⁹

Слабости југословенске дипломатије у великој мери су биле одраз унутрашње политичке нестабилности која је потресала земљу током двадесетих година. Краљевина СХС, настала је уједињењем широких јужнословенских простора бивше Аустроугарске монархије са два краљевинама, Србијом и Црном Гором. Упркос прокламованом јединству *троименог* народа, Срба, Хрвата и Словенаца, изражена разноликост етничких и регионалних интереса утицала је на стварање оштро супротстављених политичких визија државног уређења.⁸⁰ Сукоби различитих политичких струја били су узрок кризе која је током двадесетих година претила самом државном јединству. Бојкоти и оштре скупштинске расправе били су политичка свакодневица земље која је за првих десет година свог постојања променила чак двадесет и четири владе. Свој врхунац криза је достигла 20. јуна 1928. године, када је у Народном представништву дошло до убиства двојице посланика, што је било повод за увођење личне власти краља Александра.⁸¹

Узроци дипломатских и унутрашњих тешкоћа пред којима се нашла југословенска држава налазили су се у великој мери у чињеници да су европске силе показивале сразмерну незаинтересованост према проблемима земаља са периферије међународног система. Још важније, главни покровитељ интереса такозваних малих нација, које су своје признање добиле на Париској конференцији, током двадесетих година трајно се повукао из Европе. Америку је захватио талас изолационизма, чији су се најгорљивији поборници попут сенатора Хенрија Кабота Лоца, оштро супротстављали тековинама Вилсонове дипломатије. Изолационистичка мисао била је попут интернационализма надахнута идејом о америчкој изузетности. Ипак, њени

---

⁷⁸ Bogdan Krizman, *Vanjska politika jugoslavenske države 1918-1941*, 11-12.

⁷⁹ Исто, 13-15.

⁸⁰ Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 115-117.

⁸¹ Branko Petranović, *Istoriја Jugoslavije, Kraljevina Jugoslavija 1914-1941*, Beograd 1988, 135-139; Branislav Gligoriјеvić, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji 1919-1929*, Beograd 1979, 112-116.

заговорници су се противили *мисији* ширења америчких вредности ван граница САД. Штавише, они су сматрали да би овакав подухват могао „покварити или разводнити изворне америчке установе“.⁸² Доласком републиканског кандидата Ворена Хардинга на власт 1920. године, изолационизам је постао званична доктрина америчке дипломатије.⁸³ Окретање САД од Европе утицало је и на губитак интересовања за проблеме малих европских земаља. Односи са Краљевином СХС, тако су током двадесетих година сведени на технички ниво.⁸⁴ Штавише, захваљујући сталном обрачуна са тековинама вилсонијанизма, изолационистичке дипломате непосредно по доласку на власт, више разумевања су показале за европске ревизионисте него за земље блиске версајским вредностима. Пример овог рефлекса била је и чињеница да је нова америчка администрација у италијанско-југословенском спору на Јадрану, за разлику од Вилсона, са већим симпатијама посматрала аргументе Рима.⁸⁵ Убрзо пак, изолационистичко становиште потпуно је преовладало дипломатском праксом САД, па је једини додир ове земље са југословенском краљевином постало питање отплате ратних кредита.⁸⁶

Ипак, присталице Вилсонових дипломатских визија нису напустиле америчку политичку и јавну сцену након привременог пораза њихових идеја. Амерички интелектуалци који су саветовали председника на конференцији, по повратку у САД створили су у Њујорку организацију под називом *Council on Foreign Relations* и почели су да издају лист *Foreign Affairs*. Један од главних циљева био им је да у време преваге изолационизма, америчкој јавности представе алтернативу у виду Версајског система који се рађао у Европи.⁸⁷ Ова чињеница утицала је на изградњу идеолошки инспирисаног наратива часописа, у коме је Версајски систем био приказан као „камен темељац“ вилсонијанске визије о изградњи новог међународног поретка, који би обезбедио трајни мир и сарадњу међу народима.⁸⁸ Успех овог подухвата, уредници и

---

⁸² Od Arne Vestad, *Globalni Hladni rat*, 21-36; Страх од „кварења америчких вредности и установа“, био је такође и разлог широко распрострањеног противљења таласу имиграције са почетка двадесетог века.

⁸³ Robert D. Šulcinger, *Američka diplomatija od 1900. godine*, 32-33; Изолационизам није подразумевао потпуно уклањање Америке из светске политике већ пре свега њено повлачење из Европе.

⁸⁴ Ranko Petković, *Jedan vek odnosa Jugoslavije i SAD*, 21-25.

⁸⁵ „Извештај о победи Републиканске странке уз осврт на њен однос према Јадранском питању“, 30. новембар 1920, 47, Архив Југославије, *Југословенско-амерички односи 1918-1945*, зборник докумената, (ур. Миладин Милошевић), Београд 2015, 51.

⁸⁶ „Извештај посланика Тресић-Павичића о току и исходу преговора о регулисању дуга САД“, 19. мај 1926, 96, Архив Југославије, *Југословенско-амерички односи 1918-1945*, зборник докумената, 101.

⁸⁷ Robert D. Schulzinger, *The Wise Men of Foreign Affairs. History of the Council on Foreign Relations*, 21-24; Настојали су да америчкој јавности ставе до знања како је место САД унутар овог система.

⁸⁸ *Исто*, 25; Такође, ова визија је подразумевала израстање поретка који омогућио ширење америчких вредности и идеја.

аутори видели су у ширењу принципа либералног интернационализма у глобалној дипломатској пракси. Сходно томе, они су међународне процесе и појаве током двадесетих година посматрали у зависности од тога колико су доприносили афирмацији начела колективне безбедности, изградње политичког поверења и економске кооперације. Ова чињеница, одредила је и начин на који је у часопису била приказана млада југословенска држава.⁸⁹

Дипломатски портрет

Краљевина СХС на страницама *Foreign Affairs*-а била је представљена као земља која је од самог настанка била окружена ревизионистичким притисцима из суседства. Примери различитих спољних импулса који су угрожавали југословенску државу били су детаљно приказани у текстовима листа. Ипак, највише простора припало је описима италијанске непријатељске политике, која је била схваћена као извориште свих осталих ревизионистичких изазова са којима се суочила југословенска дипломатија. Гаетано Салвемини, италијански писац часописа и противник империјалне политике Рима, у свом тексту „Italian Diplomacy During the World War“ из 1926. године, писао је како је италијанско непријатељство било успостављено још за време трајања Првог светског рата: „Рат је на крају за њих постао у мањој мери рат против Аустрије, а више рат против Јужних Словена који су претендовали на аустријско наслеђе. Аустрију су прихватили као нужност. Словене су посматрали другачије (...) као потенцијалног такмаца њиховим империјалним намерама (...) Желели су не само да их лише Далмације, већ да онемогуће њихову консолидацију у нацију која ће било када у будућности моћи да врати Далмацију.“⁹⁰

Италијанско непријатељство, било је током читаве деценије приказано као највећи изазов југословенске дипломатије. У јануарском издању магазина из 1928. године, у тексту под називом „Italy, Yugoslavia and Lilliputia“ о њему је писао Хамилтон Фиш Армстронг, један од главних уредника *Foreign Affairs*-а: „Свуда на Балкану, данас се осећа рука Рима. Ако је Рим трагао за престижем, добио га је у виду престижа страха. Српски генерал је убијен од стране македонских комитација и одједном људи шапућу: зар македонски револуционари не посећују редовно Рим да приме наређења и новац? Албански дипломата Черна бег, познат као човек који цени пријатељство са

---

⁸⁹ Исто, 32.

⁹⁰ Gaetano Salvemini, „Italian Diplomacy During the World War“, *Foreign Affairs*, January 1, 1926, <<https://www.foreignaffairs.com/1926-01-01/italian-diplomacy-during-world-war>>(21.6.2019)

Југославијом више од онога са Италијом, убијен је испред хотела у Прагу: зар нису убице биле обучене у Италији и зар нису из Рима за Праг дошли четири дана пре атентата? Где год су балканске дипломате у конфликту: у Албанији или Македонији, присутна је Италија, јавно или у сенци, да нагомилава бриге и повећава страхове. Данас сви балкански путеви воде у Рим.“⁹¹

Ипак, идеолошки мотиви часописа највише су долазили до изражаја у приказивању метода помоћу којих су југословенске дипломате излазиле на крај са притисцима ревизионизма. Описи југословенског држања у трвењима са Италијом послужили су тако као модел дипломатске делатности усаглашене са начелом колективне безбедности. Сходно томе, примери југословенског попуштања и повлачења пред италијанским амбицијама на Јадрану, били су приказани не као докази слабости Југославије, него као њене врлине.⁹² Притом, амерички аутори нису имали дилему да су југословенски захтеви у овом спору били оправдани. Армстронг је тако још 1923. године, три године након потписивања Рапалског уговора између Италије и Краљевине СХС, у свом тексту под насловом „The New Balkans“, писао о италијанском непоштовању потписаних одредби које су Југословенима остављале веома значајне докове луке Барош у близини Ријеке: „Уговор је прецизирао како границу између Слободне државе и Југославије представља ток Рјечине; али близу места на коме се улива у море, ова река прави делту у којој остају докови Бароша (...) Ако уговор оставља Барош Југославији, њени становници имају одлична, иако мала лучка постројења и непрекинуту железничку везу у суседној области Сушка (...) Мада је гроф Сфорца признао право Југославије на Барош, садашња влада захтева да Барош буде присаједињен Слободној држави.“⁹³ Проблем луке Барош, био је приказан и на мапи у Армстронговом тексту из јуна 1923. године, под називом „Jugoslavia Today“.⁹⁴

Описујући југословенски одговор, Армстронг је сведочио о томе како су југословенски државници, да би одбранили своја „леgitимна права у Барошу“, 1924. године потписали нови Римски уговор, којим су пристали на коначно присаједињење Ријеке Италији. Сходно идеолошким одликама наратива, овај чин којим је затворено

---

⁹¹ Hamilton Fish Armstrong, „Italy, Yugoslavia and Lilliputia“, *Foreign Affairs*, January 1, 1928, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1928-01-01/italy-yugoslavia-and-lilliputia>> (21.6.2019)

⁹² William L. Langer, „The Balkan Pivot: Yugoslavia“, *Foreign Affairs*, (Capsule Review), July 1, 1929, <<https://www.foreignaffairs.com/1929-07-01/balkan-pivot-yugoslavia>> (21.6.2019)

⁹³ Hamilton Fish Armstrong, „The New Balkans“, *Foreign Affairs*, December 15, 1923, <<https://www.foreignaffairs.com/1924-12-15/new-balkans>> (21.8.2019)

⁹⁴ Hamilton Fish Armstrong, „Jugoslavia Today“, *Foreign Affairs*, June 15, 1923, <<https://www.foreignaffairs.com/1923-06-15/jugoslavia-today>> (21.8.2019); *Карта број 1* приказана је у прилозима на крају рада.

Јадранско питање ипак није био представљен као пораз југословенске дипломатије већ као доказ њене спремности на компромис у циљу очувања колективне безбедности: „Тачно је да је изгубила Ријеку (...) али и овај губитак је бољи од наставка погубног спора са Италијом. С друге стране, на пољу међународних односа, престиж Југославије је значајно порастао захваљујући њеној посвећености решавању проблема мирним путем.“⁹⁵

Тек што је окончано Јадранско питање, аутори часописа приметили су како је Југославија била изложена новом виду притиска италијанског империјализма. Потписивање Тиранских уговора о „узајамном пријатељству и безбедности“ између Италије и југословенског јужног суседа Албаније, 1926. и 1927. године, писци су доживели као почетак процеса претварања ове земље у базу будућег италијанског продора на Балкан. Они су истицали како је овај пакт „дубоко узнемирио“ југословенске дипломатске кругове, који су се под паролом „Балкан балканским народима“ супротстављали уплитању великих сила у политичке односе на полуострву.⁹⁶

Разматрајући конкретне одредбе првог Тиранског споразума, у којима је као један од циљева наведен „заједнички допринос две земље јачању мира“, енглески новинар Вилијам Милер иронично је прокоментарисао: „Ове фразе делују небулозно. Ретко када је мир на Балкану оснаживан интервенцијама великих сила. Русија и Аустроугарска нису донеле мир већ сукобе својим мешањем у династичке односе у Србији.“⁹⁷ Милер није имао сумњу у то да је циљ Италије заправо било „остваривање пуне финансијске и политичке контроле“ над Албанијом, као и успостављање стратешких позиција за будуће експанзивне подухвате: „За фашисте, као и некада за старе Римљане на које се тако често угледају, ово је тек први корак на путу *Via Egnatia*, чија је последња одредница град Солун.“⁹⁸

Антијугословенски карактер овог споразума, Милер је видео у чињеници да су се путне деонице, мостови и пруге у Албанији, градили искључиво у складу са агресивним, војним интересима Италије, усмереним управо против Југославије: „Већи део путних праваца који се конструишу, води ка југословенској граници. То би можда могло бити природно да многи од њих не полазе од лука које у трговачком смислу ни

---

⁹⁵ Исто.

⁹⁶ William Miller, „Albania and Her Protectress“, *Foreign Affairs*, April 1, 1927, <<https://www.foreignaffairs.com/1927-04-01/albania-and-her-protectress>> (21.6.2019)

⁹⁷ Исто.

⁹⁸ Исто.

не постоје, али могу послужити као погодно место за искрцавање трупа“.⁹⁹ Његов есеј, садржао је и мапу нове албанске путне мреже, која је послужила као доказ њене стратешке утемељености. Разматрајући појединачне путне правце на карти, Армстронг је написао: „На северу, пут који води од Скадра ка Пуки, продужава кроз планинске пределе ка области Призрена. Тешки мостови који су саграђени на овом правцу, не делују као да су предвиђени за трговачке потребе.“¹⁰⁰

Југословенско противљење италијанском продору у Албанији аутори су објашњавали „страхом од војног опкољавања“.¹⁰¹ С обзиром на присуство јаког утицаја римске дипломатије у Бугарској и Мађарској, Милер је страховима југословенских дипломата давао за право. Приказујући југословенску стратегију у Албанском питању, он је истакао како је њен најважнији циљ било „постизање споразума који би јасно гарантовао опстанак албанске независности“.¹⁰² Армстронг је посведочио како је Југославија „у циљу очувања колективне безбедности“, новонастали конфликт испрва покушала да реши непосредним преговорима са Италијанима.¹⁰³ Ипак, након бројних неуспеха, приметио је да су југословенске дипломате биле спремне да читав проблем изнесу пред арбитражу Лиге Народа. На овај начин, још једном је приказано принципијелно држање југословенске дипломатије која је „своје интересе жртвовала зарад одржања мира и стабилности“.¹⁰⁴

Поред мотива колективне безбедности, слика југословенског суочавања са суседним ревизионизмима била је прожета и другим идеолошким стваралачким елементима, попут „изградње политичког поверења“ и „економске кооперације“. Ова чињеница могла се уочити у приказима југословенског сукоба са мађарским и бугарским ревизионизмом. Мађарски ревизионизам био је приказан као један од најбољих примера покрета који се активно залагао за промену граница установљених Париским мировним споразумима. Основним циљем овог покрета аутори су сматрали поновно успостављање власти Будимпеште над територијама које су се до рата

---

⁹⁹ Исто; Карта бр. 2 донела је план „Новог путног система Албаније“, који је био састављен у октобру 1927. године под надзором врховног генералштаба италијанске војске.

¹⁰⁰ Hamilton Fish Armstrong, „Italy, Yugoslavia and Lilliputia“, *Foreign Affairs*, January 1, 1928, <<https://www.foreignaffairs.com/1928-01-01/italy-jugoslavia-and-lilliputia>> (21.6.2019)

¹⁰¹ William Miller, „Albania and Her Protectress“, *Foreign Affairs*, April 1, 1927, <<https://www.foreignaffairs.com/1927-04-01/albania-and-her-protectress>> (21.6.2018); William L. Langer, „Italia E Yugoslavia“, *Foreign Affairs*, (Capsule Review), April 1, 1929, <<https://www.foreignaffairs.com/italia-jugoslavia>> (21.6.2019)

¹⁰² Исто.

¹⁰³ Hamilton Fish Armstrong, „Italy, Yugoslavia and Lilliputia“, *Foreign Affairs*, January 1, 1928, <<https://www.foreignaffairs.com/1928-01-01/italy-jugoslavia-and-lilliputia>> (21.6.2019)

¹⁰⁴ Исто.

налазиле у саставу круновине Светог Стефана. Армстронг је посведочио како је ова намера своје првобитно отелотворење пронашла у покушају рестаурације династије Хабзбург у Мађарској. „На овај начин“, сматрао је он, „мађарски државници су покушали да под плаштом легитимизма, обезбеде ревизију мировних одредби из Тријанона, којима су бивше мађарске територије биле подељене њеним суседима.“¹⁰⁵ Ипак, британски историчар и писац листа Харолд Темперли писао је како су мађарски ревизионисти, након што је покушај Хабзбуршке рестаурације био осујећен заједничким напорима земаља Мале Антанте, коначно одлучили да задовољење својих захтева потраже у „омраженом националном начелу“.¹⁰⁶

Супротстављајући се кампањи за ревизију Тријанонског мира, у тексту под називом „How the Hungarian Frontiers Were Drawn“ из априла 1928. године, Темперли је истакао како је мађарско позивање на принцип народног самоопредељења представљало својеврстан чин лицемерја: „У исто време док Мађари траже исправке граница на народном начелу, гроф Апоњи присуствује банкету којим се обележава рођендан Отона Хабзбуршког, претендента на мађарски престо. Његово деловање изазива сумње да су данашњи мађарски захтеви за благом ревизијом граница на народном начелу само предигра за даље и опсежније промене.“¹⁰⁷ Осим тога, разматрајући конкретне захтеве мађарских ревизиониста, Темперли је закључио како примена националног принципа не би њиховој држави могла вратити област Бачке за коју су показали посебан интерес: „Од 126 жупа у Бачко-бодрошкој области, 44 су већински насељене Немцима, 41 Словенима, а тек 34 жупе имају мађарску већину. Етнографски гледано, Бачка је ничија земља и зашто би баш Мађари који су бројно најслабија мањина имали право на ову област? Нико озбиљан неће предложити да Белгија буде враћена Немачкој због фламанске мањине.“¹⁰⁸

Описујући инструменте југословенске одбране од мађарских ревизионистичких тежњи, аутори су на првом месту писали о Малој Антанти. Иако нису оспоравали њену примарну природу „дефанзивног војног савеза“, упереног против покушаја хабзбуршке рестаурације у Мађарској, сматрали су како њена међународна улога тиме није била

---

¹⁰⁵ Hamilton Fish Armstrong, „Hungary's Access to the Sea“, *Foreign Affairs*, July 1, 1927, <<https://www.foreignaffairs.com/1927-07-01/hungarys-access-sea>> (27.8.2019)

¹⁰⁶ Harold Temperley, „How the Hungarian Frontiers Were Drawn“, *Foreign Affairs*, April 1, 1928, <<https://www.foreignaffairs.com/1928-04-01/how-hungarian-frontier>> (27.8.2019)

¹⁰⁷ Исто; Према Темперлијевим речима, овај подухват мађарске владе добио је значајног промотера и у самој Великој Британији у виду власника листа *Daily Mail*, лорда Ротемира.

¹⁰⁸ Исто; *Карта бр. 3* приказивала је етничку распорестаност мађарског становништва у околним земљама.

исцрпљена. Прилику да представи шири значај овог савеза у процесу изградње политичке сарадње и економске кооперације у Средњој Европи, у часопису је добио управо један од његових ктитора, чехословачки премијер Едуард Бенеш. У тексту „The Little Entente“ из септембра 1922. године он је написао: „Одбрамбени карактер савеза трију земаља, Чехословачке, Југославије и Румуније не исцрпљује наравно њен политички значај. Његов наредни циљ јесте изградња средњеевропске групе земаља које би, док раде на сопственој консолидацији, требало да помогну општи, европски циљ економске обнове и промоције пријатељске коегзистенције на бази признања мировних уговора.“¹⁰⁹

Још једно сведочанство конструктивне улоге Краљевине СХС према спору са Мађарском, пружио је Армстронг истичући како су југословенске дипломате показале одлучност у заштити територијалне целовитости, али и спремност да у другим питањима изађу у сусрет потребама суседа. Једна од најважнијих замерки мађарских дипломата на Тријанонски уговор односила се на чињеницу да је њихову земљу оставио без излаза на море, а самим тим и без поморске луке која би олакшала мађарску трговину.¹¹⁰ Одговарајући на ову замерку, Армстронг је истакао како би југословенска влада, у замену за „гаранције територијалне целовитости“, сигурно показала вољу да „у будућности обезбеди лучка постројења за мађарску трговину.“¹¹¹

Слика југословенских односа са Бугарском на првом месту бавила се деловањем бугарских иредентистичких група на простору Вардарске Македоније. „Терористичке акције комитација“, „напади на југословенске званичнике“ и „сејање страха међу становницима Македоније“ били су приказани као основни извор тензија међу два суседна земљама.¹¹² Бугарски писац листа и заговорник пријатељства са Југославијом Коста Тодоров, писао је 1928. године о пореклу македонских комитација и њиховој потоњој историјској делатности: „Иако је настала као слободарска организација која се борила за аутономију Македоније од Османског царства, након Балканских ратова она је постала званични инструмент бугарског национализма“.¹¹³ Он је отворено сведочио и о злочинима комитација над становништвом Македоније, а посебно је неповољно

---

¹⁰⁹ Eduard Beneš, „The Little Entente“, *Foreign Affairs*, September 15, 1922, <<https://www.foreignaffairs.com/1922-09-15/little-entente>> (27.8.2019)

¹¹⁰ Hamilton Fish Armstrong, „Hungary's Access to the Sea“, *Foreign Affairs*, July 1, 1927, <<https://www.foreignaffairs.com/1927-07-01/hungarys-access-sea>> (27.8.2019)

¹¹¹ Исто.

¹¹² Hamilton Fish Armstrong, „Jugoslavia Today“, *Foreign Affairs*, June 15, 1923, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1923-06-15/jugoslavia-today>> (21.8.2019)

¹¹³ Kosta Todoroff, „The Macedonian Organization Yesterday and Today“, *Foreign Affairs*, April 1, 1928, <<https://www.foreignaffairs.com/1928-04-01/macedonian-organization>> (1.8.2019)

означио њихову улогу у „подупирању бугарског уласка у Велики рат на страни Централних сила.“¹¹⁴

Деловање комита аутори су сматрали уско повезаним са претензијама бугарских влада у Македонији, као и са „свеприсутном материјалном и политичком потпором фашистичке Италије“.¹¹⁵ Иако је у делатности владе Александра Стамболијског са почетка двадесетих година видео искрене намере приближавања Југославији, Армстронг је истакао како је након његове смрти дошло до наглог процвата ревизионизма у Бугарској. Као и у случају других ревизионистичких и иредентистичких покрета, он је притом истицао како је деловање комитација умногоме зависило од „инструкција и финансијске помоћи италијанских татора“.¹¹⁶

С друге стране, описујући југословенску политику према Бугарској, Армстронг је изнова афирмисао став о спремности Краљевине СХС да ради на „помирењу“, које је било праћено непосусталом намером за унапређењем трговинских односа: „Преговори о потписивању трговинског уговора са бугарским представницима нису престали, без обзира на честе промене влада, политичке атентате и непрестану делатност комитација у Македонији (...) Штавише, југословенски захтеви за умиривањем бугарске пропаганде нити једног тренутка нису попримили агресиван тон.“¹¹⁷

Слика Краљевине СХС у *Foreign Affairs*-у била је део широког наратива листа, чији је основни циљ била промоција Версајског поретка у америчкој јавности. Описи југословенске конструктивне стратегије у сукобима са околним ревизионистичким покретима стога су представљали један од доказа претпоставке уредника о ширењу вилсонијанске дипломатске праксе у Европи и усавршавању мировног поретка у складу са начелима либералног интернационализма. Коначно, ови примери били су праћени приказима унутрашњег политичког развоја младе југословенске државе, у којима су идеолошке компоненте такође играле значајну улогу.¹¹⁸

---

¹¹⁴ Исто.

¹¹⁵ Hamilton Fish Armstrong, „The New Balkans“, *Foreign Affairs*, December 15, 1923, <<https://www.foreignaffairs.com/1924-12-15/new-balkans>> (21.8.2019)

¹¹⁶ Исто.

¹¹⁷ Hamilton Fish Armstrong, „Jugoslavia Today“, *Foreign Affairs*, June 15, 1923, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1923-06-15/jugoslavia-today>> (21.8.2019)

¹¹⁸ Gergely Romsics, „Hungary in the Journal Foreign Affairs“, *Hungarian Study Review*, Vol.32 (2005), 15-22; Иако се превасходно бавио сликом међуратне Мађарске у часопису, Ромшиц је у овом тексту правио поређења и износио закључке и у вези са представама других земаља Подунавља, попут Југославије.

Проблеми изградње националног јединства

Млада југословенска краљевина представљала је једну од европских земаља које су своје међународно признање након Првог светског рата добиле захваљујући вилсонијанском начелу националног самоопредељења. Ова чињеница, представљала је почетну претпоставку у подухвату сликања њеног унутрашњег политичког развоја у часопису *Foreign Affairs*. Циљ уредника и аутора био је да америчким читаоцима прикажу како се начело самоопредељења народа показало као одговарајући темељ изградње функционалних држава и друштава у Европи.¹¹⁹ С тим у вези, у случају Краљевине СХС они су трагали за доказима изградње политички стабилног и национално јединственог друштва у овој земљи. Стога су политичке догађаје и процесе посматрали кроз призму њиховог доприноса подухвату „југословенске националне интеграције“.¹²⁰ По својој суштини, овај идеолошки појам подразумевао је изградњу јединствене југословенске политичке нације.¹²¹

Ова чињеница осетила се већ у терминологији текстова у којима су југословенски народи, Срби, Хрвати, Словенци и остали, били означени терминима етничких скупова (*ethnic groups*) или чак племена (*tribes*).¹²² Појам нације (*nation*) био је употребљаван једино у контексту југословенске политичке нације која би обухватила све етничке групе краљевине. Пример овоме пружио је уредник листа Хамилтон Фиш Армстронг у тексту из јуна 1923. године: „Југословенски национални дух данас несумњиво постоји. Пробудили су га током претходног века најплеменитији лидери хрватског и српског племена, попут Хрвата Гаја, бискупа Штросмајера и Вука Караџића (...) Он је оснажен у борбама против германизације и мађаризације, као и у Балканским ратовима (...) из света снова у стварност довела га је постојаност српских војника из Великог рата. Једнога дана, овај дух ће прожети све поре и из њега ће настати снажна југословенска нација“¹²³

Ипак, аутори нису крили да су се на путу југословенске интеграције налазиле значајне препреке у виду уставне и политичке кризе која је потресала Краљевину СХС

---

¹¹⁹ Robert D. Schulzinger, *The Wise Men of Foreign Affairs. History of the Council on Foreign Relations*, 30.

¹²⁰ Gergely Romsics, „Hungary in the Journal Foreign Affairs”, *Hungarian Study Review*, Vol.32 (2005), 32-34.

¹²¹ Judith N. Shklar, *American Nation: The Quest for Inclusion*, Harvard University Press 2001, 3-5. Овај модел, подразумевао је изједначавање појма нације са појмом држављанства, који у том случају надрастао етничке разлике међу конститутивним народима. Различите етничке групе, по овом моделу сачињавале су јединствену политичку или државну нацију.

¹²² Појам *племена* користио се у контексту државне идеологије о *троплеменом народу*. Више о овој идеји у: Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, I том, Zagreb 1961, 9-16, 33-39.

¹²³ Hamilton Fish Armstrong, „The New Balkans“, *Foreign Affairs*, December 15, 1923, <<https://www.foreignaffairs.com/1924-12-15/new-balkans>> (21.8.2019)

током прве деценије њеног постојања. Њене узроке проналазили су у опречним интересима различитих етничких група. Разноликост политичких циљева југословенских народа, Армстронг је схватио као темељ настанка супротстављених модела државног уређења, чији је сукоб био представљен као основна манифестација југословенске политичке кризе: „Ова ситуација произвела је две сукобљене теорије у погледу уставног поретка. Група лидера из Хрватске и Словеније заузела је став да југословенска држава треба да поприми федерални карактер, остављајући значајна законодавна и буџетска овлашћења локалним и регионалним скупштинама (...) С друге стране, заступници централизма махом са простора Србије, своје аргументе су проналазили у чињеници да је Југославија нова земља, окружена непријатељима спремним на освету у случају показивања слабости (...) Због тога су сматрали да би једино јака централна власт била способна да прикупи све националне снаге у случају претње агресијом“¹²⁴

Описујући политичке процесе у Краљевини СХС – сукоб различитих модела унутрашњег уређења, као и његова могућа решења, аутори су своју пажњу усмеравали преваходно према политичким елитама. Ова чињеница, била је плод схватања уредника да би управо елите требало да креирају политичке процесе, укључујући и оне најкрупније, попут националне интеграције.¹²⁵ Сходно томе, уредник листа Хамилтон Фиш Армстронг велики простор у својим текстовима посветио је портретисању водећих личности супротстављених политичких струја, српском државнику Николи Пашићу и хрватском лидеру Стјепану Радићу. У тексту из 1924. године он је тако написао: „Након седамдесет осам година живота, Пашићева одлучност и даље је као челик. Чувени државник, један од највећих у европској модерној историји, оштро брани српску позицију централизма и унитаризма.“¹²⁶ Истовремено, био је приказан и лик Стјепана Радића: „Овај човек, врстан је политичар и мајстор демагогије, склон политичким преокретима (...) Представнике српске стране, посебно је наљутио својим горљивим заступањем федерализма, као и демагошким залагањем за републику.“¹²⁷

---

¹²⁴ *Карта бр. 1*, приказивала је етничке и регионалне разноликости југословенског простора; Н. Ф. Армстронг, „Jugoslavia Today“, *Foreign Affairs*, June 15, 1923, <<https://www.foreignaffairs.com/1923-06-15/jugoslavia-today>> (21.8.2019)

¹²⁵ Идеју либералног елитизма одликовало је неповерење према улози маса у политици. Опширније о овој идеји код чланова института CFR у: Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 50-55.

¹²⁶ Hamilton Fish Armstrong, „Jugoslavia Today“, *Foreign Affairs*, June 15, 1923, <<https://www.foreignaffairs.com/1923-06-15/jugoslavia-today>> (21.8.2019)

¹²⁷ Hamilton Fish Armstrong, „The New Balkans“, *Foreign Affairs*, December 15, 1923, <<https://www.foreignaffairs.com/1924-12-15/new-balkans>> (21.8.2019)

Представници политичких елита били су приказани и као потенцијални творци „југословенског консензуса“, који је био схваћен као предуслов југословенске интеграције и политичке стабилности. С тим у вези, Армстронг је био спреман и да понуди конкретне сугестије у процесу превазилажења унутрашњих проблема: „Можда је дошло време за београдске законодавце да преузму иницијативу и сами подстакну умерену федерализацију која би родила ново поверење Хрвата и Словенаца (...) Политичари из Загреба морали би напустити своје негативне методе опструкције из доба Хабзбуршке монархије, које нису више ни потребне ни продуктивне. Само компромис између политичких представника Срба и Хрвата може омогућити превазилажење политичке нестабилности.“¹²⁸

Међутим, политички догађаји одвијали су се другачијим током. Текстови магазина преносили су описе парламентарних расправа које су све чешће биле представљене као отворени обрачуни неистомишљеника. Слика политичког живота Југославије двадесетих година била је слика неефикасности политичког система и безбројних падова влада.¹²⁹ Крајем треће деценије двадесетог века, аутори су могли установити како је јаз између сукобљених страна постао непремостив. У том контексту, описан је догађај из јуна 1928. године, када је у парламенту дошло до вишеструког убиства посланика. Водећи познавалац југословенских прилика, Хамилтон Армстронг у тексту из наредне године под називом „The Royal Dictatorship in Yugoslavia“ суморно је закључио како је догађај показао да су политичке елите идеји изградње југословенског јединства „претпоставили етничке ускогрудости својих непросвећених бирача“.¹³⁰ Ова чињеница, довела га је до закључка да решење кризе више не треба тражити у политичким институцијама Краљевине СХС: „Ситуација је била лоша и пре трагичног 20. јуна прошле године, када је у парламенту радикалски посланик из Црне Горе, након што је чуо да су га колеге оптуживале за корупцију, упуцао четворицу хрватских делегата (...) Један од водећих лидера из Загреба ми је рекао да држава данас више не постоји већ постоје две државе уместо ње – и једину преосталу спону између њих представља краљ.“¹³¹

Појам „етничких ускогрудости непросвећених маса“, играо је врло значајну улогу у објашњењу неуспеха југословенске националне интеграције током двадесетих

---

¹²⁸ Исто.

¹²⁹ William L. Langer, „Nicola P. Pasic“, *Foreign Affairs (Capsule Review)*, April 1, 1928, <<https://www.foreignaffairs.com/1928-04-01/nicola-p-pasic>> (21.8.2019)

¹³⁰ Hamilton Fish Armstrong, „The Royal Dictatorship in Yugoslavia“, *Foreign Affairs*, July 1, 1929, <<https://www.foreignaffairs.com/1929-07-01/royal-dictatorship-jugoslavia>> (1.8.2019)

¹³¹ Исто.

година. Уједно, овај појам је представљао део имаголошког конструкта о балканским народима, који је био присутан у првим текстовима америчких и западноевропских аутора часописа који су сведочили о унутрашњим приликама у Краљевини СХС. У оквиру овог конструкта земље Балкана су сачињавале „гранични појас“ између цивилизованог западног света и „примитивног Оријента“. Становници полуострва били су приказани као „полуцивилизовани“ народи у чијим друштвеним и политичким обрасцима су се мешали утицаји „напредне западне културе“ и „непросвећености Оријента“.¹³²

Балканистички дискурс, осетио се већ у описима различитих етничких скупова које су улазиле у састав југословенске државе. У својим есејима Армстронг је тако и Србе и Хрвате настојао да прикаже управо као народе који се налазе на граници цивилизације: „Југословени су потомци три словенска племена која су се у седмом веку населила у Подунављу и на Балкану. Словенци који насељавају североисток земље, рано су дошли под германску власт. Хрватска краљевина била је припојена Угарској још у XII веку (...) Српско царство трајало је до најезде Турака, који су му фатални ударац задали у бици на Косову (*Blackbirds*) на дан који се до данас обележава као празник. Због петовековне власти Турака, удаљена и брдовита Србија, Пијемонт југословенског покрета, примитивнија је него Хрватска и делује источњачки (...) Хрватска је попримила културу и архитектуру Европе, али је у старој царевини била занемарена па је остала привредно неразвијена и сиромашна провинција (...) Срби, који су се борили за живот, иако неотесани и непросвећени, више су патриотски настројени, док су Хрвати нешто образованији, али нестабилни и без довољно моралне снаге.“¹³³

Амбивалентност балканистичке имажинације осетила се и у описима географских потенцијала и њихове неискоришћености у Југославији. Британски писац Харолд Темперли тако је у свом тексту из априла 1928. године написао: „Она стоји на капији истока и запада и преко њене територије прелазе железничке трасе између Берлина и Константинопоља, Париза и Букурешта, као и дунавски речни ток и железница према Солуну.“ Овај опис, био је поткрепљен и мапом која је приказивала

---

¹³² М. Todorova, *Imaginarni Balkan*, 180-187, 195-202; Т. Stojanović, *Pogledi na Nas/Vas i Drugoga*, 5-21; Немања Радоњић, *Слика Балкана у часопису National Geographic (1888-2013)*, 47-60, 68-72.

¹³³ Hamilton Fish Armstrong, „Jugoslavia Today“, *Foreign Affairs*, June 15, 1923, <<https://www.foreignaffairs.com/jugoslavia-today>> (21.8.2019); На картама бр. 4 и 5, била је приказана регионална и етничка разноликост југословенског простора.

положај Југославије у односу на главне европске железничке комуникације.¹³⁴ Ипак, у наредном пасусу навео је како је управо неискоришћеност саобраћајних потенцијала доказ неразвијености овог простора, која представља препреку привредном развоју, али и унутрашњој интеграцији југословенског друштва: „Док тунели не буду прокопани кроз планине, док мочваре не буду исушене и реке учињене пловним, југословенско јединство и напредак остаће сан“.¹³⁵

Борба против ревизионизма у историографији

Међу анализама актуелних дипломатских догађаја и процеса, које су представљале окосницу наратива *Foreign Affairs*-а, током двадесетих година нашао се и велики број есеја чији су се аутори бавили питањима свеже окончаног Великог рата. Неки од њих, попут текстова француског дипломате Рејмонда Поенкареа, америчкој читалачкој публици преносили су занимљива сећања из ратне епопеје.¹³⁶ Ипак, највећи број есеја био је посвећен конкретном проблему - појави заметака историографског ревизионизма везаног за питања узрока Првог светског рата, како у европској тако и у америчкој јавности. Разлог због кога су уредници магазина настојали да се супротставе овој појави налазио се у чињеници да је тумачење ратне кривице, које је утврђено на Париској конференцији, представљало један од важних темеља Версајског мировног система.¹³⁷ Сходно томе, појаву ревизионизма у историографији о Првом светском рату они су схватили управо као покушај нарушавања основа на којима је почивао међународни поредак у чијем креирању су учествовали. Свој задатак стога су видели у реafirмацији званичне верзије историје. У оквиру овог подухвата, позвали су значајне историчаре из Европе и Америке, који су имали задатак да обезбеде одговоре на најзначајније тезе ревизиониста.¹³⁸

Међу бројним претпоставкама ревизиониста на које је требало дати научно утемељене одговоре, пронашле су се и три хипотезе које су се тичале југословенске државе. Једна од њих била је теза о завери српских војних и политичких кругова која је била схваћена као један од узрока рата. На ову претпоставку надовезивала се и теза да

---

¹³⁴ Harold Temperley, „How the Hungarian Frontiers Were Drawn“, *Foreign Affairs*, April 1, 1928, <<https://www.foreignaffairs.com/how-hungarian-frontiers>> (27.8.2019); Саобраћајни положај Југославије био је приказан на карти бр. 6.

¹³⁵ Исто.

¹³⁶ Raymond Poincaré, „Since Versailles“, *Foreign Affairs*, July 1, 1928, <<https://www.foreignaffairs.com/1929-07-01/versailles>> (27.8.2019)

¹³⁷ Peter Grose, *Continuing the Inquiry, The Council on Foreign Relations from 1921 to 1996*, New York 2006, 10-11.

¹³⁸ Исто.

су починиоци атентата на аустроугарског престолонаследника заправо били злоупотребљени од стране српских власти. С тим у вези био је и став да су југословенски народи у „мултиетничкој Хабзбуршкој монархији имали могућности за слободан развитак“, те да инхерентни разлози њиховог незадовољства нису постојали, већ су у целости били плод пропаганде из Србије.¹³⁹

Одговори историчара који су писали у *Foreign Affairs*-у на приказане ревизионистичке тезе били су интегрални део слике коју је уредништво часописа градило о Краљевини СХС. Британски историчар и писац часописа Роберт Ситон-Вотсон, у свом есеју из 1925. године под називом „The Murder at Sarajevo“, настојао је да детаљно прикаже разлоге због којих Краљевина Србија није могла бити одговорна за почетак рата са суседном монархијом, нити јој је овакав исход на било који начин могао одговорати: „Заиста изгледа гротескно претпоставка да би било која влада изабрала тренутак почетка предизборне кампање за учешће у завери која ће сасвим извесно за исход имати рат са суседном државом. Међутим, није то једини разлог због кога је учешће српских званичника у завери било немогуће. Земља је била исцрпљена током два претходна рата. Њене финансије нису могле издржати даља оптерећења. Такође, тешко је било очекивати од војника-сељака да ће без отпора кренути у борбу у жеку жетве. Војне залихе су биле изузетно мале, а зима је била на видуку (...) Позиције у Македонији, биле су далеко од учвршћених, а војна и цивилна власт у сталном сукобу.“¹⁴⁰

Исти писац настојао је да истакне како „покрети незадовољника“ међу југословенским народима Монархије нису били плод пропаганде Србије, већ дубоко укоренено осећање овог дела становништа. Сведочећи о коренима Младе Босне, он је истакао: „Њена појава била је производ осећаја угрожености Словена у Дуалној монархији. Поред трајне политике мађаризације наступио је Царински рат, који је угрозио материјалне интересе српског сељака да би му потом анексија Босне повредила национална осећања. Скандали везани за монтиране процесе у којима су Срби и други Јужни Словени били оптуживани за велеиздају открили су злочиначке намере Аустроугарске против Срба и Хрвата у Монархији. Ова политика кулминирала

---

¹³⁹ Josef Redlich, „Reconstruction in Danube Countries“, *Foreign Affairs*, September 15, 1922, <<https://www.foreignaffairs.com/reconstruction-danube-countries>> (27.8.2019); Амерички историчари који су заступали ревизионистичке тезе били су Сидни Феј и Хари Елмер Барнс. У самом часопису, уредници су пружили могућност аустријском правнику и историчару Јозефу Редлиху да ове тезе уобличи и систематски прикаже.

¹⁴⁰ R. W. Seton-Watson, „The Murder in Sarajevo“, *Foreign Affairs*, April 1, 1925, <<https://www.foreignaffairs.com/1925-04-01/murder-sarajevo>> (27.8.2019)

је 1912. године суспензијом хрватског устава и постављањем диктатора. Није ни чудо што је у таквим тренуцима слободна Србија са својим победама у Балканским ратовима пробудила страсти међу Југословенима који су у њој видели нови Пијемонт који ће их ослободити од аустријског тлачења.¹⁴¹

Аутори су коначно закључили како „ниједан релевантан документ“ није довео српске званичнике у везу са злочиним босанских омладинаца.¹⁴² Ипак, они су истакли како је српска влада и поред тога показала „незапамћену спремност за компромисно решавање сукоба“, жртвујући бројне државне интересе.¹⁴³ У складу са овим закључком, амерички историчар Бернадот Шмит, писао је о српском одговору на ултиматум из 23. јула 1914. године: „Сер Едвард Греј рекао је грофу Менсдорфу након што је прочитао текст ултиматума како никада у животу није видео да једна држава другој упуту документ са овако страшном садржином (...) Српска влада је прихватила све, осим онога што је темељно угрожавало њен суверенитет и национални понос. Па ипак, Аустријанци нису били задовољни и почели су са бомбардовањем Београда.“¹⁴⁴

Борба против ревизионизма у историографији нашла је место у оквиру идеолошког наратива који је у *Foreign Affairs*-у преовладавао током двадесетих година. Овај наратив био је прожет оптимизмом у погледу будућности Версајског система. Међутим, развој догађаја убрзо је распршио њихове наде писаца и уредника. У наступајућим годинама ревизионизам је постао знатно присутнији у текстовима листа, али као појам који је значајно надишао сферу историографије и постао кључна одлика међународне стварности у четвртој деценији века.

Југословенска краљевина и криза мировног поретка (1929-1939)

Велика економска криза из 1929. године представљала је један од кључних тренутака историје међуратног раздобља. Последице овог догађаја уздрмале су саме темеље Версајског мировног система, доводећи у наступајућим годинама у питање и његов опстанак. Инфлација и незапамћени раст незапослености произвели су дубоко незадовољство у широким слојевима европског друштва. Овакве околности представљале су плодно тле за ширење екстремних ревизионистичких идеја, које су

---

¹⁴¹ Исто.

¹⁴² Hamilton Fish Armstrong, „Three Days in Belgrade“, *Foreign Affairs*, January 1, 1927, <<https://www.foreignaffairs.com/1927-01-01/three-days-belgrade>> (27.8.2019)

¹⁴³ Исто.

¹⁴⁴ Bernadotte E. Schmitt, „July 1914“, *Foreign Affairs*, October 1, 1926, <<https://www.foreignaffairs.com/1926-10-01/july-1914>> (27.8.2019)

директно заговарале рушење мировног поретка створеног на Париској конференцији. Иако се фашистички покрет налазио на власти у Италији још од 1922. године, након Велике економске кризе ова идеја стекла је огромну популарност и у другим европским земљама. Тако је на пример у Аустрији 1932. године на власт дошла екстремно-десничарска партија Енгелберта Долфуса. Истовремено, фашистички покрети почели су да играју улогу и у мађарској и румунској политици.¹⁴⁵

Ипак, кључна последица Велике економске кризе био је долазак Хитлерових нациста на власт у Немачкој 1933. године. Овај догађај означио је почетак процеса урушавања тековина Версајског система. Непосредно по освајању власти, Хитлер је потпуно обуставио исплате ратних репарација и започео активну милитаризацију немачког друштва.¹⁴⁶ У наредним годинама, нацистичка Немачка утицај је почела да шири ван својих граница, чиме је довела у питање хегемонију Француске и Велике Британије у Европи. Један од најбољих примера овог процеса био је немачки економски и политички продор у земље Средње Европе, међу којима се у другој половини тридесетих година нашла и југословенска држава. Јачање нацистичке Немачке, као и њено потоње зближавање са фашистичком Италијом, довели су до потпуног колапса мировног поретка чији је епилог био почетак новог глобалног сукоба.¹⁴⁷

Раздобље Велике економске кризе хронолошки се подударило са увођењем личног режима краља Александра у Југославији, до кога је дошло 6. јануара 1929. године, након убистава која су се десила у Народном представништву шест месеци раније. Шестојануарска диктатура означила је привремено укидање парламента и забрану рада партијама које су заступале интересе појединачних народа. Истовремено, прокламована је идеја *интегралног југословенства*, која је требало да „са врха“ започне процес изградње јединственог југословенског надидентитета који би превазишао етничке противречности. Ове мере дале су повољне почетне резултате, али се убрзо показало да је остварена унутрашња стабилност била само привидна.¹⁴⁸

Увођење диктатуре и сређивање унутрашњих прилика означили су промену и у југословенској спољној политици. Суочен са ревизионистички настројеним суседима, краљ Александар настојао је да своју дипломатску стратегију активира и прошири. Постојећем партнерству са земљама Мале Антанте, он је придодао и савез са

---

¹⁴⁵ Митровић, Андреј, *Време нетрпељивих*, 305-307.

¹⁴⁶ Андреј Митровић, *Фашизам и нацизам*, Београд 2009, 72-73.

¹⁴⁷ *Исто*, 103-105.

¹⁴⁸ Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 148-149.

балканским државама са којима је Југославија имала више заједничких интереса у контексту одбране од италијанских претњи. Такође, значајно место у његовој спољној политици играла је и делатност на оживљавању блиских односа са ратним савезницама, Великом Британијом и нарочито, Француском.¹⁴⁹ С тим циљем, краљ Александар се октобра 1934. године упутио у Марсеј, где је са француским министром иностраних послова Лујем Бартуом требало да преговара о могућим начинима продубљивања француско-југословенског савезништва. Приликом ове посете, 9. октобра 1934. године, двојица државника били су убијени у атентату који су организовали представници екстремних политичких организација, усташа и ВМРО, које су од настанка југословенске државе радиле на њеном разбијању.¹⁵⁰

Краљева смрт означила је почетак нове епохе у историји Југославије, током које се власт нашла у рукама намесника, кнеза Павла Карађоревића. Унутрашња политика кнеза Павла за циљ је имала очување континуитета са политичким тековинама краља Александра. Стога је њен основни циљ било постизање компромиса између представника различитих народа којим би била омогућена политичка стабилност и хомогенизација југословенског друштва. Ова политика прошла је кроз бројне успоне и падове, да би коначно била крунисана тек 26. августа 1939. године потписивањем споразума између представника српског и хрватског народа, Драгише Цветковића и Влатка Мачека, којим је унутар Југославије била формирана засебна Хрватска бановина.¹⁵¹

На спољнополитичком плану, смрт краља Александра десила се у тренутку када је Немачка већ започела свој други „Поход на исток“, који се испрва манифестовао преваходно кроз успостављање чврстих трговинских веза са земљама Подунавља. Југословенске дипломате и државници дошли су до закључка како је у околностима урушавања Версајског система немачки економски, а потом и политички уплив постао неминовност. Овакав закључак био је у великој мери последица страха од италијанског експанзионизма, који је био схваћен као примарна претња југословенским интересима. Кнез Павле стога је подржао политику успостављања блиских односа са Немачком, који су по његовом схватању могли послужити обуздавању италијанских амбиција.

---

¹⁴⁹ Bogdan Krizman, *Vanjska politika jugoslavenske države 1918-1941*, 152-153.

¹⁵⁰ Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 147.

¹⁵¹ У појединим периодима, попут раздобља владе Милана Стојадиновића, између 1935. и 1939. године, српско-хрватски односи налазили су се у кризи, да би потом дошло до привремене нормализације. Више о томе у: Todor Stojkov, *Vlada Milana Stojadinovića (1935-1939)*, Beograd 1985.

Овај дипломатски правац представљао је окосницу југословенске спољне политике до самог почетка Другог светског рата.¹⁵²

Последице Економске кризе биле су покретач крупних промена и у америчкој политици. Модел либералног капитализма, први пут у историји САД нашао се пред искушењем темељите реформе. Пакет промена и иновација у сфери економске и социјалне политике добио је обједињени назив *New Deal*, а његов творац био је новоизабрани председник, Френклин Делано Рузвелт.¹⁵³ Међутим, чињеница да је америчко друштво, дубоко погођено последицама кризе, било спремно да прихвати унутрашње реформе није се одразила на промену доминантних спољнополитичких стајалишта. На ову чињеницу није могло утицати ни сазнање да је нови председник потицао из политичких кругова који су били блиски идеји интернационализма. Штавише, десило се управо супротно. Изразито укореењена изолационистичка увереења америчке популације, о којима су анкете сведочиле чак и у позним тридесетим годинама, утицала су на то да ова доктрина остане званични курс Рузвелтове спољне политике до пред сам почетак Другог светског рата.¹⁵⁴ Сходно томе, америчка политика према Југославији пратила је обрасце из двадесетих година, па су дипломатски односи и даље имали технички карактер.¹⁵⁵ Ипак, изолационизам је за Рузвелтову администрацију представљао нужност коју је наметнуло јавно мњење. Иако је на званичном плану поштовао постулате ове политике, након успона нацизма у Европи и краха Версајског поретка, тражио је начине да америчку јавност постепено припреми на неопходну промену спољне политике ка интернационализму. Значајну помоћ у овом послу, пружили су му представници института CFR.¹⁵⁶

Доласком Френклина Рузвелта на чело САД, припадници организације *Council on Foreign Relations* прекинули су са приговорима на рачун спољне политике америчке администрације. Оштрица њихове критике и даље је била усмерена према „проблеми изолационизма“, који је пак у овом раздобљу превасходно посматран као негативна појава у америчкој јавности.¹⁵⁷ Они су сматрали да је на њима задатак да помогну Рузвелту у напорима да промени спољнополитичку свест америчке популације и креира ново, већински интернационалистичко јавно мњење у земљи. До почетка

---

¹⁵² Vuk Vinaver, *Svetska ekonomska kriza i nemački prodor u Podunavlje (1929-1935)*, Beograd 1987, 215-225.

¹⁵³ Dubravka Stojanović, *Radanje globalnog sveta 1880-2015*, Beograd 2015, 124-128.

¹⁵⁴ Robert D. Šulcinger, *Američka diplomatija od 1900. godine*, 120.

¹⁵⁵ Ranko Petković, *Jedan vek odnosa Jugoslavije i SAD*, Beograd 1992, 25-27.

¹⁵⁶ Akira Iriye, *The Cambridge History of American Foreign Relations*, Vol. III, 136-138.

¹⁵⁷ Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 158.

Другог светског рата овај подухват имао је дискретну форму, а његово главно средство био је магазин *Foreign Affairs*.¹⁵⁸

Уредницима часописа почетком тридесетих година постало је јасно да су се међународни односи у Европи закомпликовали те да се Версајски поредак нашао у кризи. Ипак, циљ наратива који су креирали био је да америчкој јавности стави до знања како мировни систем није нестао, већ се нашао пред првим великим изазовима. Описујући међународне процесе и догађаје, аутори часописа напустили су идеолошки дискурс који је одликовао њихове текстове током двадесетих година и заменили га језиком „дипломатске стратегије и планирања“.¹⁵⁹ С тим у вези, они су своју пажњу усредсредили ка примерима одлучног супротстављања оснаженим ревизионистичким покретима. У овим примерима они су проналазили доказе отпорности Версајског поретка, за које су веровали да би могли обезбедити његово очување. Ипак, догађаји из друге половине тридесетих година значајно су утицали на промену расположења унутар уредништва часописа. Ремилитаризација Рајнске области 1936. године, а потом Аншлус и окупација Чехословачке 1939. године, уреднике магазина су уверили у пораз мировног поретка у чијем су креирању учествовали. Сходно њиховим уверењима, једног од главних криваца за овакав исход видели су у америчком изолационизму који је онемогућио учешће САД у одбрани Версајског наслеђа у Европи.¹⁶⁰

Нова дипломатска стратегија краља Александра

Промене историјске околности у Европи након економске кризе утицале су и на модификације у представи југословенске краљевине у часопису *Foreign Affairs*. Сходно томе, уместо претходне идеолошки засноване похвале „помирљивости“ и „конструктивности“, аутори су инсистирали на описима „одлучности“ у супротстављању ревизионизму који је угрожавао опстанак Париског мировног система.¹⁶¹ Један од кључних примера „непоколебљивости“ у борби за очување наслеђа мировних уговора они су видели у дипломатској стратегији краља Александра.¹⁶²

Опсежни описи спољне политике југословенског монарха полазили су од претпоставке како је њен основни предуслов представљало успостављање унутрашње

---

¹⁵⁸ Исто, 159-161.

¹⁵⁹ Robert D. Schulzinger, *The Wise Men of Foreign Affairs. History of the Council on Foreign Relations*, 67-69.

¹⁶⁰ Gergely Romsics, „Hungary in the Journal Foreign Affairs”, *Hungarian Study Review*, Vol.32 (2005), 15-17.

¹⁶¹ Исто, 18.

¹⁶² William L. Langer, „La Crisi Politica in Jugoslavia“, *Foreign Affairs*, January 1, 1931, <<https://www.foreignaffairs.com/la-crisi-politica-jugoslavia>> (25.9.2017)

стабилности у земљи, до чега је дошло након увођења диктатуре. Пред америчким ауторима, по први пут у XX веку нашао се задатак да својој читалачкој публици образложе повољан став према режиму који идеолошки није одговарао либералним обрасцима које су заступали.¹⁶³ У тексту из 1929. године под називом „The Royal Dictatorship in Yugoslavia“, Хамилтон Фиш Армстронг диктатуру је приказао као изнуђену и привремену меру монарха, усмерену ка окончању опасне политичке кризе која је слабила југословенско јединство. Такође, настојао је да истакне како је увођење личног режима било у потпуности у нескладу са демократским склоностима и умереном природом краља Александра: „Александар није постао диктатор зато што је био жељан личне моћи или зато што је сањао о политици престижа и националне експанзије. Његов отац био је први преводилац дела *О слободи* Џона Стјуарта Мила на српски језик; а и он сам био је одгојен у духу принципа индивидуалне и националне слободе (...) Он није имао ништа заједничко са европским диктаторским демагозима који праве гримасе и галаме (...) Није било ничега притворног и театралног код њега (...) Земља се налазила на ивици грађанског рата, окружена непријатељима и на њему је било да преузме одговорност и да очува јединство државе.“¹⁶⁴

Године диктатуре аутори су посматрали као епоху стабилизације унутрашњих политичких прилика, као и јачања спољнополитичког положаја земље која је краљевим декретом званично понела назив Југославија. Ефикасност нове власти у односу на претходни период посебно је поцртавана, па су поједини текстови таксативно наводили уредбе и законе донете након увођења диктатуре.¹⁶⁵ Посебан успех краљеве далековиде политике аутори су видели у плану федерализације земље на етнички хетерогене покрајине, бановине. Текст анонимног аутора из јануара 1930. године овај модел је представио као савршено решење дугогодишњег политичког спора између заговорника централизма и федерализације: „Нове граничне линије одређене су тако да пресецају старе етничке и регионалне границе. Њихов циљ је био да умање значај етничких и верских фактора и да обједине становништво ових области у њиховим заједничким економским и политичким интересима.“¹⁶⁶

---

¹⁶³ Током Хладноратовског раздобља, били су у више наврата у сличној ситуацији, када је слика Југославије у питању.

¹⁶⁴ Hamilton Fish Armstrong, „The Royal Dictatorship in Yugoslavia“, *Foreign Affairs*, July 1, 1929, <<https://www.foreignaffairs.com/1929-07-01/royal-dictatorship-jugoslavia>> (1.8.2019)

¹⁶⁵ Anonymous, „The New Kingdom of Yugoslavia“, *Foreign Affairs*, January 1, 1930, <<https://www.foreignaffairs.com/1930-01-01/new-kingdom-jugoslavia>> (1.8.2019)

¹⁶⁶ Исто; *Карте* бр. 7 и 8, показивале су административну поделу Југославије, пре и после реформе краља Александра из 1929. године.

Афирмативно сликање диктатуре имало је своје порекло и у општим разматрањима међународних прилика током тридесетих година међу члановима института CFR, попут Волтера Липмана. Овај угледни представник института био је убеђен у неотпорност демократских установа пред налетом тоталитарних идеологија. С тим у вези, он је дошао до закључка да би се светске демократије могле одбранили једино увођењем привремених, аутократских мера које би послужиле концентрисању снага за унутрашњу и спољну одбрану од тоталитаризма. Оваква уверења делили су и други чланови CFR.¹⁶⁷ Ова чињеница представљала је важно образложење подршке коју су пружали појединим примерима аутократске владавине у Европи, уколико у њима нису препознавали особине тоталитарних, десничарских идеја. С друге стране, ово становиште било је и темељ њихове повољне оцене Рузвелтових реформи везаних за програм *New Deal*, које су повећале моћ извршне власти у САД.¹⁶⁸

Уредници и аутори часописа били су уверени како је успостављање личне власти краља Александра представљало прекретницу не само у Југославији, већ и у ширем контексту европске дипломатије. У лику југословенског монарха, Хамилтон Армстронг препознао је „једног од ретких преосталих државника Европе“, који је показао вољу да интензивирањем међународне сарадње на Старом континенту допринесе „јачању бедема Версајског система“ пред налетом ревизионизма.¹⁶⁹ Први пример његове „одговорне спољне политике“, аутори су видели у подршци коју је Југославија пружила француском плану опоравка земаља Средње Европе од последица економског слома из 1929. године. Подухват француског премијера Андреа Тардијеа из 1932. године подразумевао је изградњу царинске уније међу земљама бивше Хабзбуршке монархије, која би уз значајну финансијску помоћ Француске и Велике Британије омогућила превазилажење економских тешкоћа. Овај план, представљао је уједно један од последњих покушаја спречавања ширења италијанског и немачког економског и политичког утицаја у Подунављу.¹⁷⁰ Улогу југословенске дипломатије у преговорима о Тардијеовом плану, Армстронг је у тексту из јула 1932. године под насловом „Danubia: Relief or Ruin“ описао на следећи начин: „Док су мађарске и

---

¹⁶⁷ Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 162.

¹⁶⁸ Исто, 165-166.

¹⁶⁹ Hamilton Fish Armstrong, „The Royal Dictatorship in Yugoslavia“, *Foreign Affairs*, July 1, 1929, <<https://www.foreignaffairs.com/royal-dictatorship-jugoslavia>> (1.8.2019)

¹⁷⁰ Hamilton Fish Armstrong, „Danubia: Relief or Ruin“, *Foreign Affairs*, July 1, 1932, <<https://www.foreignaffairs.com/1932-07-01/danubia-relief-or-ruin>> (1.8.2019)

аустријске дипломате размишљале о његовим предностима и манама, јасна подршка стигла је само од представника Чехословачке и Југославије“¹⁷¹

Ипак, најзначајније тековине нове дипломатске стратегије краља Александра, Армстронг је видео у јачању старих и стварању нових савезништава са земљама Средње Европе и Балкана. С тим у вези, у тексту из октобра 1935. године под називом „Jugoslavia in Transition“ написао је: „Он је ојачао Малу Антанту и остао чврст пред Мусолинијевим покушајима да изврши уплив у континенталној Европи (...) Приликом посете Анкари, импресионирао је Мустафу Кемала својом директношћу и енергијом. Овим је учинио могућим почетак рада на пројекту Балканске Антанте који је на италијанско зграђавање, омогућио истовремену подршку Грчке и Турске за доктрину *Балкан балканским народима*.“¹⁷² Британски писац часописа Вилијам Милер у тексту из априла 1931. године под насловом „Greece and Her Neighbors“ посебно је истакао успехе краља Александра у погледу зближавања са Бугарском, која је била један од најзначајнијих центара антијугословенског ревизионизма: „Непрестани напади бугарских комита, атентати и експлозије бомби у Штипу, Пироту и Струмици, нису га обесхрабрили. Упорно радећи на превазилажењу јаза са Бугарском, отворио је врата будућој сарадњи, која ће засигурно нарушити утицај Италије у овој земљи.“¹⁷³

Врхунац дипломатске делатности усмерене ка очувању стабилности Версајског система писци су видели у оживљавању југословенских веза са Француском. У есеју из јануара 1935. године под називом „After Assassination of the King Alexander“, Армстронг је овај подухват испратио речима: „Краљ је француском министру Бартуу приредио добродошлицу у Београду. Изградња чврстог савезништва на бази заједничких интереса у борби за поштовање мировних уговора била је близу остварења. Са овим циљем на уму, краљ се упутио у Марсеј. Изгледало је као да је дошао тренутак у коме су италијанске амбиције трајно почеле да губе на снази.“¹⁷⁴

Изненадно убиство краља Александра, 9. октобра 1934. године, изазвало је отворено запрепашћење аутора листа. Организаторе и починиоце злочина они су пронашли у екстремним антијугословенским елементима, за чији су настанак везивали раздобље политичке кризе двадесетих година. Они су веровали како су терористичке

---

¹⁷¹ Исто; *Карта бр. 9* приказивала је простор Подунавља на који се односио Тардијеов план.

¹⁷² Hamilton Fish Armstrong, „Jugoslavia in Transition“, *Foreign Affairs*, October 1, 1935, <<https://www.foreignaffairs.com/1935-10-01/jugoslavia-transition>> (1.8.2019)

¹⁷³ William Miller, „Greece and Her Neighbors“, *Foreign Affairs*, April 1, 1931, <<https://www.foreignaffairs.com/1931-04-01/greece-and-her-neighbors>> (1.8.2019)

¹⁷⁴ Hamilton Fish Armstrong, „After Assassination of the King Alexander“, *Foreign Affairs*, January 1, 1935, <<https://www.foreignaffairs.com/1935-01-01/after-assassination-king-alexander>> (1.8.2019)

организације одговорне за злочин, *усташе* и *врховисти*, биле створене у смутном времену етничких суревњивости које је окончано управо одлучношћу краља Александра.¹⁷⁵ Ипак, кључни импулс деловању ових група видели су у агресивној политици фашистичке Италије. Хамилтон Ф. Армстронг у више наврата је образложио ову тврдњу: „Ускоро је на светло изашла чињеница да је убица, македонски емигрант Влада Георгијев, *алиас* Келемен, донедавно био члан банде хрватских емиграната у Јанка Пусти, фарми у јужној Мађарској (...) бивши мађарски официри су их тренирали да пуцају и бацају бомбе (...) постало је познато и да су челник усташке терористичке организације, Др Анте Павелић и његов помоћник Еуген Кватерник живели у Италији и да су били тамо за време Марсејске пучњаве (...) Југословенима је тешко да поверују да су велики полувојни логори могли постојати без одобрења власти у земљама у којима је полицијски надзор тако дубински, попут Италије и Мађарске.“¹⁷⁶

Тежње „минорних терористичких група“ биле су притом приказане као неспојиве са већинским политичким осећањима хрватског народа и македонских Словена. Писци часописа уверено су истицали како велика искушења пред којима су се нашли Југословени након смрти краља, неће успорити процес изградње њиховог заједништва, утемељен његовим напорима. Армстронг је о томе записао: „Једнодушност и дубина националне жалости, посебно изражена у оним крајевима земље који су сматрани нелојалним, оставила је веома дубок утисак (...) На путу погребне поворке, од далматинске обале кроз Босну до Загреба, па преко хрватских равница до Београда, сјатило се на стотине хиљада сељака који су клечали и јецали на малим станицама на којима се воз заустављао (...) то мора да је разочарало оне који су сковали заверу.“¹⁷⁷

Есеји најбољег познаваоца југословенских прилика међу уредницима *Foreign Affairs*-а из 1935. године, настали су у тренуцима када је у институту CFR већ почело да преовладава мишљење да је урушавање Версајског поретка постало неизбежно.¹⁷⁸ Сходно томе, Армстронг је у овим текстовима антиципирао развој догађаја у Југославији у годинама након смрти краља Александра. Иако је на унутрашњем плану

---

¹⁷⁵ William L. Langer, „The Native's Return“, *Foreign Affairs (Capsule Review)*, July 1, 1934, <<https://www.foreignaffairs.com/1934-07-01/natives-return>> (1.8.2019); William L. Langer, „Who's Who in Central and Eastern Europe“, *Foreign Affairs*, July 1, 1936, <<https://www.foreignaffairs.com/1936-07-01/whos-who>> (1.8.2019)

¹⁷⁶ Hamilton Fish Armstrong, „After Assassination of the King Alexander“, *Foreign Affairs*, January 1, 1935, <<https://www.foreignaffairs.com/1935-01-01/after-assassination-king-alexander>> (1.8.2019)

¹⁷⁷ Исто.

¹⁷⁸ Hamilton Fish Armstrong, „Jugoslavia in Transition“, *Foreign Affairs*, October 1, 1935, <<https://www.foreignaffairs.com/1935-10-01/jugoslavia-transition>> (1.8.2019)

изразио наду да ће политика кнеза Павла у будућности успешно довршити процес изградње националног јединства, у југословенској спољној политици претпоставио је одређене промене, у складу са новонасталим међународним околностима: „Истинска лојалност кнеза Павла тековинама краља Александра, као и његова несебичност и здраворазумско расуђивање, водиће га изградњи праведног компромиса са Хрватима којим ће унутрашња кохезија коначно бити утврђена (...) Ипак, убиство краља на француском тлу охладиће традиционално дивљење Југословена према Француској (...) Ова чињеница не мора нужно довести до слабљења веза са Француском и земљама Мале Антанте, као ни до уласка Југославије у немачку орбиту. Ипак, немачки економски интереси увек су били присутни у Подунављу и на Балкану и нема сумње да ће поново оживети и повећати се (...) Ако Италија настави са жељама да ослаби и уништи Југославију, она ће покушати да као контратежу искористи добре односе са Немачком.“¹⁷⁹

Југославија на путу немачког „Продора на Исток“

Током друге половине тридесетих година писци часописа потврдили су Армстронгове суморне претпоставке о југословенском повлачењу из кампа земаља које су стајале на позицијама одбране Версајског система. Ову чињеницу, довели су у везу са захукталим продором немачког утицаја широм Европе, за који су сматрали да му се Југославија након смрти краља Александра није могла одупрети. О процесу економског и политичког потчињавања југословенске краљевине писали су француски политички коментатор Андре Жиру 1938. године и британска историчарка Елизабет Вискеман 1939. године. У тексту под називом „*The Drang Nach Osten Continues*“, енглеска ауторка описала је технике немачког економског уплива: „Они улазе у дугорочне уговоре са другим државама, потом помажу у развоју њихових природних ресурса, да би им на крају било дозвољено да потпуно монополизују спољну трговину ових земаља (...) У Југославији, Немци су призвали фармере плаћањем виших цена у југословенској валути, али су у исто време повећали вредност рајхсмарке у односу на динар, па је вредност динара почела да опада. Трговина Југославије и других земаља, осим Немачке, постала је неизводљива јер су југословенски увозни капацитети

---

¹⁷⁹ Од 1935. године, па све до Другог светског рата, текстови који су сведочили о Југославији, нису се бавили у већој мери развојем унутрашњих политичких прилика у овој земљи. Уместо ове теме, у фокусу аутора, нашао се немачки привредни и политички утицај.

смањени опадањем вредности валуте.“¹⁸⁰ Вискеман је овим описима додала и примере других метода ширења немачког утицаја: „Као и у случају судетских Немаца, нацисти су у свом продору у Југославију користили локалну немачку популацију. Још од 1934. године осниване су бројне културне организације у Словенији, Славонији и Војводини, чији је циљ била промоција нацистичке идеологије. Такође, бројни моћни локални индустријалци, попут Вестена који је купио ливнице у Јасеницама и Цељу, могу се сматрати продуженом руком Рајха.“¹⁸¹

Ипак, Андре Жиру, звани Пертинакс, у тексту под насловом „Eastern Europe: Vassal or Free“, настојао је да стави до знања како се кривица због урушавања Версајског поретка и ширења немачког утицаја Старим континентом није могла свалити на мале земље, попут Југославије: „Француска и Британија показале су невиђену слабост када су у марту 1936. године дозволиле Хитлеровим трупама да уђу у демилитаризовану област Рајне (...) Окретање владе у Југославији ка Немачкој, била је последица закључка да Енглеска и Француска неће желети да је заштите од напада ревизиониста (...) Чемберлен и Делбо су остали у чуђењу након немачке окупације Аустрије. Ако буду ћутали и убудуће, Француска и Британија ће ускоро изгубити право да се назову великим силама.“¹⁸²

Коначно, најзначајнији закључак уредника и писаца *Foreign Affairs*-а био је како се дубински узрок пропасти Версајског система налазио у чињеници да су САД од почетка остале ван њега. Марсел Ходен, француски писац листа и један од секретара Лиге Нације на овај начин је образложио нарастање британског и француског „себичног поступања“, које је занемаривало међународне обавезе и „судбину малих земаља лако препустило Хитлеру“.¹⁸³ У свом тексту под именом „Europe without the League“ из октобра 1939. године, непосредно по почетку рата, истакао је како се будућност мора пронаћи у изградњи новог поретка у коме би Америка обновила своју водећу улогу: „Чемберлен је сада могао да занемари одлуке Лиге и позиве председника Рузвелта да поштује међународна правила. Вођен себичним интересима, он је већ размишљао о Минхенском договору са нацистима (...) Југославија и Чехословачка,

---

¹⁸⁰ Elizabeth Wiskemann, „The Drang Nach Osten Continues“, *Foreign Affairs*, July 1, 1939, <<https://www.foreignaffairs.com/drang-nach-osten-continues>> (1.8.2019); *Карта бр. 10*, приказује мапу Балкана крајем тридесетих година.

¹⁸¹ Исто.

¹⁸² Andre Geraud Pertinax, „Eastern Europe: Vassal or Free“, *Foreign Affairs*, April 1, 1938, <<https://www.foreignaffairs.com/1938-04-01/eastern-europe-vassal-or-free>> (1.8.2019)

¹⁸³ Marcel Hoden, „Europe without the League“, *Foreign Affairs*, October 1, 1939, <<https://www.foreignaffairs.com/1939-10-01/europe-without-league>> (1.8.2019)

допустиле су немачки уплив тек након британског инсистирања (...) Америка се нажалост није појавила на сцени. Када мир буде поново успостављен, свет мора бити обновљен уз помоћ САД у складу са оригиналним принципима Лиге Нација. Сада још само можемо рећи – Лига је мртва. Живела Лига!“¹⁸⁴

Југославија и Други светски рат (1939-1945)

Вишегодишњи процес подривања међународних правила и установа Версајског мировног поретка свој коначни расплет доживео је нападом немачких трупа на Пољску, 1. септембра 1939. године. По први пут од Хитлеровог ступања на власт 1933. године, британски и француски државници одлучили су да на случај међународног насиља не одговоре покушајем нагодбе већ ултимативним захтевом за обуставом инвазије. Демарш двеју сила у Берлину је наишао на игнорисање, што је за последицу имало објаву непријатељства Немачкој, 3. септембра. Убрзо потом, могло се закључити како су се након двадесет и једне година „примирја“, Европа и свет поново нашли у свеопштем ратном вихору.¹⁸⁵ Током наредних шест година, Други светски рат се претворио у глобалну катастрофу која је учинила оно што се до тада сматрало незамисливим - размерама страдања и уништења далеко је надмашила Први светски рат.¹⁸⁶

Насупрот претходном сукобу који је у највећој мери имао карактер конфликта европских империја, у Другом светском рату кључну улогу играла је идеологија. Тако је борба против Тројног пакта заправо представљала обрачун западних демократија и комунистичког Совјетског Савеза са идејама фашизма и нацизма. С тим у вези, овај сукоб подразумевао је и суочавање са расистичким пројектима нациста, који су се манифестовали у оквиру Холокауста.¹⁸⁷ Значајну разлику у односу на Први светски рат представљала је и чињеница да су велике борбе вођене широм света - на Пацифику, у Индокини и на северу Африке. Ипак, главно поприште представљали су европски фронтови на којима су снаге Тројног пакта биле у великој предности све до пред крај 1942. године. Ипак, победом Црвене армије код Стаљинграда почетком 1943. године и

---

¹⁸⁴ Исто.

¹⁸⁵ Erik Hobsbaum, *Doba ekstrema: Istorija kratkog dvadesetog veka 1914-1991*, 97-98.

¹⁸⁶ Исто, 101.

¹⁸⁷ Исто, 13-15; 95-98.

искрцавањем западних савезника на лето 1944. године у Нормандији, рат је из корена променио свој ток, доносећи коначно победу Антихитлеровској коалицији.¹⁸⁸

Нови глобални сукоб на простор Краљевине Југославије стигао је 6. априла 1941. године изненадним нападом немачких армија, којима су се убрзо придружиле италијанске и мађарске трупе.¹⁸⁹ Овом нападу претходили су динамични догађаји из марта 1941. године, током којих је влада Драгише Цветковића потписала приступање Тројном пакту, да би три дана касније у земљи дошло до масовних демонстрација и војног пуча. Ови догађаји резултирали су Хитлеровом одлуком о инвазији на Југославију.¹⁹⁰ Након неуспешног отпора који је трајао једанаест дана, југословенска краљевина била је поражена. Њене територије окупирани су немачки и италијански војници, док су поједини крајеви били припојени суседним земљама у којима су на власти били фашистички режими. Већ од априла 1941. године, окупаторске снаге почеле су успостављати и марионетске владе попут оне у Независној Држави Хрватској. На овом простору, током рата су се одвијали подухвати етничког чишћења над Србима, Јеврејима и Ромима, при чему је коначан број жртава усташког режима остао до данас предмет спора.¹⁹¹

Априлски војни крах није означио и крај оружаних окршаја на југословенском простору, на коме су у потоњим годинама деловале бројне војне формације квислиншког карактера, али и поједини герилски покрети отпора. Непосредно након завршетка Априлског рата део официра Југословенске војске који су остали у земљи формирао је Четнички покрет, који је као устаничка формација деловао углавном у првој ратној години.¹⁹² Током наредног периода, овај покрет је постао пасиван у погледу пружања отпора окупатору, док је истовремено све чешће улазио у сукобе са југословенским партизанима. Због сарадње са италијанским и немачким окупатором током 1942. и 1943. године, као и због примера колаборације са припадницима српске марионетске владе, међу историчарима до данас постоји спор око устаничке природе

---

¹⁸⁸ Piter Kalvokarezi, Gaj Vint, *Totalni rat*, Beograd 1987, 101-105, 126-132, 453-459, 611-622.

¹⁸⁹ Велимир Терзић, *Слом Краљевине Југославије* I том, Београд 1984, 219-234.

¹⁹⁰ Потписивање приступања Тројном пакту, било је исход дугогодишњег притиска Сила Осовине. Овај догађај произвео је незадовољство политичких структура у Југославији, као и већег дела становништва. Демонстрације и војни пуч од 27. марта, довели су до смене власти и постављања малолетног краља Петра II на престо; Велимир Терзић, *Слом Краљевине Југославије* I том, 219-234, 322-354, 457-502.

¹⁹¹ Према подацима америчког Меморијалног музеја Холокауста, око три стотине и четрдесет хиљада Срба убијено је током рата у НДХ, од чега чак педесет хиљада у систему концентрационих логора Јасеновац. Опширније на: „Documenting Numbers of Victims of The Holocaust and Nazi Persecutions“, *United States Holocaust Memorial Museum*, <<https://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10008193>> (27.1.2018)

¹⁹² Званичан назив овог покрета био је *Југословенска војска у отаџбини* (ЈВуО).

овог покрета.¹⁹³ Значајно доследнију борбу против окупатора, али и у корист социјалистичке револуције, водили су припадници Народноослободилачког покрета. Њихове напоре временом су признали и западни савезници, па је од 1943. године овај покрет признат као једини савезник Међународне антифашистичке коалиције на простору Југославије. Заједно са одредима Црвене армије, партизани су током 1944. и 1945. године коначно савладали непријатељске снаге и ослободили територију Југославије.¹⁹⁴

Позне тридесете године у САД означиле су доба политичке борбе између изолациониста, који су доминирали америчким Конгресом и Рузвелтове администрације која је настојала да Америку укључи у доминантне међународне токове. Председник Рузвелт тако је у октобру 1937. године у Чикагу одржао чувени говор у коме је истакао како је Америка дужна да подржи међународну сарадњу са циљем „изолације“ агресивних држава.¹⁹⁵ Након што је рат почео 1939. године, Рузвелт је наставио са радом на подизању свести америчке јавности о потреби прихватања интернационалистичке дипломатске агенде. Такође, његова администрација, ослањајући се на уредбе извршне власти, већ од 1940. године започела је са програмом материјалне подршке напорима Савезника у сузбијању експанзије Тројног пакта.¹⁹⁶ Рузвелтова сарадња са земљама Антифашистичке коалиције дошла је до изражаја и потписивањем Атлантске повеље у августу 1941. године којом је постигнут договор о ратним циљевима и основама изградње послератног међународног поретка.¹⁹⁷ Коначно, након јапанског напада на Перл Харбор у децембру 1941. године, САД су се и званично нашле у рату. Амерички војници рат су водили на два фронта - у борбама против Јапана на Пацифику, као и на европском копну где су играли кључну улогу у савезничкој инвазији на Италију 1943. године, као и у искрцавању у Нормандији 1944. године.¹⁹⁸

Чак и пре званичног уласка у рат америчка администрација настојала је да дипломатским путем помогле британске напоре за ширењем блока савезничких

---

¹⁹³ Опширније о томе: Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu*, Beograd 1992, 177-192, 736-747, Jozo Tomašević, *Četnici u drugom svetskom ratu*, Zagreb 1979, 135-247.

¹⁹⁴ Стеван Павловић, *Хитлеров нови антипоредак, Други светски рат у Југославији*, Београд 2009, 123-139, 252-267.

¹⁹⁵ Akira Iriye, *The Cambridge History of American Foreign Relations*, Vol. III, 145-146.

¹⁹⁶ Исто, 147-149; Први пример материјалне подршке био је чувени *Destroyers for bases deal* из 1940. године, којим се Америка обавезала да ће уступити Британији педесет ратних разарача у замену за део прекоморских колонија. На ово су се надовезали *Lend-Lease* акт из 1941. године којим је Америка нудила своју материјалну помоћ земљама Европе које су се бориле против Тројног пакта.

¹⁹⁷ Исто, 151-152.

¹⁹⁸ Robert D. Šulcinger, *Američka diplomatija od 1900. godine*, 167-168.

држава. Сходно томе, амерички специјални изасланик Вилијам Донован на својој турнеји по Европи почетком 1941. године посетио је и Београд, где је југословенским званичницима пружио гаранције америчке материјалне подршке у случају агресије Трећег Рајха.¹⁹⁹ Амерички званичници изразили су жаљење након југословенског потписивања уговора о приступању Тројном пакту 24. марта 1941. године, да би четири дана касније југословенски посланик у Вашингтону, Константин Фотић сведочио о одушевљењу које је наступило у америчкој политици и јавности након сазнања о војном пучу.²⁰⁰ Након Априлског рата амерички званичници наставили су сарадњу са емигрантском владом која се нашла у Лондону, потврђујући изнова гаранције о обнови југословенске државности након победе. Ова чињеница одразила се и на подршку коју су америчке дипломате у својим изјавама пружале герилцима под заповедништвом пуковника Драже Михаиловића. Ипак, крајем 1943. и почетком 1944. године, захваљујући инсистирању британске дипломатије која је у партизанима видела озбиљнију претњу немачким снагама, Рузвелтова влада своју јавну подршку, постепено је почела да преусмерава ка покрету Јосипа Броза Тита.²⁰¹

Један од најзначајнијих ратних подухвата Френклина Рузвелта био је почетак рада на планирању послератног међународног поретка у коме је Америка требало да заузме лидерску позицију. Позивајући се на традиције вилсонијанског идеализма, амерички председник је формирао саветнички комитет који је добио име *War and Peace Study Group*. Састав овог тела у највећој мери чинили су чланови CFR института, који су и током претходног периода показивали спремност да сарађују са Рузвелтовом администрацијом на послу промоције интернационализма у САД.²⁰² Радом у оквиру WPS комитета, чланови CFR добили су прилику да непосредно утичу на креирање званичне политике САД. Најзначајнија тековина њиховог ратног планирања била је

---

¹⁹⁹ „Извештај о мисији Вилијама Донована Београду“, 30. јануар 1941, 260, Архив Југославије, *Југословенско-амерички односи 1918-1945*, зборник докумената, (ур. Миладин Милошевић), Београд 2015, 267; Вилијам „Бил“ Донован био је обавештајни официр и дипломата који се налазио на челу америчке обавештајне службе *Office of Strategic Services (OSS)* током Другог светског рата. Такође, један од потоњих твораца Централне обавештајне службе (*CIA*).

²⁰⁰ „Извештај посланика Константина Фотића о реакцијама у САД након промене власти у Југославији“, 28. март 1941, 271, Архив Југославије, *Југословенско-амерички односи 1918-1945*, зборник докумената, (ур. Миладин Милошевић), Београд 2015, 276.

²⁰¹ „Извештај о реакцијама у САД на Черчилов говор о потреби пружања подршке партизанима“, 21. март 1944, 383, Архив Југославије, *Југословенско-амерички односи 1918-1945*, зборник докумената, (ур. Миладин Милошевић), Београд 2015, 399.

²⁰² Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 171-177; Лидери ове организације, од самог почетка рата, на различите начине су покушавали да у америчкој јавности промовишу интернационализам. На универзитетима су организовали предавања и разговоре са професорима и студентима, а у различитим крајевима Америке формирали су регионалне групе које су имале да раде на промоцији ове идеје у синдикалним организацијама, црквама и шире.

разрада идеје о стварању Организације Уједињених Нација, која је на месту врховне међународне установе требало да замени Лигу Народа.²⁰³ Ипак, подухват визуелизације будућег мировног поретка овим није био исцрпљен. Чланови WPS комитета бавили су се и низом других питања, везаних за конкретне проблеме у различитим крајевима света. Закључци које су афирмисали истовремено су одлучујуће утицали на избор тема у часопису *Foreign Affairs*, као и на начин њиховог текстуалног приказивања.²⁰⁴

Југославија у ратном наративу

Стварање слике ратних збивања у Југославији било је на првом месту условљено афирмативним односом уредника магазина према земљама које су пружиле отпор нацистичкој експанзији. Ипак, изградња југословенског ратног наратива била је у великој мери надахнута и њиховим настојањем да текстове часописа употребе за промоцију општих и посебних закључака до којих су дошли чланови WPS групе. Осмишљавајући план будућег међународног поретка на начелима либералног интернационализма, чланови владиног комитета су обнову југословенске државности схватили као стратешки интерес САД.²⁰⁵ Овај закључак стога је било потребно афирмисати и у оквиру *Foreign Affairs*-а. Коначно, слика Југославије послужила је и како би се промовисале опште вилсонизанске вредности које су чланови WPS настојали да уграде у темеље будућег међународног поретка.

Непуних шест месеци након војног пораза Југославије, уредници часописа настојали су да америчкој јавности прикажу овај догађај, његове узроке и последице. Овај задатак предали су југословенском правнику и емигранту у САД Николи Мирковићу, који је у октобру 1941. године написао текст под називом „Jugoslavia's Choice“. Сведочанство о рату у Југославији започео је описом масовних демонстрација од 27. марта које су послужиле као доказ „величанствене одлучности“ југословенског

---

²⁰³ Исто, 180; У осмишљавању ове идеје учествовао је и чувени уредник *Foreign Affairs*-а, Хамилтон Фиш Армстронг.

²⁰⁴ Исто, 182.

²⁰⁵ „Реферат посланика Константина Фотића министру иностраних дела Момчилу Нинчићу“, 15. јануар 1942, 318, Архив Југославије, *Југословенско-амерички односи 1918-1945*, зборник докумената, (ур. Миладин Милошевић), Београд 2015, 326; Према сведочењу југословенског посланика у Вашингтону, након више различитих расправа и реферата унутар WPS комитета, закључак да се Југославија има обновити након рата, постигнут је крајем 1941. године. Сам Фотић, био је претходно позван у комитет како би реферисао о стању ствари на простору Југославије, узроцима Априлског слома и могућностима постизања српско-хрватског договора по окончању рата.

народа да сачува своју независност.²⁰⁶ Узроке преврата Мирковић је пронашао управо у одлуци владе да попустивши под притисцима нацистичке Немачке, потпише споразум о приступању Тројном пакту: „Након бројних одлагања, Цветковић и Цинцар-Марковић су отпутовали у Беч 24. марта (...) Вест о потписивању пакта, примљена је у земљи са индигнацијом. Све класе и политичке партије су се удружиле у демонстрацијама - сељаци, радници, студенти, интелектуалци, војници, људи са деснице и људи са левице. Сви они били су подржани, штавише предвођени најутицајнијом политичком организацијом, Српском црквом (...) У питању је била општенародна побуна у правом смислу те речи, толико дубока да заслужује да се назове револуцијом. Државни удар који се десио два дана касније, био је само епилог ове побуне.“²⁰⁷

Мирковић је истакао како је промена власти дочекана са одушевљењем у западним земљама: „У Британији, премијер Винстон Черчил у Доњем дому је изјавио како коначно може рећи да има добре вести. Америчка влада požурила је да призна генерала Симовића и да му пошаље поруке подршке и охрабрења.“²⁰⁸ Мирковићев текст описао је и конкретан ток ратних операција: „Муњевитост немачког напада на земљи и на небу, проширила је конфузију и уништила комуникације. Највероватније је да је у борби учествовало око 400.000 југословенских војника, али само мањи број међу њима нашао се у одлучним биткама на јужном фронту. Они су притом били потпомогнути неустрашивом авијацијом која је бројала око 300 авиона(...) Захваљујући брзини напада, немачке механизоване бригаде успеле су да за кратко време преузму контролу над животним комуникацијама Југославије, долинама Мораве и Вардара. Скопље и Ниш пали су тек након жестоких борби. Немачке снаге ускоро су се повезале са италијанским у централној Албанији чиме је освајање Југославије било довршено.“²⁰⁹ Значајан део текста југословенски писац је посветио подели земље до које је дошло након априлског пораза: „Нити једна окупирана земља у Европи није постала плен тако великог броја агресора; нити једна од њих није исецкана у више парчића. Јасне граничне линије још увек су непознате. Савезници Немачке, мали и велики, још нису решили своје међусобне спорове. У неким крајевима попут Босне,

---

²⁰⁶ Nicholas Mirkovich, „Jugoslavia's Choice“, *Foreign Affairs*, October 1, 1941, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/yugoslavia/1941-10-01/jugoslavias-choice>> (1.8.2019)

²⁰⁷ Исто.

²⁰⁸ Исто.

²⁰⁹ Исто.

делује као да се зоне интереса преплићу. Ипак, без обзира на ову конфузију, свима је јасно ко је прави господар ситуације на терену - Немачка.“²¹⁰

Такође, апострофирао је како марионетска власт успостављена у Хрватској није имала подршку локалне популације и најважнијих хрватских политичара. На овај начин настојао је да одговори на претпоставку која се јавила у америчкој јавности да је војни крах Југославије био последица нелојалног држања једног дела становништва у данима рата. Новонасталу ситуацију он је описао следећим речима: „У Загребу, основана је такозвана независна Хрватска. Њен лидер Анте Павелић, дуго је радио у емиграцији на зближавању са бугарским комитама, као и са дипломатама из Мађарске и Италије. Његове усташе, бивши чиновници Аустроугарске и њени официри, следбеници су фашистичке групе зване *франковци*. Ова организација испланирала је убиство краља Александра. Како је генерал Симовић рекао, Павелић је још 1940. године преговарао са Мусолинијем о југословенском уништењу (...) Ови људи немају подршку Хрвата ни Хрватске сељачке странке. Долазе вести да је Мачек интерниран негде у близини Загреба. Постоји чак и могућност да је депортован у Немачку. Август Кошутић је у затвору. Неки од хрватских представника, успели су пак да се придруже југословенској влади у егзилу попут Ивана Шубашића и Јураја Крљевића.“²¹¹

Најважнији закључак Мирковићевог излагања у часопису био је тај да воља за отпором окупацији није напустила Југословене. Герилске операције у Југославији, биле су притом приказане као део јединственог фронта у коме се нису разликовале посебне оружане групе: „Дневни извештаји о жестоким борбама и бруталној репресији показују да дух није сломљен. Југословенски војници и официри никада се нису у целости предали. На хиљаде њих делују као герилци у планинама Србије, Босне, Херцеговине и Црне Горе. Они су доказ да се борба наставља. Југославија је прва европска земља у којој је организована обимна герилска борба. Она је тучена, али не и сломљена. Југославија ће живети поново!“²¹²

Текст Николе Мирковића био је уједно једини текст који се непосредно бавио ратним збивањима у Југославији. Током наредних година рата само су још уредници рубрике *Capsule Review* своје читаоце спорадично обавештавали о борбама „неустрашивих југословенских герилаца“, који су наставили да се супротстављају

---

²¹⁰ Исто; Карта бр. 11 приказала је поделу југословенске територије након Априлског пораза.

²¹¹ Исто.

²¹² Исто; Према приказаном опису, може се закључити да је аутор на уму имао припаднике ЈВУО.

окупатору након војног пораза краљевине.²¹³ Овим појмом, они су све до 1943. године, означавали искључиво припаднике покрета Драже Михаиловића.²¹⁴ Тек крајем ове године, кратки прикази почели су доносити помене и о партизанима, другом герилском покрету у Југославији. Током последње две године рата уредници су паралелно помињали „јуначке подвиге“ четника и партизана у борбама против окупатора.²¹⁵ Ипак, међусобни односи два југословенска оружана покрета остали су највећим делом непознаница за читаоце часописа до самог завршетка светског сукоба.

Анализа слике дешавања у Југославији за време рата довела нас је до закључка да су поједине важне теме остале недовољно обрађене у часопису. Пре свега, уредници нису озбиљније покушали да одговоре на питање односа четничког и партизанског покрета. Самим тим, они нису приказали сукобе две војне формације који су временом попримили особине грађанског рата. Осим тога, прикази који су сведочили о Југославији нису помињали масовне злочине марионетских режима на њеној територији. Значајнијих вести није било чак ни о злочинима у концентрационим логорима на простору НДХ. Штавише, просечан читалац магазина није могао доћи до сазнања да су се у окупираној Југославији међусобно сукобљавали припадници југословенских народа.²¹⁶

Узроке одсуства наведених тема из уређивачке политике могли бисмо олако приписати необавештености уредника листа, условљеној ратним околностима. Ипак, документи југословенског посланства из Вашингтона уверљиво су посведочили томе да су америчка администрација и чланови саветничке комисије WPS били редовно обавештавани о злочинима у НДХ.²¹⁷ Доказ томе, пружили су и документи америчке владе који су још 1941. године осуђивали злочине усташког режима. Такође, списи америчког Државног секретаријата показали су нам да су чланови WPS били добро упознати и са активностима два југословенска герилска покрета, укључујући и њихове

²¹³ Robert Gale Woolbert, „Free Yugoslavia Calling“, *Foreign Affairs (Capsule Review)*, April 1, 1942, <<https://www.foreignaffairs.com/1942-04-01/free-yugoslavia-calling>> (1.8.2019)

²¹⁴ Robert Gale Woolbert, „Death at My Heels“, *Foreign Affairs*, July 1, 1943, <<https://www.foreignaffairs.com/1943-07-01/death-my-heels>> (1.8.2019); Robert Gale Woolbert, „Balkan Exit“, *Foreign Affairs (Capsule Review)*, October 1, 1943 <<https://www.foreignaffairs.com/balkan-exit>> (1.8.2019)

²¹⁵ Robert Gale Woolbert, „My Native Land“, *Foreign Affairs (Capsule Review)*, April 1, 1944, <<https://www.foreignaffairs.com/1944-04-01/my-native-land>> (5.8.2019); Robert Gale Woolbert, „Guns for Tito“, *Foreign Affairs (Capsule Review)*, July 1, 1945, <<https://www.foreignaffairs.com/1945-07-01/guns-tito>> (5.8.2019)

²¹⁶ Постоји тек један кратки приказ у коме су врло магловито споменути масакри на простору Југославије. Robert Gale Woolbert, „Martyrdom of the Serbs“, *Foreign Affairs (Capsule Review)*, January 1, 1944, <<https://www.foreignaffairs.com/1944-01-01/martyrdom-serbs>> (5.8.2019)

²¹⁷ „Извештај Константина Фотића о разговорима Рузвелта и Едуарда Бенеша о збивањима у Југославији“, 15. јун 1943, 360, Архив Југославије, *Југословенско-амерички односи 1918-1945*, зборник докумената, (ур. Миладин Милошевић), Београд 2015, 371.

међусобне сукобе.²¹⁸Дубински узрок непотпуности слике дешавања у Југославији стога смо препознали у самим стратешким залагањима WPS колегијума за послератну обнову југословенске државности. С обзиром на то да је часопису *Foreign Affairs* била намењена улога промоције овог става у америчкој јавности, присуство текстова који би сведочили о унутрашњим сукобима и злочинима, било би контрапродуктивно. Њихово изостављање, стога би се најпре дало разумети као производ јасне, стратешки одређене намере уредника часописа да заобиђу непријатне теме.²¹⁹

На самом крају, слика Југославије била је прожета и жељом уредника да у оквиру ратног наратива афирмишу вредности либералног интернационализма на којима је WPS базирао планирање послератног поретка. Овоме је послужио и текст грофа Карла Сфорце, италијанског антифашистичког политичара који је већи део рата провео у САД. У оквиру есеја под називом „Italy and Her Neighbors After the War“ из октобра 1943. године, он је у складу са начелима либералног интернационализма антиципирао и окончање југословенско-италијанског спора на Јадрану: „Ми ћемо остати Италијани, Шпанци или Французи, али ћемо о себи морати да почнемо да размишљамо и као о грађанима светске организације (...) У оквиру ове организације, Италија и Југославија имаће једнака права и обавезе. Ове две земље, у духу компромиса и изградње поверења, требало би да заједнички понуде да нови центар обновљене Лиге Нација постане управо Ријека, симбол њиховог пређашњег спора.“²²⁰ Сфорцина претпоставка из 1943. године о стварању новог „поретка мира и сарадње под вођством Америке“, била је у целости у складу са уверењима уредника листа и чланова WPS комитета. Ипак, ова претпоставка упорно је превиђала једну значајну чињеницу – у оквиру Антифашистичке коалиције постојала су два међусобно супротстављена идеолошка правца који су у првим послератним годинама послужили као основа изградње будуће блоковске поделе света.²²¹

---

²¹⁸ „Foreign Relations of the United States, 1943, Vol. II, Europe, 856, The Ambassador to the Yugoslav Government in Exile(Biddle) to the Secretary of State, January 4, 1943, <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1943v02/d856>>, (17. 8. 2019)

²¹⁹ Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 95-111.

²²⁰ Count Carlo Sforza, „Italy and Her Neighbors After the War“, *Foreign Affairs*, October 1, 1943, <<https://www.foreignaffairs.com/ Italy+and+Her+Neighbor>> (27.1.2019)

²²¹ Akira Iriye, *The Cambridge History of American Foreign Relations*, Vol. III, 151-153.

Слика социјалистичке Југославије

Слика социјалистичке Југославије у часопису *Foreign Affairs* обухватила је раздобље од 1945. до 1991. године. У овом релативно дугом и динамичном периоду, ова представа је доживљавала промене, сходно променама југословенске спољне политике, као и глобалној међународној динамици. Сходно томе, поменути период можемо поделити на три хронолошка дела. Прву етапу у изградњи представе обухватио је период од 1945. до 1953. године, односно од краја Другог светског рата до смрти Јозефа Стаљина.²²² Друга фаза представљала је дуго раздобље од 1953. до 1980. године, односно до периода када су се у кратком року десили значајни догађаји, како на југословенском тако и на светском плану – смрт Јосипа Броза Тита и победа Роналда Регана на председничким изборима у Сједињеним Америчким Државама. На крају, трећи део обухватио је период од 1980. до 1991. године, турбулентну деценију како за Југославију, тако и за Европу и свет у којој је Хладни рат приведен крају, као и само постојање Југославије, која је 1991. године ушла у процес распада услед крвавог грађанског рата.

Од социјалистичког лагера до приближавања западу (1945-1953)

Деветог маја 1945. године совјетске трупе умарширале су у Берлин и тиме означиле победу Савезника над Хитлеровом Немачком. Четири месеца касније, пред савезничким командантима на америчком војном броду Мисури, безусловну капитулацију потписала је делегација јапанског цара. Након шестогодишњег сукоба, оружје је утихнуло и свет је могао на тренутак да предахне. Ипак, иза победничке еуфорије, над згариштима протеклог рата надвијала се нова опасност. Темљи јединства Антихитлеровске коалиције били су пољуљани противречним интересима савезника који су се у потоњим годинама претворили у извориште нове конфронтације светских сила, познате под називом Хладни рат.²²³

---

²²² Ова етапа, састојала се заправо из две кратке целине. Прва од њих била је везана за раздобље између 1945. и 1950. године током кога је Југославија била посматрана као део социјалистичког лагера. Због релативно малог присуства слике Југославије у текстовима листа током ове епохе, ова целина је у раду била приказана заједно са наредном која је обухватила доба афирмативног сликања Југославије, почетком педесетих година, када је ова земља била схваћена као потенцијални социјалистички савезник Америке.

²²³ David S. Painter, *Hladni rat, Povijest međunarodnih odnosa*, Zagreb 2002, 18-25.

На позорници овог вишедеценијског сукоба, најзначајније улоге припале су Сједињеним Америчким Државама и Совјетском Савезу, двома суперсилама које су на месту креатора глобалне политике замениле исцрпљене европске империје. Њихов окршај имао је несумњиво одлике империјалног спора око ширења моћи и доказивања престижа, али је у поређењу са претходним историјским примерима имао и изражену идеолошку ноту. У основи, овај конфликт суочавао је супротстављене моделе друштвеног и политичког развоја. Са једне стране налазио се комунистички концепт који је неговао колективистички дух, заснован на начелима једнакости и праведне расподеле материјалних добара. Насупрот њему, амерички модел капиталистичке привреде, слободног тржишта и либералне демократије, био је однегован на принципима неприкосновености индивидуалних слобода и приватног власништва.²²⁴ Чињеница да су оба идеолошка обрасца била осмишљена као експерименти од чијег успеха ће зависити будућност човечанства, одредила је исконску природу Хладног рата као „надметања мисионара за успостављањем идеолошке хегемоније“.²²⁵

Прве хладноратовске кризе обележиле су епоху између завршетка Другог светског рата и смрти совјетског диктатора Јозефа Стаљина 1953. године. Њихов узрок представљало је нерешено питање поделе интересних сфера међу дојучерашњим савезницима. Кримска конференција из фебруара 1945. године није довољно јасно одредила разделнице између подручја утицаја великих сила, чиме су створени услови за будуће сукобе у такозваним „сивим зонама“.²²⁶ Спорови попут Иранске и Берлинске кризе, као и Грчког грађанског рата, изазвали су високу напетост у односима Америке, западноевропских земаља и Совјетског Савеза. Победа комуниста у Кини и почетак Корејског конфликта запретили су да ову напетост претворе у отворени сукоб суперсила. Ипак, чињеница да су од 1949. године обе супротстављене стране располагале нуклеарним наоружањем отклонила је опасност од директне конфронтације.²²⁷ Након вишегодишње нестабилности, успостављањем примирја у Кореји и коначним дефинисањем граница међу блоковима у Европи, у односима САД и СССР дошло је до привременог смиривања тензија. На овакав развој догађаја свакако

---

²²⁴ Odd Arne Westad, „The New International History of the Cold War: Three (Possilbe) Paradigms“, u: *Velike sile i male države u Hladnom ratu, slučaj Jugoslavije*, (ur. prof. dr Ljubodrag Dimić), Beograd 2005, 6.

²²⁵ Od Arne Vestad, *Globalni Hladni rat*, Beograd 2008, 19-21; Ово надметање, супротстављало је визије о „америчкој мисији ширења либералних вредности“ и дужностима „прве земље социјализма“ да помогне социјалистичке импULSE широм планете.

²²⁶ Џон Луис Гедис, *Хладни рат*, Београд 2003, 13-14.

²²⁷ Исто, 24-25.

је утицала и смена на врху совјетске политике, до које је дошло након смрти њеног бескомпромисног лидера.²²⁸

Доба изградње глобалне блоковске поделе на простору Југославије обележио је процес учвршћивања власти ратних победника, Комунистичке партије и њеног лидера Јосипа Броза Тита. Нова власт, уставом из 1946. године озваничила је успостављање новог, социјалистичког друштвеног и политичког уређења, по узору на Совјетски Савез.²²⁹ Истовремено, југословенски врх је прокламовао нови правац спољне политике, којим су дипломатски интереси Југославије били изједначени са циљевима „интернационалног комунизма“.²³⁰ Ипак, за разлику од других земаља „социјалистичког света“, југословенска дипломатија показивала је намеру да у дефинисању ових интереса узме активно учешће.²³¹ Ова чињеница испољила се у Титовим самосталним дипломатским подухватима, попут плана о формирању Балканске конфедерације, као и у случају обарања америчких авиона изнад Словеније у току Тршћанске кризе.²³² Непредвидивост југословенске спољне политике убрзо је наишла на негодовање Совјетског Савеза, које је свој епилог доживело у Стаљиновом покретању процеса против КПЈ у заједничком телу интернационалних комуниста, Коминформу, 1948. године. Након овог чина, Југославија се нашла под санкцијама и у страху од интервенције Црвене армије.²³³

Страх од совјетског напада натерао је југословенско руководство да спас потражи на западу. Овај заокрет резултирао је великом војном и економском помоћи коју је Југославија почела да добија од Сједињених Америчких Држава и западних земаља од почетка педесетих година. Врхунац ове сарадње било је формирање Балканског пакта, који је Југославију „везао“ за одбрамбену стратегију НАТО пакта.²³⁴ Истовремено, југословенски идеолози и привредни планери трагали су за идеолошким образложењем сукоба са СССР. Овај подухват довео је до закључка о девијацијама

²²⁸ Walter LaFeber, *America, Russia and the Cold War 1945-1992*, New York 1993, 94-97.

²²⁹ Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 216-221.

²³⁰ Ljubodrag Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat*, 115-116.

²³¹ Исто, 118-119; Слобода и самоиницијативност југословенских дипломата, темељени су на свести о „аутентичности“ југословенске ратне победе и социјалистичке револуције.

²³² Исто, 119-121; Балканска конфедерација представљала је Титов план који је за циљ имао формирање велике комунистичке државе на Балкану, у чији састав би поред Југославије, ушли још и Бугарска, Албанија и Грчка. Стаљин је зазирао од овакве политике југословенског врха, видевши у Балканској конфедерацији потенцијалног конкурента у комунистичком свету.

²³³ Dragan Bogetić, „Sarađnja Jugoslavije i Zapada u vreme sukoba sa Kominformom (1952-1955)“ u: *Velike sile i male države u Hladnom ratu, slučaj Jugoslavije*, (ur. prof. dr Ljubodrag Dimić), 44-46;

²³⁴ Bojan D. Dimitrijević, *Od Staljina do Atlantskog pakta: Armija u spoljnoj politici Titove Jugoslavije 1945-1958*, Beograd 2005, 109-110; Nemanja Milošević, „Jugoslavija u američkoj vojnopolitičkoj strategiji odbrane zapada od SSSR“ u: *Spoljna politika Jugoslavije 1950-1961*, (pr. Dr Momčilo Mitrović), Beograd 2008, 307-309, 317-319.

совјетског комунизма. Ово је резултирало почетком рада на стварању новог, аутентичног модела унутрашњег развоја који је требало да замени опсежно државно планирање саветодавном функцијом партије и државних органа у развоју производње, као и формирањем радничких савета.²³⁵

У Сједињеним Америчким Државама раздобље Другог светског рата означило је коначну победу либералног интернационализма над изолационизмом. Током рата, сходно претпоставци да ће Америка постати водећа сила светске политике, радило се на планирању будућег поретка који би, сходно идеолошкој претпоставци, ширио идеје америчке демократије.²³⁶ Ипак, на супротној страни су се нашле озбиљне снаге интернационалног комунизма. С тим у вези, америчка администрација постала је свесна да ће постојање спољног непријатеља морати да доведе до модификација у стратегији спољне политике. Ову промену омогућила је и сама идеја либералног интернационализма, јер се без обзира на ултимативност у циљу показало да се на њој лако калемаи реалполитика. Самим тим, иако је ова идеја остала база спољнополитичких доктрина председника Трумана и Ајзенхауера, њихове стратегије подразумевале су и потрагу за флексибилним решењима борбе у Хладном рату.²³⁷

Флексибилност ове политике осетила се у односу према Југославији након њеног сукоба са Информбироом 1948. године. Прве реакције биле су испуњене неповерењем. Из тајне преписке између заповедника НАТО пакта за Јужну Европу, Фредерика Мерила и представника State Department-а могла се видети препорука да се југословенски спор са Совјетским Савезом мора посматрати са великом сумњом, те да још увек не треба мењати однос према Југославији.²³⁸ Међутим, убрзо се могла приметити промена оваквог става, услед све јачег мишљења да се новонастала ситуација мора искористити. Америчка администрација дошла је до закључка да би одвајањем једне стратешки знајчајне социјалистичке земље од Совјетског Савеза био формиран клин у оквирима социјалистичког блока који би ослабио његову кохезију, и притом послужио као охрабрујући потез осталим земљама лагера.²³⁹ Због тога је дошло

---

²³⁵ Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 239-240.

²³⁶ Inderjeet Parmar, *Think Tanks and Power in Foreign Policy*, 72-74.

²³⁷ Cohen, Warren I., *The Cambridge History of American Foreign Relations*, Vol. IV, 15-18.

²³⁸ Foreign Relations of the United States, 1948, Volume IV, Eastern Europe, Soviet Union, 705, Memorandum of Telephone Conversation by Mr. Frederick T. Merrill of the Division of Southern European Affairs, Washington, July 3, 1948, <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d705>>, (16. 8. 2019)

²³⁹ FRUS, 1948, Vol. IV, Eastern Europe, Soviet Union, 709, The United States Special Representative in Europe (Harriman) to the Secretary of State, Washington, July 7, 1948, <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d709>>, (16. 8. 2019); Опширније о „стратегији клина“ у: Lorejn Lis, *Održavanje Tita na površini. Sjedinjene države, Jugoslavija i Hladni rat*, Beograd 2003.

до промене перцепције улоге Југославије у хладноратовској подели. Од почетка педесетих година Сједињене Америчке Државе почеле су да шаљу Југославији велику финансијску и војну помоћ, а њихов најзначајнији циљ постало је постепено уклапање Југославије у одбрамбену стратегију НАТО пакта. Врхунац овог процеса било је стварање Балканског пакта, који је требало да представља „продужену руку“ НАТО пакта у југоисточној Европи.²⁴⁰

Током Другог светског рата, *Council on Foreign Relations* је због своје идеолошке позиције постао верни сарадник Рузвелтове администрације. Разлог томе лежао је у њиховој истоветној идеолошкој бази либералног интернационализма. Ова сарадња је настављена и током Хладног рата. CFR је одобравао потезе администрације чија је стратегија за коначан циљ имала упостављање идеалног поретка у коме ће идеје америчке демократије бити слободно ширене, али је истовремено препознавала и потребу за прагматичном политиком у остварењу ових циљева. О бликости са администрацијом сведочила је чињеница да је један од најутицајнијих текстова који су обликовали стратегију америчке спољне политике, под називом *Извори совјетске спољне политике*, аутора Џорџа Кенана, утицајног америчког дипломате, објављен управо у *Foreign Affairs*-у. Антикомунистички сентимент карактеристичан за амерички хладноратовски естаблишмент могао се осетити и у наративу *Foreign Affairs*-а, али је његова намера пре свега била промоција флексибилности у спољној политици Сједињених Америчких Држава. Заправо, антикомунизам са једне и промоција флексибилних решења са друге стране, постали су главне одлике наратива овог часописа.²⁴¹

Од совјетског сателита до социјалистичког савезника Америке

Основне особине наратива *Foreign Affairs*-а, стереотипни антикомунизам и настојање да се америчкој јавности објасни потреба за прагматичним решењима у вођењу хладноратовске спољне политике, биле су присутне и у изградњи слике о југословенској држави у периоду од 1945. до 1953. године. На почетку овог раздобља које је Југославија започела као савезник СССР-а, њена слика у *Foreign Affairs*-у била је обојена антикомунистичким дискурсом. У оквиру изградње слике о Југославији могле су се видети карактеристични стереотипи о комунистичким режимима. Након

---

²⁴⁰ Bojan D. Dimitrijević, *Od Staljina do Atlantskog pakta: Armija u spoljnoj politici Titove Jugoslavije 1945-1958*, 109-110.

²⁴¹ Robert D. Schulzinger, *The Wise Men of Foreign Affairs*, 71-74.

Другог светског рата и победе над фашизмом, комунизам је постао нови непријатељ Запада. Сходно томе, изазов комунизма пред којом се нашла западна демократија приказиван је на сличан начин као и фашистички изазов током Другог светског рата. Самим тим, југословенско комунистичко руководство било је приказано као злочиначко. Такође, Југославија је била представљена искључиво као сателит Совјетског Савеза, чиме је изгубила своју засебност и била посматрана тек као један од зупчаника у лагеру.

Почетак изградње тог негативног наратива могао се осетити већ у првом послератном тексту посвећеном Југославији. Гаetano Салвемини, професор на Харварду у свом тексту „The Italo-Yugoslav Frontier“ стереотипно је писао о новом југословенском режиму, правећи паралеле између Титових партизана и Мусолинијевих фашиста: „Колико ли је само Југословена било побијено од 1941. до 1943. године или колико су Италијана побили Титови партизани 1945?“²⁴²

Истовремено, Југославија је била приказана и као агент Совјетског Савеза на Балкану. Текст новинара А. Ц. Сеџвика представљао је најбољи пример. Описујући грађански рат у Грчкој, он је сведочио о грчким партизанима као о покрету који се налазио на територији Југославије и кога је руководство ове земље подржавало у циљу изградње Балканске конфедерације. Притом је истакао да би таква творевина била само продужена рука Совјетског Савеза. Такође, био је присутан и стереотипни став који је изједначавао грчке партизана са злочинцима, као што је то чинио и са осталим комунистима: „Меци су испалени и људи убијени у Грчкој у истом оном рату који се на другим странама води речима. Рату између источног тоталитаризма и западне демократије. Групе герилаца, бандита који делују под строгим дисциплином својих капитаноса, политичких комесара, нападају и спаљују грчка села, јединице друштва организоване по познатом хуманом обрасцу. Сваки дан, ови људи бивају приморавани да постану део хладног, дисциплинованог и изузетно агресивног друштва. Сваки дан шири се терор са јасним циљем заузимања Грчке, последње слободне земље између Балтика и Егеја, њеног привођења у комадима у руке Балканске групе контролисане из СССР. (...) Циљ грчких комуниста је јасан и диригован из Москве, преко Београда.“²⁴³

---

²⁴² Gaetano Salvemini, „The Italo-Yugoslav Frontier“, *Foreign Affairs*, January 1, 1946, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/italy/1946-01-01/italo-yugoslav-frontier>>, (16.8.2019); *Карта бр. 12* приказивала је једно од понуђених решења италијанско-југословенског територијалног спора на јадранској обали.

²⁴³ A. C. Sedgwick, „The Plot against Greece“, *Foreign Affairs*, April 1, 1948, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/greece/1948-04-01/plot-against-greece>>, (16.8.2019)

Југословенској спољној политици није поклањана посебна пажња, већ је посматрана, као и други совјетски сателити, само у контексту подршке ставовима Москве. Претпостављало се да прати совјетску политику у целости. Први пример овакве представе Југославије био је текст угледног уредника часописа Џона Кембела из 1949. године, чија је тема била конференција на којој је одлучивано питање будућег режима пловидбе Дунавом. Овај текст састављен је у доба сукоба Југославије са Информбироом, у тренутку када уредници часописа овај сукоб још увек нису посматрали као нешто више од „проблема у породици“.²⁴⁴ У већем делу текста, Кембел је писао о гордости совјетских представника који су у Београд дошли са спремљеним нацртом који је просто требало усвојити. Сведочећи о односу совјетских сателита, настојао је да истакне њихову потпуну подређеност московској дипломатији, која се огледала у готово поданичком односу према совјетском делегату Андреју Вишинском. Притом, нарочито је апострофирао Југославију, на тај начин потврдивши да сукоб ове земље са СССР није довео до промене спољнополитичког курса југословенског вођства: „Текст усвојене декларације није ни разматран на конференцији. Вишински је дошао са готовим нацртом, који су сви сателити прихватили као перфектно решење, укључујући и Југославију. Нико од њих није предложио ни амандман нити додао зарез. Вишински се у Београду понашао као домаћин. (...) Избацивањем енглеског језика из протокола јасно је ставио до знања ко ће водити главну реч на конференцији. Југословенски делегати нису учинили ништа да докажу другачије становиште. (...) Вишински је имао још шест делегата да причају када се он умори, што није било тако често. Имао је аутоматску већину кад год је требало да се гласа.“²⁴⁵

Међутим, убрзо се показало да спор између Југославије и Совјетског Савеза није био привремен, већ системски и дубок. Интернационализација сукоба пред Генералном скупштином Уједињених Нација означила је дефинитивни разлаз између две социјалистичке земље. Управо тај разлог утицао је на промену става америчке администрације према Југославији, што је подржало и уредништво *Foreign Affairs*-а. Америчким читаоцима часописа сада је било потребно објаснити да је раскол коначан и неповратан, али и да је пружање помоћи Југославији корисно за америчке интересе. У вези с тим, позвали су југословенске ауторе да сами прикажу узроке и дубину сукоба са Москвом, као и да америчким читаоцима потврде да могућност помирења

---

²⁴⁴ Драган Богетић, „Југославија у Хладном рату“, *Историја 20. века*, бр. 2 (2008), 317.

²⁴⁵ John C. Campbell, „Diplomacy on the Danube“, *Foreign Affairs*, January 1, 1949, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/germany/1949-01-01/diplomacy-danube>>, (16. 8. 2019)

није опција. Југословенски правник Милан Бартош сведочио је у свом тексту „Yugoslavia’s Struggle for Equality“ о дубинским узроцима сукоба са Стаљином: „Ово је питање односа између социјалистичких земаља. Да ли прва земља социјализма само зато што је прва, има право да намеће своја решења другима?“²⁴⁶ Истакао је како је у Совјетском Савезу дошло до повампирања старог руског империјализма који је довео до експлоатације других источноевропских земаља. На питање зашто се Југославија прва побунила против ове појаве, Бартош је одговорио: „Југословенски народи су већ једном били први у Европи у припреми устанка против окупаторских снага, на тај начин одложивши Хитлеров напад на Совјетски Савез. (...) На исти начин на који је Југославија одбила Тројни пакт у Другом светском рату, мала Србија је одбила ултиматум Аустроугарске империје 1914. године.“²⁴⁷ Он је поручио читаоцима *Foreign Affairs*-а да Југославија више неће водити политику у складу са совјетским директивама: „Југославија је најбољи пример земље која се залаже за односе једнакости међу великим и малим народима. Њена политика ни у будућности неће следити империјалне амбиције великих земаља, већ ће се трудити да буде најбољи пример истрајне примене принципа повеље Уједињених Нација, не само на речима већ и на делу.“²⁴⁸

Други југословенски аутор у *Foreign Affairs*-у, Владимир Дедијер у свом тексту „Albania, Soviet Pawn“ писао је о покушајима совјетске пропаганде да Југославију прикаже као земљу која експлоатише суседну Албанију. Настојећи да образложи нетачност ове тврдње, Дедијер је приметио да је начин на који је југословенски однос према Албанији био приказан од стране совјетских пропагандиста заправо одговарао стварном односу експлоатације коју је Совјетски Савез спроводио према земљама лагера. Посебно је илустровао пример функционисања такозваних совјетско-југословенских компанија: „Совјетска пропаганда приказала је мешовите компаније као нови тип економског партнерства, потпуно различитог од капиталистичке форме. Заправо, искуство је показало, како у Југославији тако и у Албанији, да су ове компаније постале инструменти дивљачке економске експлоатације, горе него у капиталистичким земљама. Стари капиталисти који би одлучили да инвестирају у економски неразвијене земље обезбедили би бар машине за фабрике или бар новац за

---

²⁴⁶Milan Bartos, „Yugoslavia’s Struggle for Equality“, *Foreign Affairs*, April 1, 1950, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1950-04-01/yugoslavia-struggle-equality>>, (16. 8. 2019)

²⁴⁷ Исто.

²⁴⁸ Исто.

њихову куповину. Совјетски метод био је одузимање непријатељских индустријских постројења, као на пример у Румунији, које су потом рачунате као совјетско капитално учешће у заједничким компанијама. Једини њихов циљ био је исцрпљивање локалних економија зарад интереса совјетског империјализма.²⁴⁹ Настојећи да одагна сумње да Југославија учествује у експлоатацији Албаније, Дедијер је још једном афирмисао начело једнакости малих и великих земаља као основно начело југословенске спољне политике: „Југославија, тешко заузета сопственом борбом за независност и очување мира, залаже се чврсто за принцип једнакости малих и великих нација. Албанија има право на сопствени политички и економски живот.“²⁵⁰

Један од начина да се америчка публика убеди у дубину раскола између Југославије и Совјетског Савеза било је истицање непосредне опасности од совјетске инвазије на Југославију, као и указивање на то да се Југославија константно припрема на овакав исход. Још један југословенски аутор, генерал-пуковник Југословенске Народне Армије, Душан Кведер, писао је у тексту „Territorial War - the New Concept of Resistance“ о новом виду стратегије југословенске армије у случају совјетске агресије. Он је истакао спремност југословенске војске да у случају евентуалног пораза у фронталном рату настави партизанско ратовање до ослобођења своје земље. Сматрао је да је ова чињеница најбољи вид одвајања непријатеља од помисли да нападне Југославију: „Ако је непријатељу јасно да ће након окупације земље морати да води ужасан и исцрпљујући територијални рат, он ће озбиљно промислити да ли у такав сукоб уопште треба улазити. Југословенска спремност да води територијални рат зато је најбољи могући инструмент одбијања потенцијалног агресора.“²⁵¹

Свакако најзначајнији текст који се бавио положајем Југославије у датом тренутку био је текст Хамилтона Фиш Армстронга „Eisenhower's Right Flank“, који је био објављен 1951. године. Овај текст имао је за циљ да детаљно образложи бенефите за америчке интересе након промене односа са Југославијом. Прва ствар коју је желео да стави до знања јесте да је приближавање Југославије Сједињеним Америчким Државама од велике важности за геостратешке интересе НАТО пакта у евентуалном сукобу са Совјетским Савезом. У том контексту предложио је зближавање Југославије са Грчком и Турском зарад заједничке одбране од евентуалне опасности и зарад

---

²⁴⁹ Vladimir Dedijer, „Albania, Soviet Pawn“, *Foreign Affairs*, October 1, 1951, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1951-10-01/albania-soviet-pawn>>, (16. 8. 2019)

²⁵⁰ Исто.

²⁵¹ Lieutenant- General Dusan Kveder, „Territorial War - the New Concept of Resistance“, *Foreign Affairs*, October 1, 1953, <https://www.foreignaffairs.com/articles/yugoslavia/1953-10-01/territorial-war-new-concept-resistance>, (16. 8. 2019)

координације са НАТО пактом: „Три земље, Југославија, Грчка и Турска покривају десни бок Ајзенхауерове Европе. Мале су, али географија, урођена храброст и америчка помоћ им помажу да остану јаке. Да су само мало мање јаке, постале би плен Стаљиновог програма убијања нација. Заједно, њихове армије чине око три четвртине милиона војника, под оружјем и спремних за борбу. Генералу Ајзенхауеру оне би биле у данашњим опасним околностима од велике помоћи.“²⁵²

Значај промене односа са Југославијом Армстронг је видео и у претпоставци да би југословенски пример комунистичке земље независне спољне политике могао бити атрактиван осталим земљама лагера: „Југословенска влада може да сарађује са нама без придруживања НАТО пакту. Заправо, постоји јак аргумент да то не буде тако. Титоизам је данас име за комунисте било где који се боре за независност и аутономију комунистичких партија и земаља од Совјета. Без обзира на прогоне, суђења и егзекуције наређене из Москве, он се проширио сателитским светом, међу комунистима у Италији и Западној Немачкој, а може играти улогу и у непознатој кинеској ситуацији. Титова опозиција Стаљину са ортодоксних, комунистичких основа тако угрожава Стаљинове покушаје да комунистичке револуције у свету искористи као агенте совјетске експанзије и агресије. (...) [Сједињене Америчке Државе не смеју] да увреде Титове прерогативе комунистичког лидера, независног од Стаљина, али независног и од капитализма, (...) јер би се у очима сателита ово могло видело као издаја, а може настати проблем и у самој југословенској партији.“²⁵³

Ово становиште подржао је и амерички новинар М.С. Хендлер у свом тексту „Communist Dogma and Yugoslav Practice“ из 1952. године, истичући да је овакав став већ донео америчкој дипломатији одређену корист: „Ова помоћ која је америчку владу коштала релативно мало, већ је произвела значајне бенефите: пре свега, југословенски допринос завршетку Грчког грађанског рата кроз затварање југословенско-грчке границе, као и уклањање притиска на италијанској и аустријској граници; Такође, ова помоћ довела је до значајне трансформације југословенске армије из непријатељске у савезничку војску, што је значило повратак Савезника на Балкан. Коначно, ту је и чињеница да ће Јадран у случају рата бити отворен за савезничку флоту.“²⁵⁴

---

²⁵² Hamilton Fish Armstrong, „Eisenhower’s Right Flank“, *Foreign Affairs*, July 1, 1951, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/southeastern-europe/1951-07-01/eisenhowers-right-flank>>, (16. 8. 2019)

²⁵³ Исто.

²⁵⁴ M.S. Handler, „Communist Dogma and Yugoslav Practice“, *Foreign Affairs*, April 1, 1952, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1952-04-01/communist-dogma-and-yugoslav-practice>>, (16. 8. 2019)

Амерички аутори текстова били су сложни у закључку да је америчка помоћ Југославији неопходна, како за саму Југославију, тако и за интересе САД. С тим у вези, Армстронг је написао: „Западни свет не сме дозволити да у случају совјетске интервенције у Југославији остане нем и дозволи Стаљину да део по део поједе своје непријатеље. Југословени су пак јасни. Подржани или неподржани са запада, они ће се борити. Америка увек може да заштити Југославију као чланицу Уједињених Нација. Не мора да буде чланица НАТО пакта да би постојао *casus belli*. Труман и Ачесон су Совјетима јасно ставили до знања. Одговор на питање шта ће Америка урадити ако је чланица УН нападнута видели сте у Кореји.“²⁵⁵

Промена слике Југославије која је наступила почетком педесетих година изискивала је и промену слике о њеном руководству. Југословенски комунистички режим више није био приказан као злочиначки, као што је то био случај крајем четрдесетих година. То показује и апологетски текст Фицрој Меклина „Tito: a Study“ из 1950. године о Јосипу Брозџу Титу, у којем се присетио њиховог првог сусрета у окупираној Југославији: „Када сам се спустио први пут у Југославију, 1943. године, Тито је за спољни свет још био непозната фигура. Неки су говорили да је жена или комитет, неки да уопште ни не постоји.“²⁵⁶ У свом тексту највише простора је посветио Титовим личним особинама: „У борбу са Немцима увео је врлине које је поседовао од раније: храброст, реализам, бескрупулозну одлучност, прилагодљивост и здраворазумско расуђивање. (...) Био је близак са својим људима па су га звали *стари*.“²⁵⁷ Ипак, најзначајнија особина по мишљењу Меклина, која је утицала на Титов сукоб са Совјетима заправо је било то што је Тито био нетипичан комуниста: „Од почетка сам био одушевљен његовом жељом да дискутује о свим питањима. Био је принципијелан, али не и послушан. Пронаћи такву сигурност и независност код једног комунисте, то је за мене било ново и изненађујуће искуство. Имао је смисла за хумор, уживао је у малим стварима. Био је дружељубив и увек је желео да сагледа обе стране проблема. Ово су били квалитети који се тешко могу поистоветити са уобичајеним стереотипом једног комунистичког марионете.“²⁵⁸

---

²⁵⁵ Hamilton Fish Armstrong, „Eisenhower’s Right Flank“, *Foreign Affairs*, July 1, 1951, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/southeastern-europe/1951-07-01/eisenhowers-right-flank>>, (16. 8. 2019)

²⁵⁶ Fitzroy Maclean, Tito: a Study, *Foreign Affairs*, January 1, 1950, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/yugoslavia/1950-01-01/tito-study>>, (16. 8. 2019)

²⁵⁷ Исто.

²⁵⁸ Исто.

У контексту југословенских изгледа у сукобу са Стаљином, Меклин је завршио својим предвиђањем: „Када сам дошао у Београд прошлог пролећа, моја импресија је била да је у току поново тешка борба са малим шансама за победу и великом одлучношћу да се до победе дође. Али ништа ме није подсетило на ратне дане као сам Тито. Он је човек који најбоље делује у кризи. Код њега је опет присутна одлучност и самопоуздање који су га у прошлости провели кроз толике невоље. Упркос његовом елегантном летњем оделу и пажљиво изабраној кравати, Тито је јасно остављао утисак човека који зна какав изазов се налази пред њим. Ипак, тај исти човек није остављао сумње да ће некако, на овај или онај начин ипак стићи до победе.“²⁵⁹

Експеримент „демократског социјализма“

Унутрашње уређење Југославије у првим годинама Хладног рата није било у фокусу аутора часописа због стереотипне претпоставке да се у суштини није разликовало од унутрашњег уређења остатка лагера. У складу са Трумановом доктрином, Југославија је била једна од земаља у којима је „наоружана мањина окупирала власт и увела једнопартијску диктатуру“.²⁶⁰ Међутим, након сукоба на релацији Тито-Стаљин, уредници *Foreign Affairs*-а увидели су да је као последица сукоба у Југославији био створен нови модел друштвеног и политичког уређења, који су називали демократским социјализмом или социјалистичком демократијом.²⁶¹ Извориште ове промене они су видели у чињеници да су југословенски комунисти желели да идеолошки образложе свој раскол са Совјетским Савезом и на унутрашњем плану. Сходно томе, уредници магазина позвали су представнике југословенског руководства да сами објасне зашто је дошло до стварања новог модела. Југословенски аутори су писали о совјетском бирократизму који је на унутрашњем плану учинио оно што је совјетски империјализам учинио у спољној политици. Владимир Дедијер тако је посведочио: „Оно што је Москва остварила није социјалистички поредак, већ систем државног капитализма. Након првог петогодишњег плана, социјалистички раст у Совјетском Савезу почео је да стагнира, захваљујући недостатку демократије. Израсла је нова бирократска владајућа класа, компонована од партијских чиновника и створен

---

²⁵⁹ Исто.

²⁶⁰ Robert Gale Woolbert, „It Happened in Yugoslavia- It Must Not Happen Here“, *Foreign Affairs (Capsule Review)*, October 1, 1949, < <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1949-10-01/it-happened-yugoslavia-it-must-not-happen-here>>, (16. 8. 2019)

²⁶¹ M.S. Handler, „Communist Dogma and Yugoslav Practice“, *Foreign Affairs*, April 1, 1952, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1952-04-01/communist-dogma-and-jugoslav-practice>> , (16. 8. 2019)

је нови јаз између народа и те нове касте, чији је животни стандард постао четрдесет пута већи него код просечног човека.“²⁶²

Хамилтон Фиш Армстронг такође је приметио да је идеолошка нота сукоба између Југославије и СССР довела до формирања елемената новог друштвеног модела, који је садржао бројне демократске одлике: „Југословенски теоретичари након сукоба су се окренули првим принципима марксизма да би пронашли чврсто идеолошко становиште за промену друштвеног уређења. Из тога је израсла велика дебата међу представницима партије око питања бирократије и централизма. Ова дебата укључила је чак и непристрасно разматрање предности и мана америчког уређења. Ипак, временом се искристалисала стара Енгелсова теза о постепеном одумирању државе, која је узета као основа будућих експеримената југословенских планера. Коначан закључак се нашао у потреби одвајања партије од државе, давању већег права радницима у одлучивању о начинима вођења предузећа и потреби да се систем децентрализује.“²⁶³

Прича о новом моделу југословенског уређења пред америчком јавношћу требало је да потврди тезу да администрација САД у Југославији није подржавала класичан комунистички режим, већ да је овај систем временом ипак попримао поједине демократске елементе. О томе је у тексту из 1952. године писао М.С. Хендлер: „Реформе које воде Југославију ка изградњи одређеног вида социјалдемократије укључиле су сузбијање моћи полиције, либерализацију кривичног законодавства, покушаје да се одвоје партија и државна бирократија, да се децентрализује економија, те да се реорганизују судови и парламент.“²⁶⁴ Ипак, најважнији закључак који су уредници настојали да наговесте јавном мњењу био је тај да је без обзира на ниво демократичности југословенског уређења, његово удаљавање од совјетског узора могло послужити као инспирација другим земљама лагера, а самим тим и америчким интересима у Хладном рату.

---

²⁶² Vladimir Dedijer, „Albania, Soviet Pawn“, *Foreign Affairs*, October 1, 1951, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1951-10-01/albania-soviet-pawn>>, (16. 8. 2019)

²⁶³ Hamilton Fish Armstrong, „Eisenhower’s Right Flank“, *Foreign Affairs*, July 1, 1951, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/southeastern-europe/1951-07-01/eisenhowers-right-flank>>, (16. 8. 2019)

²⁶⁴ M.S. Handler, „Communist Dogma and Yugoslav Practice“, *Foreign Affairs*, April 1, 1952, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1952-04-01/communist-dogma-and-yugoslav-practice>>, (16. 8. 2019)

Изградња и одржање самосталности у Хладном рату (1953-1980)

Након смрти Јозефа Стаљина Европа и свет очекивали су да ће у затегнутим хладноратовским односима доћи до попуштања и нормализације, те да ће наступити неко мирније доба. Ипак, убрзо се показало да је крај блоковске поделе још увек далеко. Хладни рат се наставио и у наредним деценијама попримио је више различитих димензија. Најважније теме глобалне политике постали су трка у наоружању и сукоби у такозваном Трећем свету, а напетости су се наставиле и на европском континенту.²⁶⁵

Са доласком новог совјетског лидера Никите Хрушчова почео је краткотрајни процес нормализације односа према супротстављеном блоку, али и либерализације унутар совјетског лагера. Међутим, тај период потрајао је кратко. Хрушчов је убрзо схватио да је попуштање стега у оквиру Источног блока довело до појаве политика које нарушавају његову унутрашњу кохезију. Сходно томе, курс спољне политике СССР је промењен, а снаге Источног блока су консолидоване формирањем Варшавског пакта 1955. године. Гушење Мађарске револуције годину дана касније коначно је показало да је свет далеко од окончања поделе на блокове.²⁶⁶ Хладни рат потом је ушао у фазу током које је његова најзначајнија одлика постала трка у наоружању. Ширење стратешких арсенала САД и СССР свет је увело у епоху страха од нуклеарног рата, који је свој врхунац доживео током Кубанске ракетне кризе 1962. године.²⁶⁷

Процес деколонизације који је своју кулминацију достигао крајем педесетих и почетком шездесетих година довео је до стварања бројних „вакуума“ на просторима Африке и Азије. Ова чињеница постала је један од кључних елемената у одмеравању снага између Сједињених Америчких Држава и Совјетског Савеза у потоњим деценијама. Свакако највећи догађај ове епохе представљао је Вијетнамски рат, који је пољуљао самопоуздање Сједињених Америчких Држава. С друге стране, европску јавност посебно је узбуркала совјетска интервенција у Чехословачкој, којом је потврђена доктрина новог совјетског лидера Леонида Брежњева о ограниченом суверенитету земаља Источног блока.²⁶⁸

Америчко повлачење из Вијетнамског рата и учвршћивање совјетског утицаја у Источном блоку, поставили су основе за смиривање тензија које је почетком

---

²⁶⁵ David S. Painter, *Hladni rat, Povijest međunarodnih odnosa*, 62-63.

²⁶⁶ Џон Луис Гедис, *Хладни рат*, 50.

²⁶⁷ *Исто*, 51-52.

²⁶⁸ David S. Painter, *Hladni rat, Povijest međunarodnih odnosa*, 110-111.

седамдесетих година довело до директних преговора између совјетске и америчке стране са циљем ограничења стратешког наоружања. Резултат ових преговора био је *детант*, односно попуштање у сукобљавању два блока. Ипак, совјетске активности у земљама Трећег света у другој половини седамдесетих година довеле су до новог неповерења Сједињених Америчких Држава, а самим тим и до прекида детанта и поновног заоштравања сукоба.²⁶⁹

Раздобље након Стаљинове смрти у Југославији је означило период изградње новог курса спољне политике. Након одласка дугогодишњег совјетског диктатора са историјске сцене, Југославија више није била под притиском Совјетског Савеза. Истовремено, америчку помоћ почела је да доживљава као „дужничку замку“.²⁷⁰ Средином педесетих година дошло је до нормализације односа са СССР, које је за циљ имало успостављање равнотеже у односима са супротстављеним блоковима. Ова чињеница утицала је на стварање нове југословенске спољнополитичке позиције, познате под називом еквидистанца.²⁷¹ Желећи да пронађе утемељење новог дипломатског правца, Југославија се окренула земљама у развоју са циљем изградње „трећег правца“ у међународним односима, политике *несврстаности*.²⁷² Ова политика, која се у југословенској дипломатији појавила у другој половини педесетих година, званично је афирмисана на Београдској конференцији 1961. године, а свој врхунац је доживела оснивањем Покрета несврстаних, 1970. године на конференцији у Лусаки. Својим најзначајнијим циљевима, несврстани су промовисали једнакост и права народа на независан развој, као и очување светског мира и промоцију нуклеарног разоружања кроз деловање у организацији Уједињених Нација. Југославија је истовремено за себе видела прилику да повезивањем са земљама у развоју отвори нова тржишта за своје производе.²⁷³

Међутим, разни међународни догађаји и спољни притисци доводили су Југославију у контрадикторну ситуацију. У тренуцима када би један блок угрожавао њену позицију еквидистанце, она би се приближавала супротном блоку са циљем

---

²⁶⁹ Исто, 127.

²⁷⁰ Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961*, Beograd 2006, 32-33.

²⁷¹ Vladimir Petrović, „Pošteni posrednik. Jugoslavija između starih i novih spoljnopolitičkih partnerstava sredinom pedesetih godina“ u: *Spoljna politika Jugoslavije 1950-1961*, (pr. Dr Momčilo Mitrović), Beograd 2008, 463-464, 468-470.

²⁷² Tvrtko Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, Zagreb 2011, 52-56, 206-211, 450-453; Tatjana Lečić, „Jugoslavija i SAD u svetlu hladnoratovskih kriza 1956. godine“ u: *Spoljna politika Jugoslavije 1950-1961*, (pr. Dr Momčilo Mitrović), Beograd 2008, 305-306.

²⁷³ Aleksandar Životić, „Jugoslavija i Bliski Istok (1945-1956)“ u: *Spoljna politika Jugoslavije 1950-1961*, (pr. Dr Momčilo Mitrović), Beograd 2008, 495-496.

очувања своје политике. Ова чињеница била је узрок бројних спољнополитичких заокрета Југославије. У другој половини педесетих година, начин да се одвоји од америчке „дужничке замке“, Југославија је пронашла у приближавању Совјетском Савезу. Економска и политичка сарадња са Совјетима имали су примат у Титовој спољној политици и током прве половине шездесетих година, у чему је велику улогу играла и идеолошка блискост југословенског лидера са ставовима руководиоца СССР.²⁷⁴ Ипак, након совјетске интервенције у Чехословачкој, у страху од примене Брежњевљеве доктрине и у Југославији, Јосип Броз Тито поново је затражио заштиту од Сједињених Америчких Држава, чиме је у југословенској еквидистанци, амерички тас поново превагнуо. Овај правац руководио је југословенску спољну политику све до краја Хладног рата.²⁷⁵

Истовремено, југословенски руководиоци наставили су процес изградње новог модела унутрашњег друштвеног и политичког уређења, започетог у периоду сукоба са Стаљином 1948. године. Овај модел требало је да употпуни независну југословенску спољнополитичку позицију и у свету несврстаних представи алтернативу моделима коју су нудили блокови.²⁷⁶ Модел *самоуправљања* представљао је форму која је стално мењала своје особине и експериментисала са различитим економским и политичким решењима. Њене трајне одлике биле су пак константни напори ка децентрализацији политичке моћи и економског планирања, као и идеја давања веће улоге радницима у управљању фабрикама.²⁷⁷ Успостављање првих елемената самоуправљања средином педесетих година поклопило се са раздобљем југословенског привредног чуда, када се у погледу раста индустријске производње Југославија нашла међу светским рекордерима.²⁷⁸ Југословенско привредно чудо било је у великој мери од почетка финансирано позајмицама и кредитима са запада, у чему се посебно издвајала америчка економска и финансијска помоћ.²⁷⁹ Раст производње постепено је довео и до осетног повећања стандарда становништва.²⁸⁰

Међутим, почетком шездесетих година нови систем је показао своје прве слабости. Стопа привредног раста почела је да опада, што је означило први симптом

---

²⁷⁴ Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961*, 231-233.

²⁷⁵ Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961-1971*, Beograd 2012, 285-287.

²⁷⁶ Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 238-239.

²⁷⁷ *Исто*, 239-241.

²⁷⁸ *Исто*, 274.

²⁷⁹ Ljubiša S. Adamović, Džon R. Lempi, Rasel O. Priket, *Američko-jugoslovenski ekonomski odnosi posle Drugog svetskog rata*, Beograd 1990, 21-30.

²⁸⁰ Dejan Jović, *Jugoslavija, država koja je odumrla: uspon, kriza i pad Kardeljeve Jugoslavije*, Zagreb 2003, 215-221; Neca Jovanov, *Dijagnoza samoupravljanja 1974-1981*, Zagreb 1983, 354-359.

економске кризе. Даљи реформски подухвати и експерименти који су водили потпуној децентрализацији довели су до хаотичног стања у коме су републички и покрајински руководиоци почетком седамдесетих година добили прилику да неконтролисано потражују иностране кредите ради одржања стандарда грађана. Ипак, „живот изнад могућности“ довео је до повећања спољнотрговинског дефицита и стопе инфлације, да би заједно са нафтном кризом из седамдесетих година наступило и опадање стандарда грађана. Економска криза временом је довела до сукоба републичких партијских руководства, који се временом почео преносити на ширу популацију, попримајући националну ноту. Примери томе били су штрајкови Албанаца из 1968. године, као и „Хрватско прољеће“ из 1971. године.²⁸¹

Током епохе између 1953. и 1981. године на челу САД променило се шест председника. Сходно конкретним историјским околностима и динамици Хладног рата, они су наступали са различитих стратешких становишта. Ајзенхауерова власт била је вођена паролом „преговора са позиције силе“, која је инсистирала на константном ширењу америчког стратешког арсенала.²⁸² Ипак, раздобље његове власти било је доба релативне стабилности у хладноратовским односима. Администрације председника Кенедија и Џонсона, које су се на челу САД нашле током шездесетих година довеле су до заоштравања сукоба са СССР. Током седамдесетих година, захваљујући поразу у Вијетнаму, Нафтној кризи и унутрашњим проблемима, Никсонова администрација затражила је предах у сукобу са Совјетским Савезом, након кога је дошло до успостављања детанта, који је америчком стратегијом преовладавао и у време администрација председника Форда и Картера, до краја седамдесетих година.²⁸³

Однос Америке према Југославији зависио је од два чиниоца, југословенских односа са СССР, као и од начина на који су САД посматрале улогу Југославије међу несврстаним земљама. Југословенска нормализација односа са Совјетима, до које је дошло средином педесетих година, као и покушај ослобађања од „дужничког тега“, тако су довели до преиспитивања америчке војне и економске помоћи.²⁸⁴ Врхунац погоршавања америчко-југословенских односа наступио је после прве конференције неврстаних земаља у Београду, 1961. године. Након Титовог говора на конференцији у коме је у више наврата америчку политику назвао „империјализмом“ и

---

²⁸¹ Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 309-313.

²⁸² Cohen, Warren I., *The Cambridge History of American Foreign Relations*, Vol. IV, 74-77.

²⁸³ Walter LaFeber, „From detente to the Gulf“, *American Foreign Relations Reconsidered*, (ed. Gordon Martel) London & New York 2003, 145-147.

²⁸⁴ Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961*, 81, 91-95.

„пактоманијом“, а америчке савезнике у Европи „разулареним реакционарним снагама“ и „војним силедијама“, представници америчке дипломатије оценили су да је ово тачка разлаза између две земље „коју ништа неће моћи да неутралише или ублажи“.²⁸⁵ Оно што су посебно замерали Титу, била је чињеница да је подржао совјетске нуклеарне пробе.²⁸⁶ Као резултат Београдске конференције, Амерички конгрес Југославији је укинуо клаузулу најповлашћеније нације у трговини. Разочарење америчке дипломатије исказао је и амбасадор Џорџ Кенан, који је у меморандуну предатом југословенском помоћнику министра иностраних послова Леу Матесу најавио могућност обустављања америчке економске помоћи.²⁸⁷ Образлажући америчкој администрацији потребу за укидањем помоћи, он је појаснио како Југославија захваљујући америчкој помоћи „има луксуз да врши идеолошке експерименте и шири престиж у Африци, а да притом не извршава финансијске и трговинске односе према западним земљама“.²⁸⁸

Ипак, након година напетости и неповерења, Титовом посетом Кенедију 1963. године односи су се нормализовали, а економска помоћ и трговински односи су обновљени. Америчка политика постепено је прихватила југословенску еквилибрансу и несврстаност те наставила да пружа помоћ овој земљи, вођена са три претпоставке: 1. Да Југославија нема намеру да се врати под окриље Источног блока, 2. да њена улога у Несврстанима неће помоћи совјетизацији ове групе и 3. да као значајна стратешка тачка, Југославија онемогућава совјетски продор на Јадран.²⁸⁹ И у наредном периоду југословенске осуде рата у Вијетнаму и Арапско-израелског рата из 1967. године, доводиле су до тренутних погоршања у југословенско-америчким односима.²⁹⁰ Коначно, након Чехословачке кризе из 1968. године, дошло је до нове прекретнице у америчко-југословенским односима. Југославија је почела да страхује од Брежњевљевог доктрине и совјетске интервенције, па је затражила помоћ са запада. О паничном страху југословенског руководства сведочили су и сами амерички званичници

---

²⁸⁵ FRUS, 1961-1963 Vol. XVI, Eastern Europe, 96, Telegram From the Embassy in Yugoslavia to the Department of State, September 3, 1961, <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/d96>>, (17. 8. 2019)

²⁸⁶ FRUS, 1961-1963, Vol. XVI, Eastern Europe, 97, Telegram From the Embassy in Yugoslavia to the Department of State, Belgrade, September 15, 1961, <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/d97>>, (17. 8. 2019)

²⁸⁷ FRUS, 1961-1963 Vol. XVI, Eastern Europe, 100, Telegram From the Embassy to the Department of State, September 29, 1961, <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/d100>>, (17. 8. 2019)

²⁸⁸ FRUS, 1961-1963 Vol. XVI, Eastern Europe, 106, Letter From the Ambassador to Yugoslavia (Kennan) to the President's Special Assistant for the National Security (Bundy), October 27, 1961, <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/d106>>, (17. 8. 2019)

²⁸⁹ Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961-1971*, 110-112, 139-141.

²⁹⁰ Исто, 177-179, 212-214.

приликом Титове посете Никсону, током које су југословенски званичници у више наврата изразили зебњу од совјетске инвазије.²⁹¹ Америчка администрација, стога је наставила да пружа помоћ Југославији, афирмишући претпоставку да југословенска међународна позиција може бити од великог значаја за америчке интересе, нарочито од 1970. године када је формиран Покрет Несврстаних.²⁹²

Институт CFR наставио је да подржава политику америчке администрације у раздобљу до 1981. године. Ипак, Вијетнамски рат, који је изазвао бројне тектонске покрете у САД, није заобишао ни ову организацију. Унутар *Савета* дошло је до оштре полемике између заговорника повлачења и окончања конфликта и оних који су се оваквом исходу противили, уверени да би озбиљно угрозио амерички престиж. Овај сукоб довео је чак и до оставке главног и одговорног уредника листа *Foreign Affairs*, Хамилтона Фиш Армстронга.²⁹³ Ипак, ствари су се убрзо стабилизовале, а CFR је наставио политику подршке америчкој администрацији која је до нарочитог изражаја дошла у време детанта чији је идејни творац био амерички дипломата Хенри Кисинџер, који је своју афирмацију доживео управо у овом часопису.²⁹⁴

У погледу односа института CFR према Југославији, чланови организације су подржавали темељне ставове америчке администрације који су подразумевали флексибилну политику и пружање економске помоћи овој земљи. Ипак, и у овом контексту долазило је до полемика и дилема, нарочито у тренуцима погоршања америчко-југословенских односа. Промене у расположењу припадника *Савета* према Југославији могле су се видети и у делу наратива *Foreign Affairs*-а који се бавио југословенским темама.

Југословенска еквидистанца

Промена спољне политике Југославије након 1953. године и Стаљинове смрти није остала незапажена у часопису *Foreign Affairs*. Чланови института могли су приметити да је у односима између Југославије и Совјетског Савеза дошло до отопљавања, као и да је ова чињеница довела до стагнације у југословенско-америчким односима. Ипак, могли су запазити и то да ова промена није довела до обустављања

---

²⁹¹ FRUS, 1969-1976, Vol. XXIX, Eastern Europe, Eastern Mediterranean, 1969-1972, 233, Editorial Note, <<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v29/d233>>, (17. 8. 2019)

²⁹² Драган Богетић, „Југославија у Хладном рату“, *Историја 20. века*, бр. 2 (2008), 367.

²⁹³ Priscilla Roberts, „The Council has been your Creation: Hamilton Fish Armstrong, Paradigm of the American Foreign Policy Establishment?“, *Journal of American Studies*, Vol. 35, (2001), 66, 93-94.

²⁹⁴ Peter Grose, *Continuing the Inquiry, The Council on Foreign Relations from 1921 to 1996*, New York 2006, 49-51.

америчке економске помоћи Југославији. Питање које се постављало било је да ли овакву политику америчке администрације треба подржати. У циљу образлагања праваца будуће спољне политике Југославије позвали су две најзначајније личности и креаторе југословенске дипломатије, Јосипа Броза Тита и Едварда Кардеља.

Уреднике часописа на првом месту је занимало да ли је нормализација југословенско-совјетских односа представљала увертиру за повратак Југославије у совјетски блок. На ово питање први одговор дао је тадашњи министар иностраних послова Југославије, Едвард Кардељ. У свом тексту под називом „*Evolution in Yugoslavia*“ из јула 1956. године, Кардељ је ставио до знања да приближавање није означавало југословенски повратак под окриље Совјетског Савеза, већ само одговор на чињеницу да Југославија цени преокрет до кога је у совјетској спољној политици дошло успостављањем новог руководства: „Југословенска политика није склона илузијама, али не жели ни да потцени нове елементе који су се недавно појавили у међународним односима, а који су у највећој мери производ повољног развоја у совјетској спољној политици.“²⁹⁵ Тито се у свом тексту „*On Certain Current International Questions*“ из октобра 1957. године на ову тврдњу надовезао претпоставком да је Хрушчовљева спољна политика „значајно допринела смиривању тензија у светској политици“, те да је југословенска отвореност уследила као „логичан производ тог потеза“.²⁹⁶

Југословенски лидер у свом тексту изнео је и отворену критику агресивног америчког приступа, који је сматрао главном кочницом хладноратовског отопљавања након Стаљинове смрти: „Нема сумње да су Стаљинова погрешна спољна политика и ригидност Молотова довели до раста неповерења према намерама Совјетског Савеза у међународним односима. Ипак, тешко је разумети да чак и данас, четири године након Стаљинове смрти, ово неповерење не само да и даље постоји, него се чак и повећава у појединим круговима на Западу, без обзира на напоре учињене од стране садашњег совјетског руководства у погледу поправљања Стаљинових грешака. (...) Ако је пре Стаљинове смрти његова политика конституисала главни елемент Хладног рата, страха и несигурности, одговорност за одржање оваквог стања померила се у последњих неколико година све више на запад, чији представници и даље истрајавају на позицији

---

²⁹⁵ Edvard Kardelj, „*Evolution in Yugoslavia*“, *Foreign Affairs*, July 1, 1956,

<<https://www.foreignaffairs.com/articles/1956-07-01/evolution-jugoslavia>>, (17. 8. 2019)

²⁹⁶ Josip Broz-Tito, „*On Certain Current International Questions*“, *Foreign Affairs*, October 1, 1957,

<<https://www.foreignaffairs.com/articles/yugoslavia/1957-10-01/certain-current-international-questions>>, (17. 8. 2019)

да се алтернативним виђењима у погледу модела развоја треба супротставити силом.²⁹⁷

Уредници часописа затражили су од двојице југословенских лидера да образложе основе спољне политике Југославије у будућности. Едвард Кардељ пружио је у том смислу опсежан одговор, који је као темељ југословенске дипломатије промовисао еквидистанцу и несврстаност: „Основни циљеви југословенске спољне политике су: Прво, очување независности и једнакости, под чиме подразумевамо како политичку, тако и економску независност, као и право на независан унутрашњи развој. Друго, очување мира и допринос светској безбедности. Треће, изградња економских односа на бази једнакости са свим земљама, са циљем развоја производних снага и израстања из пређашњег стања привредне заосталости. Четврто, циљ нам је да у највећој могућој мери допринесемо убрзању економског развоја земаља које су се тек ослободиле колонијалног јарма, у циљу елиминације јаза између развијених и неразвијених земаља; јаза у коме управо лежи разлог политичке зависности нација и недостатка стабилности у свету.“²⁹⁸

Југословенски аутори признавали су да су нормализација односа са СССР и изградња југословенске еквидистанце утицали и на односе Југославије и САД. Тито је у вези с тим написао: „Сваки наш потез у циљу релаксације односа са СССР...дао је повод разним спекулацијама на Западу. Неки чак са незадовољством говоре како је Југославија изгубљена за запад. Није ми јасно одакле долазе такве претпоставке. Никада никоме нисмо дали повод да верује да ћемо се придружити Западном блоку или било ком другом. Блоковско опредељење као такво једноставно би било противно принципима на којима наша политика почива.“²⁹⁹

Кардељ је такође назначио како југословенско-амерички односи у будућности не могу бити базирани на претпоставци о југословенском придруживању Западном блоку: „Југославија не може да пристане на било коју форму односа у којима би престала да буде субјекат и постала објекат светске политике. Наши односи са Америком стога не могу почивати на претпоставци о повратку старог стања ствари у нашој земљи. Југославија мора бити прихваћена таква каква је. Ипак, на позицијама обостраног поштовања реалних интереса, сарадња са САД је не само могућа, већ и

---

²⁹⁷ Исто.

²⁹⁸ Edvard Kardelj, „Evolution in Yugoslavia“, *Foreign Affairs*, July 1, 1956, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1956-07-01/evolution-jugoslavia>>, (17. 8. 2019)

²⁹⁹ Josip Broz-Tito, „On Certain Current International Questions“, *Foreign Affairs*, October 1, 1957, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/yugoslavia/1957-10-01/certain-current-international-questions>>, (17. 8. 2019)

врло пожељна (...) Америчка помоћ у прошлости је била од огромног значаја за Југословене и они је много цене. Осим тога, САД и Југославија имају заједничке интересе у очувању светског мира, тако да су добри односи са Америком сталан елемент наше спољне политике.“³⁰⁰

Спремност да се чује југословенско становиште у овом питању била је производ релативног поверења које су амерички уредници часописа гајили према југословенском руководству, а које је било рефлексија става америчке администрације. Ипак, у том смислу, 1961. година је била преломна јер су се у америчкој дипломатији по први пут појавили гласови против сарадње са Југославијом. Разлог је био Титов говор на Београдској конференцији која је код великог дела америчке администрације изазвала љутњу и бес. Ова осећања пренела су се и на *Foreign Affairs*, о чему је сведочила чињеница да је једини текст који се дотицао Југославије у овом периоду био текст албанског историчара Ставра Шкендија под називом „Albania and the Sino-Soviet Conflict“ из априла 1962. године.³⁰¹

Овај текст створио је негативну слику Југославије у наративу часописа и био је очигледна последица погоршавања југословенско-америчких односа након Београдске конференције. Аутор есеја афирмисао је становиште да је Хрушчовљевом посетом Београду из 1955. године заправо започета нова фаза интензивног југословенско-совјетског зближавања. Много важнији од тога био је Шкендијев закључак да је ова сарадња означила период обнове југословенских тежњи за ширењем утицаја у Албанији. Писац је тако истакао како је управо совјетско руководство у име Југославије покушало да у Албанији доведе до промене режима и успостављања нове власти блиске Титу, што је потом довело до албанског приближавања Пекингу у новом кинеско-совјетском спору: „Совјетски партијски кадрови, Суслов и Пospelов, покушали су да убеди Албанце да рехабилитују Кочија Шошеа, који је 1949. године био затворен као титоиста (...) Рехабилитовати га, значило би отворити врата Југославији (...) Могуће је да ће нова коалиција Хрушчова и Тита довести до интервенције у Албанији. Ипак, Југославија би на овом послу могла да се послужи и суптилнијим решењима попут слања иредентиста са Косова или уз помоћ домаћих

---

³⁰⁰ Edvard Kardelj, „Evolution in Yugoslavia“, *Foreign Affairs*, July 1, 1956, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1956-07-01/evolution-jugoslavia>>, (17. 8. 2019)

³⁰¹ Stavro Skendi, „Albania and the Sino-Soviet Conflict“, *Foreign Affairs*, April 1, 1962, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/china/1962-04-01/albania-and-sino-soviet-conflict>>, (17. 8. 2019)

колаборатора попут генерала Панајота Плакуа, који је 1956. године био приморан да напусти Албанију.“³⁰²

Након буре коју је изазвала Београдска конференција постепено је дошло до смиривања тензија. Америчка администрација закључила је да су добри односи са Југославијом од веће користи за САД него даље заоштравање сукоба. Тај закључак крунисан је Титовим доласком у Америку 1963. године. Закључак администрације имао је одјека и у часопису *Foreign Affairs*, чији је уредник Џон Кембел у свом тексту „Jugoslavia: Crisis and Choice“, објављеном свега месец дана пред Титов долазак у Вашингтон, још једном афирмисао став да је несврстана Југославија итекако у интересима Америке: „Бранећи своју независност, Југославија неће омогућити совјетској морнарици да се појави на Јадрану (...) докле год је њена независност сачувана, Југославија ће имати утицај и унутар и изван комунистичког света, који на дуже стазе може бити само од користи Западу. (...) Како год нам изгледала њена појава у Азији, Африци, Латинској Америци, она сигурно не служи као агент Кремља. Заправо, она пружа алтернативу. (...) Тито је освојио за себе и своју земљу значајан престиж, којим сигурно неће трговати (...) Ако његова влада прича о гресима империјализма, ми морамо те речи разумети у вези са југословенском политиком несврстаности, а не у страху од тога да понавља совјетске пропагандне слогане“³⁰³

Троструко образложење користи коју је америчка администрација имала од југословенске спољне политике утврдило је подједнако администрацију и CFR у претпоставци да овакву политику Југославије треба подржати и да треба радити на њеном одржању. Ова претпоставка обликовала је однос према Југославији и у потоњим деценијама, све до окончања Хладног рата. Ово је постало нарочито видљиво од 1970. године када је формиран Покрет несврстаних. Желећи да својој публици прикажу значај формирања Покрета несврстаних, као и улогу Југославије унутар овог покрета, уредници часописа позвали су Леа Матеса, помоћника министра иностраних послова Југославије да објасни важност новонастале ситуације. У тексту „Nonalignment and the Great Powers“ из априла 1970. године, Лео Матес је објаснио функцију и циљеве Покрета несврстаних. „Након кризе током шездесетих година, када је Покрет изгубио свој осећај припадности, несврстане земље су одлучиле да поново обнове своје јединство и да изграде покрет који ће радити на промоцији права малих народа да се

---

³⁰² Исто.

³⁰³ John C. Campbell, „Jugoslavia: Crisis and Choice“, *Foreign Affairs*, January 1, 1963, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/1963-01-01/jugoslavia-crisis-and-choice>>, (17. 8. 2019)

независно и слободно развијају, као и на афирмацији мирољубиве сарадње на глобалном нивоу.³⁰⁴ Посебно је значајно објашњење Леа Матеса у чему лежи снага Покрета несврстаних: „Несврстане земље никада се нису ослањале на војне и економске ресурсе, већ на средство моралне осуде агресије, која је у претходним случајевима већ показала одређене резултате. Морална осуда Несврстаних утицала је током Вијетнамског рата на америчко јавно мњење. На сличан начин, иако јавно мњење у Совјетском Савезу има мањи утицај него у Америци, одређени знаци незадовољства и протеста били су видљиви у Русији након окупације Чехословачке.“³⁰⁵

Претпоставка уредника магазина да је југословенска улога у Покрету Несврстаних кориснија америчким него совјетским интересима показала се тачном 1979. године на конференцији у Хавани, када је дошло до сукоба Тита и кубанског лидера Фидела Кастра, који је тврдио да је Покрет несврстаних природни савезник СССР. Ову чињеницу истакао је новинар Дејвид Анделман, у свом тексту „Yugoslavia: the Delicate Balance“ из марта 1980. године у коме је написао: „У горкој расправи на самиту у Хавани прошле јесени, Југославија се чврсто одупрла кубанским напорима да помери Покрет у правцу Совјетског савеза. Значајним за Америку, он је истакао и југословенско противљење совјетској инвазији на Авганистан, до кога је дошло 1979. године: „Током совјетске инвазије на Авганистан, ситуација се преокренула. Значајна антисовјетска реакција која је на претходном самиту у Хавани остала нечујна, сада је захваљујући Југославији избила у први план.“³⁰⁶

Криза самоуправљања

Поред југословенске спољне политике, слика унутрашњих прилика у Југославији била је такође важна тема за уредништво *Foreign Affairs*-а. Ова слика представљала је у великој мери рефлексију спољне политике – ако су односи америчке администрације са Југославијом били затегнути, уредници часописа су пред своју публику презентовали текстове који су се критички освртали на унутрашњу ситуацију у Југославији. Тако је на пример, након приближавања Југославије Совјетском савезу средином педесетих година, у јануарском издању листа 1955. године објављен текст Томаса Тејлора Хамонда, „The Djilas Affair and Yugoslav Communism“, у коме се аутор

---

³⁰⁴ Leo Mates, „Nonalignment and the Great Powers“, *Foreign Affairs*, April 1, 1970, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1970-04-01/nonalignment-and-great-powers>>, (17. 8. 2019)

³⁰⁵ Исто.

³⁰⁶ David A. Andelman, „Yugoslavia: The Delicate Balance“, *Foreign Affairs*, March 1, 1980, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/yugoslavia/1980-03-01/yugoslavia-delicate-balance>>, (17. 8. 2019)

осврнуо на обрачун режима са својим дисидентима, истичући: „Све док народу није дозвољено да слободно бира и одбацује власти, југословенски комунизам ће у суштини остати сличан совјетском. Док то време не дође, све економске и политичке реформе у Југославији зависе од ћуди владара и могу бити одбачене по његовој жељи. Југословенски режим можда јесте либерализована диктатура, али како је Ђилас био у прилици да примети, она је и даље диктатура.“³⁰⁷

Међутим, у периодима када су односи између САД и Југославије били добри, уредништво магазина више пажње је поклањало југословенском унутрашњем уређењу са извесне позитивне тачке гледишта. За представнике CFR, као и за америчку администрацију, модел самоуправљања постао је изузетно интересантна тема због чињенице да су у њему видели алтернативу совјетском моделу унутрашњег уређења који би могао атрактивно да утиче на земље социјалистичког лагера. Џон Мајкл Монтиас, професор универзитета Јејл, у свом тексту „Economic Reform and Retreat in Yugoslavia“ из јануара 1959. године, видео је у југословенским мерама децентрализације и оснивања радничких савета узроке југословенских привредних успеха из педесетих година: „Приметите само колико је далеко Југославија доспела од 1952. године до данас. Индустријска производња, која је 1951. године почела да опада због недостатка сировина, у наредних шест година се дуплирала. Раст лаке индустрије био је свега неколико процената иза раста тешке индустрије, за разлику од земаља совјетског блока где је јаз у развоју две гране индустрије далеко већи. Индустријска продуктивност скочила је за 25%. Године 1957, обим увоза и извоза порастао је за 65% у односу на 1952. годину. Посматрачи који су из прве руке пратили еволуцију југословенске економије, слажу се да је у питању огроман напредак у снабдевању, али и у квалитету производа који су на располагању популацији.“³⁰⁸ Аутор је приметио прве доказе да су експерименти југословенског самоуправљања постали интересантни и у другим земљама Источног блока: „Идеја радничког самоуправљања која је добила конкретан облик у југословенским радничким саветима, већ је постала изузетно популарна у Пољској и Мађарској након октобра 1956. године; и друге сателитске економије би биле заражене овом идејом да нису предузете снажне репресивне мере локалних комунистичких власти.“³⁰⁹

---

³⁰⁷ Thomas T. Hammond, „The Djilas Affair and Yugoslav Communism“, *Foreign Affairs*, January 1, 1955, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1955-01-01/djilas-affair-and-yugoslav-communism>>, (17. 8. 2019)

³⁰⁸ John M. Montias, „Economic Reform and Retreat in Yugoslavia“, *Foreign Affairs*, January 1, 1959, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1959-01-01/economic-reform-and-retreat-yugoslavia>>, (17. 8. 2019)

³⁰⁹ Исто.

Ипак, средином шездесетих година, амерички аутори почели су да примећују како у развоју југословенске привреде долази до застоја. Џон Кембел је у поменутом тексту из 1963. године навео: „У индустрији постоји несигурност, дезорганизација и општар пад стопе раста. Нешто је кренуло наопако у југословенској комбинацији планирања и слободног тржишта. У неким случајевима показало се да је тржиште било превише слободно. Локалне власти и фирме су проневериле инвестиције. Спољнотрговинска размена је била протраћена на неесенцијалне увозне артикле. Раднички савети су претворили профит у своје бонусе, а менаџери предузећа су стекли огромно лично богатство. Потрошња је порасла, као и цене и зараде, али је продуктивност остала на истом нивоу. Споља, Југославија изгледа просперитетније него пре, али неки економисти постављају питање колико дуго земља може трошити више него што произведе.“³¹⁰

Међутим, чињеница да је југословенски модел самоуправљања показао прве знаке слабости није разуверила уреднике *Foreign Affairs*-а у претпоставци да је то и даље потенцијална алтернатива совјетском моделу. Кембел је најзначајнију снагу овог модела видео управо у његовој склоности ка експериментисању: „Поставило би се питање да ли је југословенски модел заиста толико успешан колико се мисли. Међутим, његова највећа снага не лежи у његовој непогрешивости, већ у чињеници да је југословенско друштво са свим својим контрадикцијама и разочарењима, живо у идејама и предузетности, као што је жива и стална потрага за новим практичним решењима, у чему је његова основна разлика у односу на доктринарне истине Источног блока.“³¹¹

Ипак, амерички уредници настојали су да дођу до закључака о узроцима економске кризе у Југославији, која је у другој половини шездесетих година постајала све осетнија и почела да добија политичку ноту. Ово интересовање произлазило је из стратешки засноване бриге за југословенску стабилност. Наиме, амерички уредници били су уверени да унутрашње слабљење Југославије може довести до новог уплива СССР у овој земљи. У сврху образлагања узрока кризе поново су затражили одговор од југословенских стручњака. Један од њих, Рудолф Бићанић у свом тексту под називом „*Economics of Socialism in a Developed Country*“ из 1966. године, истакао је како је у Југославији дошло до сукоба између два прваца, централизма и децентрализације, који

---

³¹⁰ John C. Campbell, „Jugoslavia: Crisis and Choice“, *Foreign Affairs*, January 1, 1963, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/1963-01-01/jugoslavia-crisis-and-choice>>, (17. 8. 2019)

³¹¹ Исто.

је био у вези са чињеницом да су се различити делови земље налазили на различитом ступњу привредног развоја. Поједини крајеви Југославије, попут Словеније и Хрватске, дошли су до нивоа где становништво има плату већу од 500 долара, док су поједини делови земље попут Македоније, Косова и Босне и Херцеговине још увек били испод овог нивоа. Основни проблем Југославије видео је у чињеници да су економски проблеми убрзо добили одлике сукоба између различитих нација: „Када се на те економске несугласице обуку национални симболи, онда све то добија емотивну ноту и долази до сукоба у федерацији на националном плану.“³¹²

Продубљивање сукоба током наредне деценије, довело је до питања да ли нове реформе воде ка дезинтеграцији и нестабилности. Југословенски дипломата Антон Вратуша у тексту под насловом „Yugoslavia 1971“ изнео је тезу да децентрализаторски процеси могу само допринети јачању Југославије: „Зато су пророчанства о такозваним дезинтегративним ефектима амандмана без основа. Крилатица Народноослободилачке борбе била је братство и јединство, издржала је све послератне изазове и остала је окосница југословенског брода. Постоје два постулата југословенског јединства и чврстине. Први је заједнички интерес југословенских народа у самоуправљању и креирању најбољих могућности за непрекидан развој свих народа и народности. Друго је заоставштина председника Тита, која се опет огледа у самоуправљању и несврстаности. Они који сматрају да се народно јединство налази само у Титовој фигури заправо обезвређују његове историјске тековине.“³¹³

Демагошки одговори југословенских стручњака били су јасан показатељ да се кризи није приступало довољно озбиљно. Амерички аутори у овој чињеници видели су опасност од совјетске интервенције, нарочито након упада Црвене армије у Чехословачку 1968. године. У тексту из 1973. године Кембел је писао о унутрашњим потресима у Југославији који су за њега имали спољнополитичку конотацију: „Изазов који је настао у Хрватској 1971. године, током кога су се десили студентски штрајкови и побуне, био је директна последица деволуције политичке моћи на партијске бароне на републичком нивоу, као и пораста хрватског национализма.“³¹⁴

---

³¹² Rudolf Bicanic, „Economics of Socialism in Developed Country“, *Foreign Affairs*, July 1, 1966, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1966-07-01/socialism-developed-country>> (17.8. 2019)

³¹³ Anton Vratusa, „Yugoslavia 1971“, *Foreign Affairs*, October 1, 1971, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1971-10-01/yugoslavia-1971>>, (16. 8. 2019)

³¹⁴ John C. Campbell, „Insecurity and Cooperation: Yugoslavia and the Balkans“, *Foreign Affairs*, July 1, 1973, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1973-07-01/insecurity-and-cooperation-yugoslavia-and-balkans>>, (17. 8. 2019)

Кембел је чак разматрао и могућност да су ови потреси инспирисани из СССР: „Испад национализма у Хрватској охрабрио је активност хрватских емиграната, од којих су већина фашисти, усташе (...) Неки емигрантски лидери се чак хвале својим контактима са совјетским агентима. Може, а и не мора бити тачно да неки делови совјетског естаблишмента подржавају субверзивне активности у Југославији. Многи Југословени мисле да је тако. Званично пак, Брежњев се држи помирљиве политике испољене током посете Југославији септембра 1971. године.“³¹⁵ Аутор је закључио да је један од начина да се Југославија спасе од потенцијалне интервенције била и директна дипломатска акција америчке администрације: „Југославија и њена узаврела унутрашња ситуација, не смеју бити изостављени из вида у преговорима око детанта. Никсон би морао захтевати од Брежњева да јасно изјави да нема намере да интервенише у Југославији.“³¹⁶

Спекулације о епилогу економске и политичке кризе у Југославији, као и о евентуалним корацима Совјетског савеза у циљу подвргавања Југославије својим интересима, нарочито су узеле маха у години Титове смрти. О спољним облицима совјетске опасности у тексту под насловом „Yugoslavia and the Expansion of the Soviet State“ писао је и бивши југословенски функционер Милован Ђилас: „Совјети такође могу успоставити притисак на Југославију преко суседних земаља попут Бугарске, која и даље инсистира да је југословенска територија Македоније заправо насељена Бугарима. С друге стране, албанска влада агитује за анексију албанске мањине у Југославији. Ова опасност толико је значајна да су територије Југославије насељене већинском албанском популацијом већ доживеле масовне егзодусе српског и црногорског становништва.“³¹⁷

О судбини Југославије након Титове смрти писао је Џон Кембел 1980. године у тексту „Tito: the Achievements and the Legacy“. Наводећи све могуће претпоставке, изнео је уверење да је Титово наслеђе довољно укорењено у Југославији да би омогућило њен опстанак: „Шта ће урадити наследници? Да ли ће титоизам преживети Тита? Светска штампа пуна је различитих претпоставки. Црвена армија ће извршити инвазију! Срби и Хрвати ће упасти у братоубилачки рат! Борба за власт ће створити простор за уплив Русије. Економија ће доживети колапс. Није немогуће да ће се једна

---

³¹⁵ Исто.

³¹⁶ Исто.

³¹⁷ Milovan Djilas, „Yugoslavia and the Expansion of the Soviet State“, *Foreign Affairs*, March 1, 1980, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1980-03-01/yugoslavia-and-expansion-soviet-state>, (17.8. 2019)

или више ових ствари десети, али претпоставити да је једино Титова личност онемогућавала да се оне десе, значило би истовремено да је преценити његову улогу и потценити његову заоставштину.“ (...) „Ако је Југославија била вештачка творевина након Првог светског рата, она то више није. Њени народи живе заједно у истој земљи већ неких шездесет година. Конфликт постоји, али не на нивоу из пре-Титове ере. (...) Народи свих националности бранили су независност Југославије и против Хитлера и против Стаљина. Они знају да нема праве политичке и економске алтернативе њиховом јединству, осим губитка независности за све њих. Ако Совјети траже поузданог лидера, Србина или Хрвата, да их позове у земљу, могу трагати бесконачно.“³¹⁸

Југословенска федерација и изазови Новог светског поретка (1980-1991)

Током осамдесетих година дошло је до постепеног привођења крају хладноратовског сукоба. Овај процес састојао се из две фазе. Након губитка самопоуздања до кога је у САД дошло током седамдесетих година, администрација новог председника Регана из корена је променила правац америчке спољне политике и покренула велику офанзиву у Хладном рату. Међутим, врло брзо постало је јасно да противник није био вољан да улази у нову конфронтацију. Напори совјетске дипломатије за проширивањем утицаја у афричким и азијским земљама, који су обележили претходну деценију, почетком осамдесетих година довели су СССР на руб привредног колапса.³¹⁹ Доласком новог лидера Михаила Горбачова на чело државе почео је процес темељних унутрашњих реформи које су подразумевале либерализацију политичког и друштвеног живота, као и покретање далекосежне дебате о узроцима економске стагнације.³²⁰ Окретање Совјетског Савеза решавању унутрашњих проблема на међународном плану је означило почетак процеса нормализације односа између блокова, који је симболично окончан падом Берлинског зида 1989. године. Након четрдесет пет година, блоковска подела била је завршена, а свет је закорачио у нову

---

³¹⁸ John C. Campbell, „Tito: Achievements and the Legacy“, *Foreign Affairs*, June 1, 1980, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1980-06-01/tito-achievement-and-legacy>>, (17.8. 2019)

³¹⁹ David S. Painter, *Hladni rat, Povijest međunarodnih odnosa*, 157-159.

³²⁰ Волтер Лакер, *Историја Европе 1945-1992*, Београд 1999, 670-672; Ове реформе, остале су познате под називима *гласност* и *перестројка*.

епоху у међународним односима, у којој је једину светску силу представљала победница Хладног рата – Сједињене Америчке Државе.³²¹

Глобални токови који су обележили последњу деценију Хладног рата утицали су и на судбину југословенске државе. Процес окончања блоковске поделе тако је довео до губитка значаја њене специфичне међународне позиције. Ова чињеница одразила се и на већ постојећу економску и политичку кризу која је осамдесетих година достига свој врхунац. Године 1985, инфлација је достигла стопу од 100%, док је спољни дуг федерације нарастао до бројке од 21 милијарде долара.³²² Јачање позиције републичких и покрајинских руководства, као и њихова међусобна трвења, довели су до паралисања федералне власти. Такође, међурепубличке тензије произвеле су рађање агресивних националиста, који су убрзо потом постали основни елементи дезинтеграције југословенске државе.³²³ Након што је пад Берлинског зида симболично означио крај комунизма у Европи, у Југославији је започет процес укидања система самоуправљања и преласка у токове капиталистичке привреде.³²⁴ Такође, на републичким нивоима, дошло је до увођења вишепартијског система и организовања првих слободних избора, што је на свим странама довело до победе националистичких снага, које су земљу увеле у фазу распада. Већ 1991. године дошло је до проглашења независности Словеније и Хрватске, као и до првих оружаних сукоба који су представљали увод у крвави грађански рат током кога је југословенска држава нестала са историјске сцене.³²⁵

Осамдесете године означиле су прекретну тачку и у америчкој спољној политици. Након периода узмицања и осећаја посрнућа, са доласком Роналда Регана дошло је до промене идеолошке матрице америчке спољне политике. Либерални интернационализам замењен је агресивнијим неоконзерватизмом. Разлике између два идеолошка правца лежале су у чињеници да је неоконзерватизам занемаривао постулате реалполитике и захтевао одлучну борбу против непријатеља, која је укључивала и занемаривање улоге међународних установа које би могле да ограниче успостављање америчке идеолошке хегемоније.³²⁶ Нова идеологија у највећој мери је одредила начин на који је Реган наступао у Хладном рату. За разлику од претходних деценија, Хладни

³²¹ Џон Луис Гедис, *Хладни рат*, 147-149.

³²² Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 328-331; Ljubiša S. Adamović, Džon R. Lempi, Rasel O. Priket, *Američko-jugoslovenski ekonomski odnosi posle Drugog svetskog rata*, 169-170.

³²³ Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 342-344.

³²⁴ *Исто*, 370.

³²⁵ *Исто*, 385-387.

³²⁶ Robert D. Šulcinger, *Američka diplomatija od 1900. godine*, 328-331.

рат је био схваћен као крсташки рат.³²⁷ Неоконзерватизам је постао идеја водиља у мобилизацији јавности за потребе убрзаног стратешког наоружавања, као и у активацији америчке улоге у земљама Трећег света. Ипак, агресивна политика Сједињених Америчких Држава није наишла на реципрочан одговор економски посусталог Совјетског Савеза, због чега је убрзо постало јасно да су Сједињене Америчке Државе Хладни рат привеле крају у своју корист. Распад Источног блока крајем осамдесетих година Америци је након два неуспешна покушаја, по трећи пут у XX веку пружио прилику да уреди свет у складу са својим вредностима.³²⁸ Говор новог председника Џорџа Буша Старијег означио је успостављање *Новог светског поретка*, у коме је Америка постала једина сила која је доминирала глобалним међународним односима.³²⁹

Сходно чињеници да се Хладни рат приводио крају на највишем нивоу, у односима између самих суперсила, споредне стратегије америчке политике пале су у други план. Самим тим, на свом значају изгубила је и америчка стратегија према Југославији. Завршетком блоковске поделе света америчка администрација изгубила је интересовање за Југославију, али је у контексту југословенског унутрашњег проблема по инерцији задржала став да ова земља треба да опстане, уз неопходне промене у погледу изградње установа либералне демократије и капитализма. Ово становиште потврдио је и амерички амбасадор у Југославији, Ворен Цимерман у мају 1989. године.³³⁰ Значајан део америчке администрације стога је сматрао да је потребно економски помоћи Југославији, како би успешно изашла из кризе. Ипак, окончање Хладног рата довело је до тога да су амерички савезници у Европи почели да воде независну политику у односу на Америку, што је значило да се и мишљење о потреби опстанка Југославије није увек поклапало.³³¹ Позиција Савезне Републике Немачке о потреби признавања независности Словеније и Хрватске, у великој мери је утицала и на промену расположења САД, које су након почетка грађанског рата, коначно прихватиле претпоставку да је опстанак Југославије немогућ.³³²

---

³²⁷ Henri Kisindžer, *Diplomatija*, 688-690, 695-697.

³²⁸ Исто, 726-732.

³²⁹ Исто, 732-735; Joan Hoff, „The American Century: From Sarajevo to Sarajevo“, *The Ambiguous Legacy: US Foreign Relations in American Century*, (ed. Michael J. Hogan), Cambridge University Press, 183-186.

³³⁰ Ljubiša S. Adamović, Džon R. Lempi, Rasel O. Priket, *Američko-jugoslovenski ekonomski odnosi posle Drugog svetskog rata*, 173.

³³¹ Jovo Bakić, *Jugoslavija: Razaranje i njegovi tumači*, 91-96;

³³² Ranko Petković, *Jedan vek odnosa Jugoslavije i SAD*, 163-166.

Долазак Роналда Регана на власт и успостављање нове идеолошке матрице америчке дипломатије, утицали су на привремено удаљавање CFR института од званичне администрације. Чувени *Савет* који је у претходним годинама афирмисао америчке дипломате попут Хенрија Кисинџера и Џона Фостера Далса, изгубио је позицију повлашћеног саветника америчке владе. Ипак, ова промена није се испољила у наративу *Foreign Affairs*-а, који је задржао повољан однос према америчкој администрацији, позивајући с времена на време на опрезност у доношењу стратешких одлука.³³³ Губитак интересовања за спољнополитичку позицију Југославије до кога је дошло током осамдесетих година у редовима званичне америчке дипломатије, утицао је на то да југословенске теме изгубе на значају и у самом часопису *Foreign Affairs*. Ово се осетило већ у чињеници да је слика Југославије у периоду између 1980. и 1991. године напустила рубрику *Essays* и дугорочно се преселила у рубрику *Capsule Review*, у којој су кратки коментари уредника листа тек спорадично сведочили о нарастању унутрашње кризе у Југославији.³³⁴

Потрага за решењем унутрашње кризе

Нове глобалне околности након окончања Хладног рата међу уредницима *Foreign Affairs*-а створиле су потребу да се међународни процеси посматрају из потпуно нове, идеолошке перспективе, односно кроз призму ширења „америчких вредности“ у оквирима Новог светског поретка. Посебно интересовање у том смислу изазвале су бивше комунистичке земље, у којима су уредници часописа трагали за примерима успешности транзиционих процеса у превазилажењу постојећих економских и политичких тешкоћа. С тим у вези, настала је и претпоставка да ће подухват успостављања установа либералне демократије и капитализма допринети смиривању захуктале кризе у Југославији, као и очувању њеног државног јединства. Сходно томе, након једанаест година паузе, 1991. године појавио се први есеј магазина посвећен приликама у Југославији.

Текст америчког политиколога Филипа Валера Гањона под називом „Yugoslavia: Prospects for Stability“ настао је 1. јуна 1991. године, свега двадесет и пет дана пре првих проглашења независности којима је започет распад југословенске

³³³ Peter Grose, *Continuing the Inquiry, The Council on Foreign Relations from 1921 to 1996*, 64-66.

³³⁴ Patricia Le Dorff, Yugoslavia: A Fractured Federalism, *Foreign Affairs (Capsule Review)*, April 1, 1989, <<https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1989-03-01/yugoslavia-fractured-federalism>>, (17. 8. 2019), Zbigniew Brzezinski, Nationalism and Federalism in Yugoslavia 1963-1983, July 1, 1985, <<https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1985-06-01/nationalism-and-federalism-yugoslavia-1963-1983>>, (17. 8. 2019)

федерације. Узавреле политичке прилике у земљи и први оружани окршаји до којих је дошло у Хрватској, на просторима већински насељеним српским становништвом, ипак нису обесхрабрили америчког аутора.³³⁵ Његов текст одисао је оптимистичним предвиђањима која су била плод идеолошког дискурса који је учинио да се политичка трвења у Југославији схвате као изазови у чијем би савладавању транзициони процеси требало да покажу своју учинковитост.

Сходно идеолошким особинама, Гањонова слика развоја прилика у Југославији током последње године њеног постојања указивала је на то како су се дубински узроци политичке кризе у овој земљи налазили у грешкама система самоуправног социјализма. Овај систем, у новонасталим околностима по завршетку Хладног рата, изгубио је свој пређашњи геополитички значај, те је у оквиру новог наратива *Foreign Affairs*-а био посматран тек као једна од верзија превазиђеног и побеђеног социјалистичког модела. Доказ томе била је и Гањонова оцена: „Два главна проблема која су дефинисала кризу у Југославији била су Косово и урушена економија. Оба проблема били су производи Титовог децентрализованог система самоуправљања, чије су слабости и контрадикције биле вештачки заташкане, захваљујући његовом безграничном личном ауторитету. Ипак, када је харизматични лидер нестао са сцене, системске грешке постале су видљиве.“³³⁶

Аутор је истакао како су из ових проблема проистекли националистички покрети, како унутар републичких роководстава, тако и у ширим круговима становништва. Косовски проблем био је приказан као извориште албанског и српског национализма: „Најнеразвијенији део Југославије, чија је популација 85-90% албанска, требало је по Титовој замисли да буде пример супериорности југословенског социјализма у превазилажењу националистичких страсти и привредне заосталости. Ипак, висок степен аутономије и финансијски прилив из развојних фондова федерације нису пружили очекиване резултате. Косовски лидери су, као и у другим републикама, почели да граде изражен осећај етничког поноса који је поткопао Титову визију хармоничне заједнице југословенских народа. С друге стране, албански нeredи на Косову били су повод за критике које је српска интелигенција упутила свом комунистичком вођству, оптуживши га за издају интереса косовских Срба. Као

---

³³⁵ Први примери оружаних окршаја десили су се на пролеће 1991. године у Хрватској, неколико месеци пре почетка формалног распада земље; Општиније у: Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 391-395.

³³⁶ V.P. Gagnon, Jr., „Yugoslavia: Prospects for Stability“, *Foreign Affairs*, June 1, 1991, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/1991-06-01/yugoslavia-prospects-stability>>(29.1.2018).

одговор на оптужбе, нови лидер српских комуниста Слободан Милошевић спровео је радикалну промену политике и Комунистичку партију Србије учинио браниоцем српских националних интереса на Косову.³³⁷

Гањон је потом констатовао да национализам никако није представљао ексклузивну особину Срба и Албанаца, већ се његово присуство могло осетити у свим крајевима земље: „Захваљујући последицама економске кризе и незадовољства, на власт у Хрватској и Словенији, дошле су нове, изворно националистичке партије, чији су програми отворено заговарали издвајање из Југославије.“ Епилог суочавања националистичких покрета видео је у првим примерима насиља с пролећа 1991. године: „Југославија је искусила најгоре насиље још од Другог светског рата - кржаве сукобе и заузимања војних постројења од стране руље. Западни извештаји већ су посведочили да је већи број људи убијен. Неки чак сматрају да је опстанак Југославије овим постао немогућ.“³³⁸

И поред тога, амерички писац сматрао је да разлози за оптимизам ипак постоје. На сличан начин на који је узроке југословенског проблема пронашао у социјалистичком наслеђу ове земље, његова могућа решења видео је у прихватању западних установа које би отклониле економску кризу и омогућиле компромис на бази заједничких интереса. Сходно томе, истакао је да су након оружаних сукоба у Хрватској све стране показале политичку вољу да дођу до компромисног решења које је видео у повлачењу националистичке реторике, као и у решавању темељних узрока саме кризе. У вези с тим, предложио је економску и политичку реформу која би омогућила прелазак на капиталистичку привреду, као и увођење приватног власништва и конфедералног уређења: „Као што је рекао премијер Анте Марковић, успостављање демократских установа и доминација приватног поседа неопходни су предуслови за успостављање новог политичког и друштвеног поретка, као и за решење политичке и економске кризе.“ Овај предлог Гањон је потом поткрепио визионарском претпоставком, везаном за деловање словеначког и хрватског руководства у будућности: „Намере да се прогласи независност ускоро ће изгубити на снази. Ако се реформски напори наставе и ако буду успешни, најразвијеније републике схватиће да је Југославија и даље њихово најбоље тржиште. Доказ стабилизације прилика, пружа и чињеница да је реторика борбе за независност након пролећних сукоба утихнула. Ово би могао бити добар знак (...) Ако се руководства одрекну максимализма и започну

---

³³⁷ Исто.

³³⁸ Исто.

реформе са циљем јачања демократских процеса и економског отварања, будућност Југославије, као реформисане конфедерације, сасвим је реална.³³⁹

Ипак, убрзо се показало да је Гањонов текст био заправо последњи есеј *Foreign Affairs*-а који се бавио Југославијом као јединственом земљом која се налази у кризи, али чији је опстанак могућ, реалан или остварив. Непуних месец дана након што се овај текст нашао у часопису, скупштине Словеније и Хрватске прогласиле су независност двеју југословенских република. Убрзо потом уследио је краткотрајни Десетодневни рат у Словенији који је представљао само увод у ратна збивања у Хрватској и Босни и Херцеговини. Гањонова претпоставка показала се погрешном. Транзициони процеси нису успели да сачувају Југославију. Ипак, након што се рат коначно завршио, постало је јасно да је свака од држава које су наследиле Југославију морала да прође кроз процесе прихватања и дугорочне имплементације установа и начела вишестраначке демократије и либералног капитализма.

---

³³⁹ Исто.

Закључак

Историјска анализа слике двеју југословенских држава у америчком часопису *Foreign Affairs* за свој циљ је имала да одговори на четири основна питања. На најопштијем плану, истраживање је требало да систематски прикаже на који начин су међународна улога и унутрашњи политички развој Југославије били осликани на страницама овог магазина током XX века. Такође, било је потребно доћи до закључака како су доминантне идеје и уверења представника института *Council on Foreign Relations* утицала на обликовање ове представе у различитим историјским епохама. С тим у вези, наратив о Југославији ваљало је тумачити у контексту поруке коју су лидери ове организације настојали да пошаљу америчком јавном мњењу. На самом крају, југословенску представу било је неопходно анализирати у вези са подршком или противљењем уредника часописа званичној политици различитих администрација које су се током двадесетог stoleћа налазиле на челу САД.

На концу истраживања установили смо да је представа Југославије у утицајном америчком магазину имала врло променљив карактер. Ова чињеница била је условљена честим кореним променама историјских околности које су утицале на избор доминантних дискурзивних чинилаца у креирању југословенске текстуалне приповести.³⁴⁰ Сходно томе, анализом двеју најзначајнијих рубрика листа – есеја и кратких приказа, утврдили смо да је слика Југославије у *Foreign Affairs*-у прошла кроз осам различитих, дужих и краћих етапа током XX века.³⁴¹ Ова представа притом је често мењала улоге у оквиру целокупног наратива часописа. Док су у појединим раздобљима описи Југославије имали карактер конкретних закључака о међународном значају ове земље, у другим историјским тренуцима они су служили као дескриптивни примери којима је требало поткрепити закључке општег наратива.

По први пут слика Југославије се у часопису појавила током двадесетих година у оквиру идеолошки обојеног наратива, који је за циљ имао промоцију Версајског мировног поретка у америчкој јавности. Противећи се изолационистичкој доктрини америчке спољне политике, уредници листа настојали су да својим читаоцима покажу

---

³⁴⁰ Током различитих епоха, као доминантни стваралачки чиниоци наратива смењивали су се идеолошки мотиви либералног интернационализма и стратешка разматрања међународних прилика, означена појмом реалполитике. У оба случаја, полазиште је представљао појам „америчких интереса“, који су уредници магазина и чланови CFR института дефинисали на различите начине, у зависности од конкретних историјских околности.

³⁴¹ Како би била постигнута већа прегледност, поједине мање етапе биле су приказане заједно са већим стваралачким раздобљима.

како су Вилсонове идеје утицале на формирање нове, мирољубиве међународне праксе у Европи. Југословенска компромисна политика у односима са ревизионистички настројеним суседима тако је послужила као пример дипломатије надахнуте начелима колективне безбедности и изградње политичког поверења. На сличан начин, уредници су у описима унутрашњих прилика у Југославији трагали за доказима да је вилсонизански принцип националног самоопредељења омогућио настанак одрживих и успешнијих друштава на месту бивше Хабзбуршке монархије.

Ипак, Велика економска криза и долазак нациста на власт у Немачкој почетком тридесетих година утицали су на промену водећег дискурса унутар часописа. Идеолошке мотиве који су обликовали наратив током претходне деценије сменио је дискурс реалполитике, а уредници и аутори трагали су за конкретним стратешким решењима у борби против оснаженог ревизионизма. Сходно томе, слика дипломатске стратегије краља Александра Карађорђевића била је представљена као модел одлучног супротстављања урушавању мировног поретка. Истовремено, успостављање диктатуре у Југославији, било је афирмативно приказано као стратешки предуслов одлучне спољне политике.

Током друге половине тридесетих година постало је пак јасно да је Версајски поредак доживео колапс. Ову чињеницу, признали су и уредници часописа, а пример су између осталог пронашли и у описима немачког економског и политичког продора у земље Средње Европе, укључујући и Југославију. Истовремено, описи краха мировног система у Европи послужили су као још један повод за критику америчког изолационизма. Ова политичка доктрина била је током четврте деценије века и даље врло присутна у америчком јавном мњењу. Ипак, доласком Френклина Рузвелта на место председника, она је почела да губи своје утемељење у званичним круговима. С друге стране, новонастале околности отвориле су врата за сарадњу између Рузвелтове администрације и представника америчког естаблишмента, сабраних у институту CFR, који је трајно заговарао глобалну оријентацију америчке дипломатије.

Процес зближавања званичне администрације и организације CFR посебно је дошао до изражаја током Другог светског рата, када су представници института постали званични саветници владе, задужени за планирање контура послератног поретка. Њихови закључци везани за изглед света по окончању рата представљали су основу наратива *Foreign Affairs*-а, па тако и представе ратних збивања у Југославији у овом часопису. Настојање уредника да у текстовима листа промовишу закључак владиног комитета о неопходности обнове југословенске државности након рата

утицао је на чињеницу да се у наративу нису могли наћи верни описи збивања на југословенском простору. Тако се нити у једном тексту магазина, укључујући и рубрику кратких приказа нису појавила сведочанства о грађанском рату и етничком чишћењу у Југославији. С друге стране, позитивни примери попут Мартовског пуча, отпора непријатељу у току Априлског рата и организације првих ћелија герилског отпора окупацији током 1941. године били су приказани опсежно и на врло афирмативан начин.

Крај Другог светског рата и формирање новог хладноратновског контекста означили су нову прекретницу у изградњи слике југословенске државе у наративу *Foreign Affairs*-а. Као социјалистичка земља, Југославија је испрва била посматрана као један у низу совјетских пиона. Ова чињеница била је плод антикомунистичког дискурса који је видно утицао на обликовање представа свих источноевропских земаља које су се по окончању рата нашле у совјетској сфери утицаја. Ипак, раскол у односима Југославије и Совјетског Савеза, односно Тита и Стаљина, довео је до корените промене у начину сликања југословенске дипломатије и унутрашњег развоја.

Иако су антикомунизам и либерални интернационализам представљали значајне идеолошке елементе хладноратновског наратива листа, уредници су својој публици настојали да објасне како је кључ победе у сукобу са супротстављеним блоком заправо лежао у стрпљивом реалполитичком планирању. С тим у вези, они су од почетка Хладног рата пружали подршку америчким владама које су од Рузвелта и Трумана, па све до Картера своје спољнополитичке доктрине у великој мери заснивале на становиштима реалполитике. Сходно томе, уредници и аутори су током педесетих година подржали америчку администрацију у њеним напорима да пружи војну и економску помоћ Југославији, која се нашла у сукобу са дојучерашњим савезницима из Источног блока. У новонасталим околностима, настојали су да Југославију у часопису прикажу као потенцијалног комунистичког савезника НАТО пакта. Такође, истицали су како је у питању земља која новим моделом унутрашњег развоја, *самоуправљањем*, може атрактивно утицати на друге државе социјалистичког лагера.

Реалполитичко резонување представљало је основну одлику наратива о Југославији све до почетка осамдесетих година. Иако је у америчко-југословенским односима у наступајућим деценијама долазило до бројних заокрета који су били приказани у текстовима листа, полазишта уредника формирана средином педесетих година остала су стабилна све до почетка последње деценије Хладног рата. Раздобље након Стаљинове смрти 1953. године, Југославија је искористила за изградњу новог

правца спољне политике *еквидистанце*, који је у другој половини педесетих био надограђен доктрином *несврстаности*. Након почетног отпора и неповерења, овај дипломатски правац прихватили су и представници САД уз закључак да југословенска спољна политика и даље може користити америчким интересима у борби против Источног блока. Овакве закључке владе САД, уредници и писци *Foreign Affairs*-а настојали су да промовишу у наративу листа. Тако су америчким читаоцима нарочито желели да ставе до знања како су представници Југославије, вођени жељом за очувањем своје независности, у Покрету несврстаних имали улогу кочничара зближавању ове организације са СССР. Такође, након што се у Југославији јавила економска и политичка криза, употпуњена отварањем питања о будућности земље након Титовог одласка са историјске сцене, уредници су имали намеру да публици покажу како су амерички кредити важан залог стабилности и очувања Југославије. Ова чињеница била је представљена као врло важна јер су сматрали да би се слабљењем Југославије могао окористити управо Совјетски Савез.

Година 1980. представљала је нову, последњу преломну тачку у процесу изградње текстуалне представе о Југославији. Смрт Јосипа Броза Тита и долазак Роналда Регана на чело САД, означили су почетак више различитих процеса. На првом месту, Реганов неоконзерватизам означио је крај блиске сарадње америчке администрације и института CFR, чији су представници своја уверења базирали на идеји либералног интернационализма. С друге стране, Реганова офанзива у Хладном рату и смрт лидера Југославије утицали су на губитак интересовања за збивања у овој земљи, како у крилу америчке администрације, тако и у оквиру уредништва *Foreign Affairs*-а.³⁴² Почетак хладноратовског отопљавања након доласка Михаила Горбачова на власт у СССР само је допринео овом процесу. Последњи текст који је о Југославији сведочио као о јединственој земљи тако је настао тек 1991. године, у оквиру новог историјског контекста у коме је доминирала идеја о Новом светском поретку. Новонастале историјске околности утицале су и на промену дискурса часописа који је поново попримио доминантно идеолошке особине. Слика Југославије, земље на рубу грађанског рата, тако је у оквиру новог наратива требало да послужи као пример како транзициони процеси ка капитализму и либералној демократији могу помоћи у превазилажењу нагомиланих унутрашњих проблема.

---

³⁴² Губитак интересовања уредника листа за Југославију, осетио се у чињеници да се у периоду између 1980. и 1991. године у часопису није нашао нити један есеј посвећен југословенским приликама.

Међутим, историја је за Југославију спремила другачију судбину. Убрзо након текста В. П. Гањона из јуна 1991. године, југословенски простор постао је поново врло занимљива тема уредницима и писцима часописа, као и целокупној светској јавности. Нови есеји низали су се у раздобљу између 1991. и 1995. године. Ипак, нити један од њих више није сведочио о Југославији већ о земљама и покретима који су се борили за њено наслеђе. Оног тренутка када је нестала са историјске сцене, Југославија је нестала и из наратива *Foreign Affairs*-а.

Прилози

Прилог бр. 1:

Списак аутора *Foreign Affairs*-а који су писали о Југославији¹

Извори: „History of Foreign Affairs“, *Foreign Affairs*, www.foreignaffairs.com

Едуард Бенеш, *Eduard Benes* (1884-1948), један од најзначајнијих државника у историји Чехословачке. Био је вођа Покрета за независност Чехословачке, министар спољних послова и други председник Чехословачке у периоду између 1935. и 1938. године, па онда поново од 1940. до 1948. године, када је по доласку комуниста на власт дао оставку. Током 1939. године, Америчко филозофско друштво је Бенешу уручило Френклинову медаљу због његовог предавања под називом „Politics as art and science“, у категорији значајног доприноса друштву.

Јозеф Редлих, *Josef Redlich* (1869-1936), аустријски државник, правник и историчар који је био утицајан политичар непосредно пре и током Првог светског рата. Једно од најпознатијих дела које је објавио, била је биографија цара Фрање Јозефа из 1929. године. Током међуратне епохе, објавио је два значајна есеја у часопису.

Хамилтон Фиш Армстронг, *Hamilton Fish Armstrong* (1893-1973), амерички дипломата и дугогодишњи главни и одговорни уредник часописа *Foreign Affairs*. Каријеру у новинарству започео је у часопису *New Republic*. За време Првог светског рата био је војни аташе САД у Србији. Године 1921. постао је члан новооснованог института под називом *Council on Foreign Relations*. Након смрти чувеног историчара и професора са универзитета Харвард, Арчибалда Кулица 1928. године, Армстронг је постао главни уредник часописа, те је на тој дужности остао до повлачења, у јеку Вијетнамског рата 1972. године, на педесетогодишњицу од оснивања *Foreign Affairs*-а.

Вилијам Лангер, *William L. Langer* (1896-1977), амерички историчар и професор на Универзитету Харвард. У оквиру часописа *Foreign Affairs*, био је први уредник рубрике *Capsule Review*. Написао је чувено дело „European Alliances and Alignments“ које се бавило дипломатском историјом позног деветнаестог века у Европи.

---

¹ Имена аутора магазина поређана су хронолошким редом, у зависности од тога када су се њихови текстови о Југославији први пут појавили у часопису.

Гаetano Салвемини, Gaetano Salvemini (1873-1957), италијански антифашистички политичар, историчар и писац. Подржао је улазак Италије у Први светски рат на страни Антанте, а касније и интернационалистички програм националног самоопредељења америчког председника Вудроа Вилсона. Оиграо је важну улогу у подстицању елите и јавног мњења у Америци против фашистичког режима у Италији.

Бернадом Е. Шмит, Bernadotte E. Schmitt (1886-1969), амерички историчар и професор модерне европске историје на Универзитету у Чикагу од 1924. до 1946. године. Његова књига „Долазак рата 1914“, добила је награду америчког Историјског удружења George Louis Beer 1930. године, а потом и Пулицерову награду 1931. године.

Роберт Вилијам Сетон-Вотсон, Robert William Seton-Watson (1879-1951), британски политички активиста и историчар. Уредник часописа *New Europe* од 1916. до 1920. године. Сјајан познавалац прилика на Балкану и велики заговорник начела националног самоопредељења. У часопису *Foreign Affairs*, углавном је писао о догађајима који су довели до почетка Првог светског рата.

Вилијам Милер, William Miller, британски историчар, новинар и дугогодишњи дописник листа *London Times* из Грчке. Писац значајних студија „Латини на Леванту“ и „Османско Царство“. У часопису *Foreign Affairs* био је активан током међуратне епохе и непосредно по завршетку Другог светског рата.

Коста Тодоров, Коста Тодоров, бугарски политичар, члан делегације Бугарске на Париској мировној конференцији. Касније делегат ове земље у Лиги Народа и посланик у Краљевини СХС до смрти бугарског председника владе, Александра Стамболијског.

Харолд Темперли, Harold Temperley (1879-1939), британски историчар. Његова *Историја Србије* објављена је 1917. године. Присуствовао је Париској мировној конференцији 1919. године и радио на њеној званичној историји. Био је британски представник у албанској граничној комисији, а био је и саветник Артура Балфура 1921. године у Лиги нација.

Гроф Карло Сфорца, Count Carlo Sforza (1872-1952), италијански дипломата и политичар. Током Првог светског рата, био је посланик Краљевине Италије код српске владе на Крфу. Након завршетка рата, био је министар иностраних послова у влади Ђована Ђолитија. Потписао је Рапалски уговор са Југославијом и у наредном периоду напустио Италију, након доласка фашиста на власт, 1922. године. Већи део међуратног раздобља провео је у Француској и Белгији, да би током Другог светског рата боравио и у САД. Након рата, вратио се у Италију где је по други пут постао шеф дипломатије у раздобљу између 1947. и 1951. године.

Андре Журу, Andre Geraud (1882-1974), француски новинар и писац. Након пада Француске, отишао је у Америку, а његову имовину конфисковала је влада у Вишију. Написао је дело „Гробари Француске“ 1944. године, као оштру критику држања француских дипломата и државника након Хитлеровог ступања на власт у Немачкој. Текстове за часописе и новине, писао је под псеудонимом Пертинакс.

Елизабет Вискеман, Elizabeth Wiskemann (1899-1971), енглеска новинарка и историчарка англо-немачког порекла. Укључила се у политику и постала горљиви противник нацизма. Била је професорка међународних односа на Универзитету у Единбургу и предавач модерне историје на Универзитету у Сасексу. Године 1965. добила је почасну диплому на Универзитету у Оксфорду. У часопису *Foreign Affairs*, писала је непосредно по почетку Другог светског рата.

Николас Мирковић, Nicholas Mirkovich, југословенски правник и професор на Београдском универзитету током међуратног раздобља. Након почетка Другог светског рата, преселио се у САД где је написао велики број чланака за различите листове укључујући и један обиман текст написан за *Foreign Affairs*.

Роберт Гејл Вулберт, Robert Gale Woolbert (рођен 1903), амерички новинар, експерт за међународне односе и дугогодишњи члан института CFR и уредник рубрике *Capsule Review*.

Џон Кемпбел, John C. Campbell, амерички новинар, експерт за међународне односе и један од уредника часописа *Foreign Affairs*. Дугогодишњи члан CFR и писац великог броја текстова о земљама Југоисточне Европе.

A. C. Sedgwick, амерички новинар и дописник *New York Times*-а из Атине у периоду непосредно по окончању Првог светског рата.

Милан Бартош (1901-1974), професор Правног факултета у Београду и експерт за међународно јавно право. Члан Српске академије наука и уметности и члан комисије Организације Уједињених Нација за међународно право. Такође, главни правни саветник у државном секретаријату за иностране послове (ДСИП) до 1962. године и члан делегације СФР Југославије на редовним заседањима ОУН од 1945. године.

М. С. Хандлер, M. S. Handler, амерички новинар и дописник *New York Times*-а из Београда током четрдесетих и педесетих година.

Владимир Дедијер (1914-1990), академик, историчар, публициста новинар и учесник Другог светског рата. На Београдском универзитету предавао историју Народноослободилачког покрета. Био је представник југословенске делегације на конференцији мира у Паризу 1946. године. За време сукоба са Стаљином био је члан бројних преговарачких мисија. Августа 1954. године, у жељу сукоба Савеза Комуниста Југославије са Милованом Ђиласом, Дедијер је стао на Ђиласову страну. Касније се повукао из политичког живота и поднео оставку на све функције у СКЈ. Још током сукоба Југославије са СССР, написао је чланак о односима социјалистичких земаља у часопису *Foreign Affairs*.

Фицрој Меклин, Fitzroy Maclean (1911-1996), британски војник, писац и политичар. Био је шеф војне мисије код југословенских партизана. Пре рата, под именом Stafford Cripps, радио је у британској амбасади у Москви. Био је Черчилов пријатељ и човек од поверења. За часопис је написао први чланак који је афирмативно осликао лик комунистичког лидера Југославије, Јосипа Броза.

Генерал-пуковник Душан Кведер (1915-1966), високи официр Југословенске Народне Армије. Учесник Шпанског грађанског рата и партизански командант током Другог светског рата. Био је амбасадор Југославије у Етиопији, Западној Немачкој и Уједињеном Краљевству.

Дејвид Анделман, David A. Andelman (рођен 1944. године), амерички новинар и политички коментатор. Дугогодишњи дописник *New York Times*-а на простору Балкана. У *Foreign Affairs*-у написао један од првих чланака посвећених југословенском моделу социјалистичког развоја, самоуправљању.

Томас Тејлор Хамонд, Thomas Taylor Hammond (1920-1993), амерички историчар и специјалиста за студије Источне Европе.

Едвард Кардељ (1910-1979), словенски и југословенски комунистички револуционар, партизан, политичар, писац и најближи сарадник Јосипа Броза Тита. Сматра се идејним творцем и теоретичарем југословенског самоуправног социјализма.

Јосип Броз Тито (1892-1980), југословенски комунистички револуционар, војсковођа и државник. Стекао је велику међународну славу као вођа Покрета несврстаних. Био је генерални секретар Савеза комуниста Југославије у периоду од 1939. до 1980. године. Од 1953. године, налазио се на функцији председника Југославије. Имао је чин маршала Југославије од 1943. године као и положај врховног команданта армије. Будући да је био веома цењен у оба блока током Хладног рата, примио је деведесет и осам страних одликовања, укључујући и Орден Легије части.

Џон Мајкл Монтиас, John Michael Montias (1928-2005), амерички економиста и историчар уметности. Сматран је једним од највећих експерата за совјетску економију у САД. Писао је и о економском развоју Југославије након увођења модела самоуправљања.

Ставро Шкенди, Stavro Skendi (1905-1989), албанско-амерички лингвиста и историчар. Током Другог светског рата борио се на страни Албанског националног фронта (*балиста*). Био је Гугенхајмов студент и гостујући стипендиста Института за напредне студије на Универзитету Принстон.

Лео Матес (1911-1991), југословенски дипломата, учесник Другог светског рата, југословенски представник у ОУН и помоћник министра иностраних послова Коче Поповића. Од 1945. године, био је и главни уредник новинске агенције Тањуг.

Рудолф Бићанић (1905-1968), економиста, историчар, социолог села и универзитетски професор. Као члан Хрватске сељачке странке наставио је политику Стјепана Радића у време диктатуре краља Александра. Од 1941. до 1943. године је био први вицегувернер Народне банке Југославије у избеглиштву у Лондону. Године 1945. напустио је политику Мачековог ХСС и приклонио се новоуспостављеном режиму у Југославији.

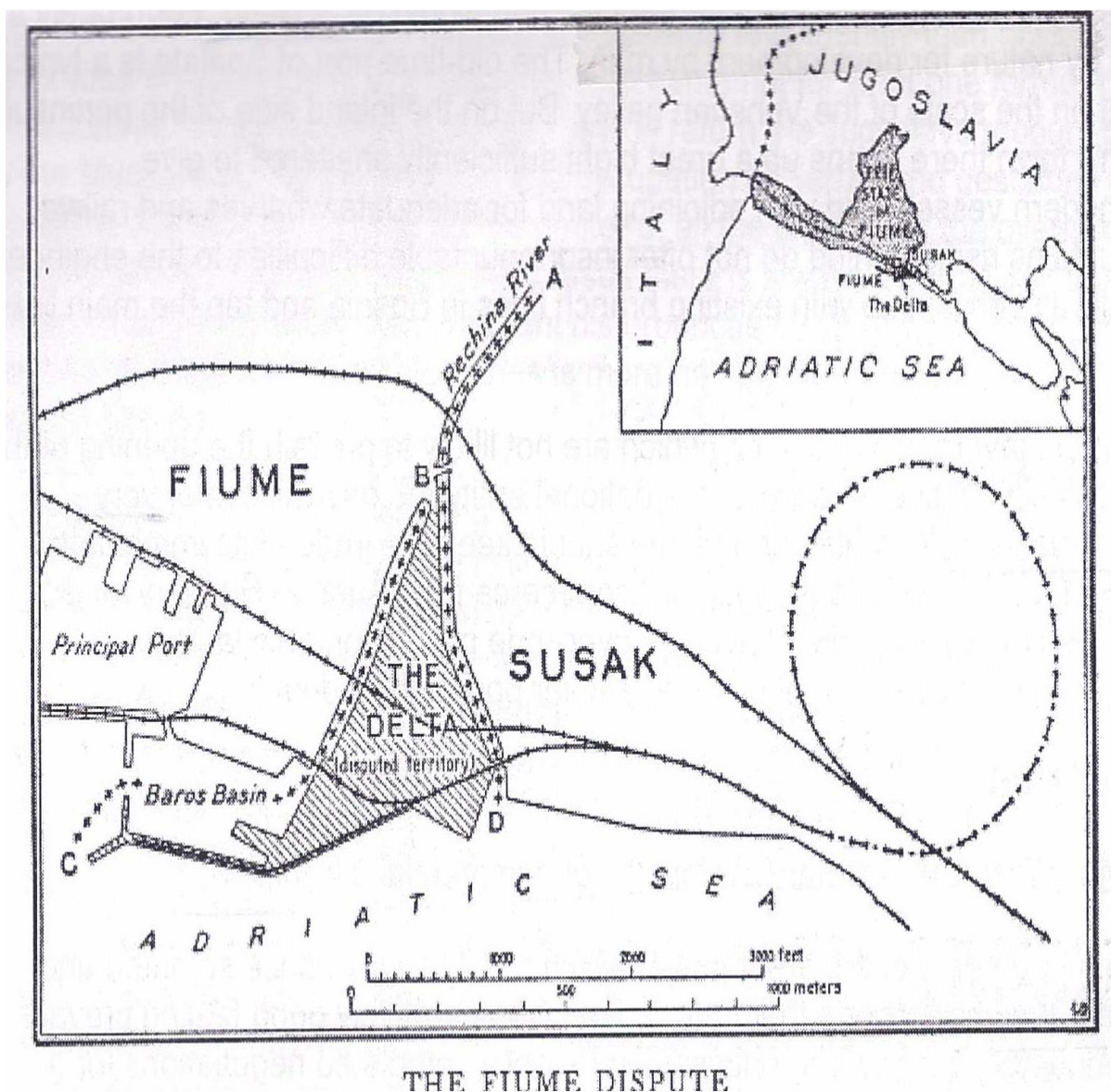
Антон Вратуша (1915-2017), југословенски и словеначки дипломата, слависта, учесник Другог светског рата и функционер социјалистичке Југославије. Био је један од значајнијих заговорника децентрализације југословенске државе, током шездесетих и седамдесетих година.

Милован Ђилас (1911-1995), био је црногорски и југословенски комуниста, учесник Другог светског рата, политички теоретичар и писац. Осим политике, бавио се и писањем књига. Његово дело „Нова класа“, изазвало је буру у Југославији, која је проистихала његовим повлачењем из политичког живота, а потом и политичким прогоном. Његова књига од стране *New York Times*-а уврштена је у стотину најзначајнијих дела у XX веку.

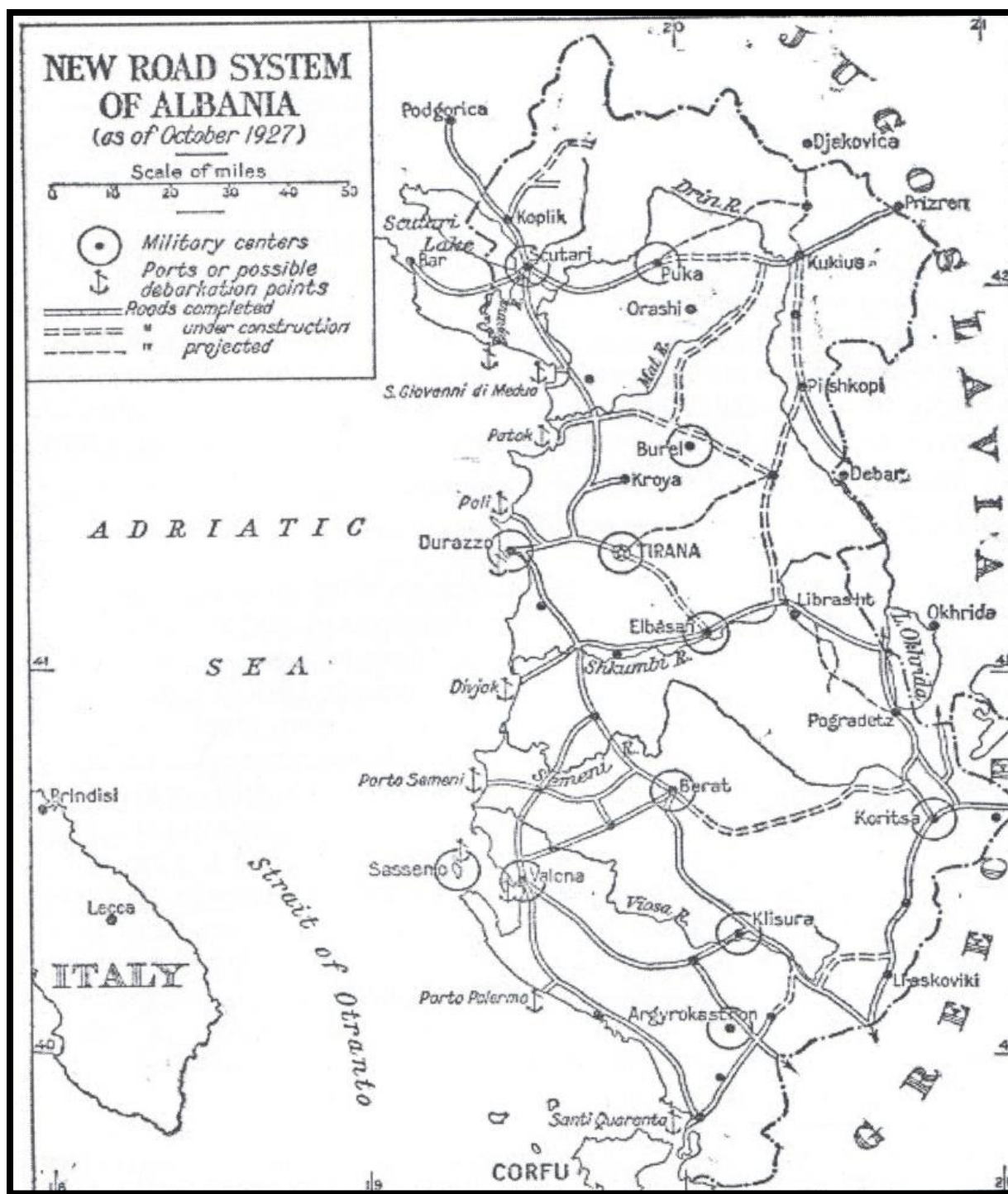
Валер Филип Ганон, V.P. Gagnon Jr., амерички политиколог и експерт за Југоисточну Европу. Написао је више студија које су се бавиле проблемом Рата за југословенско наслеђе. Најпознатије дело му је „Мит о етничком рату: Србија и Хрватска деведетих“.

Прилог бр. 2:

Мапе *Foreign Affairs*-а о Југославији

Карта број 1 приказала је југословенско-италијански спор у делти Бароша, надамак Ријеке. Hamilton Fish Armstrong, „Jugoslavia Today“, *Foreign Affairs*, June 15, 1923.

Карта бр. 2 приказала је план „Новог путног система Албаније“, који је био састављен у октобру 1927. године под надзором врховног генералштаба италијанске војске. William Miller, „Albania and Her Protrectress“, *Foreign Affairs*, April 1, 1927.

THE PRESENT FRONTIERS OF HUNGARY
Shaded areas are those where fifty percent or more of the population are Magyar

Карта бр. 3 приказивала је етничку распорстрађеност мађарског становништва у околним земљама.

Harold Temperley, „How the Hungarian Frontiers Were Drawn“, *Foreign Affairs*, April 1, 1928.

Карта бр. 4, регије Југославије

Hamilton Fish Armstrong, „The New Balkans“, *Foreign Affairs*, December 15, 1923.

THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES

Карта бр. 5, Административне границе Краљевине СХС по уједињењу.
 Hamilton Fish Armstrong, „Jugoslavia Today“, *Foreign Affairs*, June 15, 1923.

JUGOSLAVIA'S POSITION WITH REGARD TO MAIN
EUROPEAN RAILWAYS

Карта број 6 приказује место Југославије у односу на најзначајније железнице Европе током двадесетих година.

Harold Temperley, „How the Hungarian Frontiers Were Drawn“, *Foreign Affairs*, April 1, 1928.

Карта бр. 7 приказала је административну поделу Југославије до 1929. године.

Anonymous, „The New Kingdom of Yugoslavia“, *Foreign Affairs*, January 1, 1930.

Карта бр. 8 приказала је административну поделу Југославије након 1929. године. Anonymous, „The New Kingdom of Yugoslavia“, *Foreign Affairs*, January 1, 1930.

Карта бр. 9 приказивала је територије на које се односио Тардијеов план опоравка од економске кризе из 1932. године.
 Hamilton Fish Armstrong, „Danubia: Relief or Ruin“, *Foreign Affairs*, July 1, 1932.

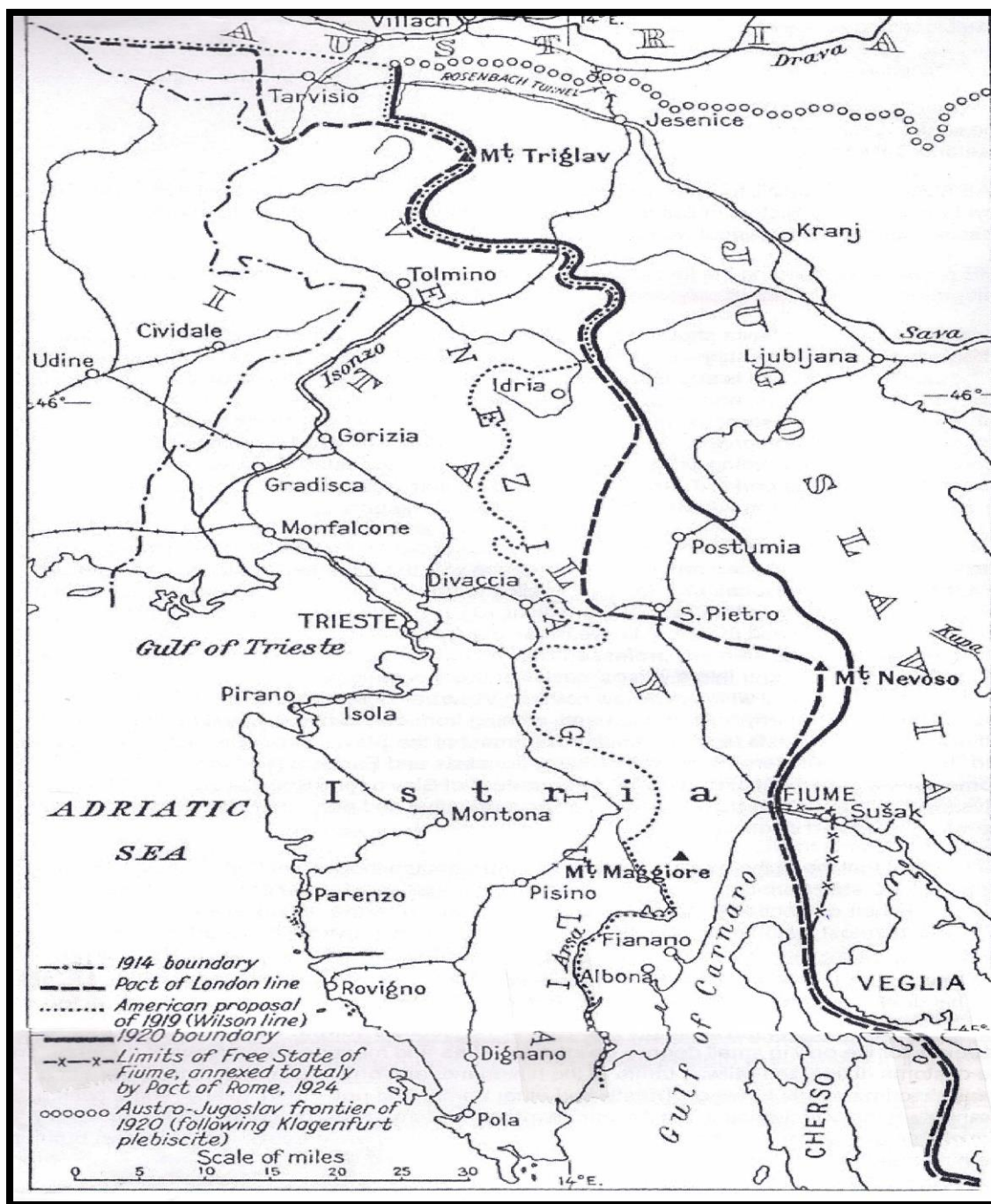
Карта бр. 10, Мапа Балкана 1939. године

Elizabeth Wiskemann, „The Drang Nach Osten Continues“, *Foreign Affairs*, July 1, 1939.

Карта бр. 11, приказала је поделу југословенске територије након Априлског пораза.

Nicholas Mirkovich, „Yugoslavia's Choice“, *Foreign Affairs*, October 1, 1941.

Карта бр. 12 приказала је предлоге за решење италијанско-југословенског територијалног спора по окончању Другог светског рата.
Gaetano Salvemini, „The Italo-Yugoslav Frontier“, *Foreign Affairs*, January 1, 1946.

Списак извора и литературе

Извори:

1. Andelman, David A, „Yugoslavia: The Delicate Balance“, *Foreign Affairs, Essays*, March 1, 1980, <<https://www.foreignaffairs.com/1980-03-01/yugoslavia-delicate-balance>> (17.8.2019)
2. Anonymous, „The New Kingdom of Yugoslavia“, *Foreign Affairs, Essays*, January 1, 1930, <<https://www.foreignaffairs.com/1930-01-01/new-kingdom-yugoslavia>> (1.8.2019)
3. Armstrong, Hamilton Fish, „Yugoslavia Today“, *Foreign Affairs, Essays*, June 15, 1923, <<https://www.foreignaffairs.com/1923-06-15/yugoslavia-today>> (21.8.2019)
4. Armstrong, Hamilton Fish, „The New Balkans“, *Foreign Affairs, Essays*, December 15, 1923, <<https://www.foreignaffairs.com/1924-12-15/new-balkans>> (21.8.2019)
5. Armstrong, Hamilton Fish, „Three Days in Belgrade“, *Foreign Affairs, Essays*, January 1, 1927, <<https://www.foreignaffairs.com/1927-01-01/three-days-belgrade>> (27.8.2019)
6. Armstrong, Hamilton Fish, „Hungary`s Access to the Sea“, *Foreign Affairs, Essays*, July 1, 1927, <<https://www.foreignaffairs.com/1927-07-01/hungary-access-sea>> (27.8.2019)
7. Armstrong, Hamilton Fish, „The Royal Dictatorship in Yugoslavia“, *Foreign Affairs, Essays*, July 1, 1929, <<https://www.foreignaffairs.com/1929-07-01/dictatorship>> (1.8.2019)
8. Armstrong, Hamilton Fish, „Danubia: Relief or Ruin“, *Foreign Affairs, Essays*, July 1, 1932, <<https://www.foreignaffairs.com/1932-07-01/danubia-relief-or-ruin>> (1.8.2019)
9. Armstrong, Hamilton Fish, „After Assassination of the King Alexander“, *Foreign Affairs, Essays*, January 1, 1935, <<https://www.foreignaffairs.com/1935-01-01/after-assassination-king-alexander>> (1.8.2019)
10. Armstrong, Hamilton Fish, „Yugoslavia in Transition“, *Foreign Affairs, Essays*, October 1, 1935, <<https://www.foreignaffairs.com/1935-10-01/yugoslavia-transition>> (1.8.2019)

11. Armstrong, Hamilton Fish, „Eisenhower’s Right Flank“, *Foreign Affairs, Essays*, July 1, 1951, <<https://www.foreignaffairs.com/1951-07-01/eisenhowers-right-flank>>, (16. 8. 2019)
12. Bartos, Milan, „Yugoslavia’s Struggle for Equality“, *Foreign Affairs, Essays*, April 1, 1950, <<https://www.foreignaffairs.com/1950-04-01/jugoslavias-struggle-equality>> (16. 8.2019)
13. Beneš, Eduard, „The Little Entente“, *Foreign Affairs, Essays*, September 15, 1922, <<https://www.foreignaffairs.com/1922-09-15/little-entente>> (27.8.2019)
14. Bicanic, Rudolf, „Economics of Socialism in Developed Country“, *Foreign Affairs, Essays*, July 1, 1966, <<https://www.foreignaffairs.com/1966-07-01/socialism-developed-country>> (17.8. 2019)
15. Broz-Tito, Josip, „On Certain Current International Questions“, *Foreign Affairs, Essays*, October 1, 1957, <<https://www.foreignaffairs.com/1957-10-01/certain-current-international-questions>> (17. 8. 2019)
16. Brzezinski, Zbigniew, „Nationalism and Federalism in Yugoslavia 1963-1983“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, July 1, 1985, <<https://www.foreignaffairs.com/1985-06-01/nationalism-and-federalism>> (17. 8.2019)
17. Campbell, John C, „Diplomacy on the Danube“, *Foreign Affairs, Essays*, January 1, 1949, <<https://www.foreignaffairs.com/1949-01-01/diplomacy-danube>> (16. 8. 2019)
18. Campbell, John C, „Yugoslavia: Crisis and Choice“, *Foreign Affairs, Essays*, January 1, 1963, <<https://www.foreignaffairs.com/1963-01-01/crisis-and-choice>> (17. 8.2019)
19. Campbell, John C, „Insecurity and Cooperation: Yugoslavia and the Balkans“, *Foreign Affairs, Essays*, July 1, 1973, <<https://www.foreignaffairs.com/1973-07-01/insecurity-and-cooperation-yugoslavia-and-balkans>> (17. 8. 2019)
20. Campbell, John C, „Tito: Achievements and the Legacy“, *Foreign Affairs, Essays*, June 1, 1980, <<https://www.foreignaffairs.com/1980-06-01/tito-achievement-and-legacy>> (17.8. 2019)
21. Dedijer, Vladimir, „Albania, Soviet Pawn“, *Foreign Affairs, Essays*, October 1, 1951, <<https://www.foreignaffairs.com/1951-10-01/albania-soviet-pawn>> (16. 8. 2019)
22. Djilas, Milovan, „Yugoslavia and the Expansion of the Soviet State“, *Foreign Affairs, Essays*, March 1, 1980, <<https://www.foreignaffairs.com/1980-03-01/yugoslavia-and-expansion-soviet-state>> (17.8. 2019)

23. Gagnon, Jr, V.P, „Yugoslavia: Prospects for Stability“, *Foreign Affairs, Essays*, June 1, 1991, <<https://www.foreignaffairs.com/1991-06-01/yugoslavia-prospects-stability>> (29.1.2018)
24. Geraud Pertinax, Andre, „Eastern Europe: Vassal or Free“, *Foreign Affairs, Essays*, April 1, 1938, <<https://www.foreignaffairs.com/1938-04-01/vassal-or-free>> (1.8.2019)
25. Hammond, Thomas T, „The Djilas Affair and Yugoslav Communism“, *Foreign Affairs, Essays*, January 1, 1955, <<https://www.foreignaffairs.com/1955-01-01/djilas-affair-jugoslav-communism>> (17. 8.2019)
26. Handler, M.S, „Communist Dogma and Yugoslav Practice“, *Foreign Affairs, Essays*, April 1, 1952, <<https://www.foreignaffairs.com/1952-04-01/communist-dogma-and-jugoslav-practice>> (16. 8. 2019)
27. Hoden, Marcel, „Europe without the League“, *Foreign Affairs, Essays*, October 1, 1939, <<https://www.foreignaffairs.com/ /1939-10-01/europe-without-league>> (1.8.2019)
28. Kardelj, Edvard, „Evolution in Yugoslavia“, *Foreign Affairs, Essays*, July 1, 1956, <<https://www.foreignaffairs.com/1956-07-01/evolution-jugoslavia>> (17. 8. 2019)
29. Kveder, Dusan, „Territorial War - the New Concept of Resistance“, *Foreign Affairs, Essays*, October 1, 1953, <https://www.foreignaffairs.com/1953-10-01/territorial-war-new-concept-resistance> (16. 8. 2019)
30. Langer, William L, „Nicola P. Pasic“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, April 1, 1928, <<https://www.foreignaffairs.com/1928-04-01/nicola-p-pasic>> (21.8.2019)
31. Langer, William L, „Italia E Yugoslavia“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, April 1, 1929, <<https://www.foreignaffairs.com/1929-04-01/italia-e-jugoslavia>> (21.6.2019)
32. Langer, William L, „The Balkan Pivot: Yugoslavia“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, July 1, 1929, <<https://www.foreignaffairs.com/1929-07-01/balkan-pivot-jugoslavia>> (21.6.2019)
33. Langer, William L, „La Crisi Politica in Yugoslavia“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, January 1, 1931, <<https://www.foreignaffairs.com/1931-01-01/la-crisi-politica-jugoslavia>> (25.9.2017)
34. Langer, William L, „The Native`s Return“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, July 1, 1934, <<https://www.foreignaffairs.com/1934-07-01/natives-return>> (1.8.2019)
35. Langer, William L, „Who`s Who in Central and Eastern Europe“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, July 1, 1936, < <https://www.foreignaffairs.com/1936-07-01/whos-who-central-and-east-europe-1933-1934>> (1.8.2019)

36. Le Dorff, Patricia, „Yugoslavia: A Fractured Federalism“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, April 1, 1989, < <https://www.foreignaffairs.com/1989-03-01/yugoslavia-fractured-federalism> > (17. 8. 2019)
37. Maclean, Fitzroy, Tito: a Study, *Foreign Affairs, Essays*, January 1, 1950, <<https://www.foreignaffairs.com/1950-01-01/tito-study>> (16. 8. 2019)
38. Mates, Leo, „Nonalignment and the Great Powers“, *Foreign Affairs, Essays*, April 1, 1970, <<https://www.foreignaffairs.com/1970-04-01/nonalignment-great-powers>> (17. 8. 2019)
39. Miller, William, „Albania and Her Protectress“, *Foreign Affairs, Essays*, April 1, 1927, <<https://www.foreignaffairs.com/1927-04-01/albania-and-her-protectress>> (21.6.2019)
40. Miller, William, „Greece and Her Neighbors“, *Foreign Affairs, Essays*, April 1, 1931, <<https://www.foreignaffairs.com/1931-04-01/greece-and-her-neighbors>> (1.8.2019)
41. Mirkovich, Nicholas, „Yugoslavia`s Choice“, *Foreign Affairs, Essays*, October 1, 1941, <<https://www.foreignaffairs.com/1941-10-01/jugoslavias-choice>> (1.8.2019)
42. Montias, John M, „Economic Reform and Retreat in Yugoslavia“, *Foreign Affairs, Essays*, January 1, 1959, <<https://www.foreignaffairs.com/1959-01-01/economic-reform-and-retreat-jugoslavia>> (17. 8. 2019)
43. Poincare, Raymond, „Since Versailles“, *Foreign Affairs, Essays*, July 1, 1928, <<https://www.foreignaffairs.com/1929-07-01/versailles>> (27.8.2019)
44. Redlich, Josef, „Recontruction in Danube Countries“, *Foreign Affairs, Essays*, September 15, 1922, <<https://www.foreignaffairs.com/1922-09-15/reconstruction-danube-countries>> (27.8.2019)
45. Temperley, Harold, „How the Hungarian Frontiers Were Drawn“, *Foreign Affairs, Essays*, April 1, 1928, <<https://www.foreignaffairs.com/1928-04-01/how-hungarian-frontiers-were-drawn>> (27.8.2019)
46. Todoroff, Kosta, „The Macedonian Organization Yesterday and Today“, *Foreign Affairs, Essays*, April 1, 1928, <<https://www.foreignaffairs.com/1928-04-01/macedonian-organization>> (1.8.2019)
47. Salvemini, Gaetano, „Italian Diplomacy During the World War“, *Foreign Affairs, Essays*, January 1, 1926, <<https://www.foreignaffairs.com/1926-01-01/italian-diplomacy-during-world-war>> (21.6.2019)

48. Salvemini, Gaetano, „The Italo-Yugoslav Frontier“, *Foreign Affairs, Essays*, January 1, 1946, <<https://www.foreignaffairs.com/1946-01-01/italo-yugoslav-frontier>> (16.8.2019)
49. Schmitt, Bernadotte E, „July 1914“, *Foreign Affairs, Essays*, October 1, 1926, <<https://www.foreignaffairs.com/1926-10-01/july-1914>> (27.8.2019)
50. Sedgwick, A. C, „The Plot against Greece“, *Foreign Affairs, Essays*, April 1, 1948, <<https://www.foreignaffairs.com/1948-04-01/plot-against-greece>> (16.8.2019)
51. Seton-Watson, R. W, „The Murder in Sarajevo“, *Foreign Affairs, Essays*, April 1, 1925, <<https://www.foreignaffairs.com/1925-04-01/murder-sarajevo>> (27.8.2019)
52. Sforza, Carlo, „Italy and Her Neighbors After the War“, *Foreign Affairs, Essays*, October 1, 1943, <<https://www.foreignaffairs.com/ItalyandNeighborsAftertheWar>> (27.1.2019)
53. Skendi, Stavro, „Albania and the Sino-Soviet Conflict“, *Foreign Affairs, Essays*, April 1, 1962, <<https://www.foreignaffairs.com/1962-04-01/albania-and-sino-soviet-conflict>> (17. 8. 2019)
54. Vratusa, Anton, „Yugoslavia 1971“, *Foreign Affairs, Essays*, October 1, 1971, <<https://www.foreignaffairs.com/1971-10-01/yugoslavia-1971>> (16. 8. 2019)
55. Wiskemann, Elizabeth „The Drang Nach Osten Continues“, *Foreign Affairs, Essays*, July 1, 1939, <<https://www.foreignaffairs.com/1939-07-01/drang-nach-osten-continues>> (1.8.2019)
56. Woolbert, Robert Gale „Free Yugoslavia Calling“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, April 1, 1942, <<https://www.foreignaffairs.com/1942-04-01/free-yugoslavia-calling>> (1.10.2019)
57. Woolbert, Robert Gale, „Death at My Heels“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, July 1, 1943, <<https://www.foreignaffairs.com/1943-07-01/death-my-heels>> (1.8.2019)
58. Woolbert, Robert Gale, „Balkan Exit“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, October 1, 1943 <<https://www.foreignaffairs.com/1943-10-01/balkan-exit>> (1.8.2019)
59. Woolbert, Robert Gale, „Martyrdom of the Serbs“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, January 1, 1944, <<https://www.foreignaffairs.com/1944-01-01/martyrdom-serbs>> (5.8.2019)
60. Woolbert, Robert Gale, „My Native Land“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, April 1, 1944, <<https://www.foreignaffairs.com/1944-04-01/my-native-land>> (5.8.2019)
61. Woolbert, Robert Gale, „Guns for Tito“, *Foreign Affairs, Capsule Review*, July 1, 1945, <<https://www.foreignaffairs.com/1945-07-01/guns-tito>> (5.8.2019)

62. Woolbert, Robert Gale, „It Happened in Yugoslavia- It Must Not Happen Here“, *Foreign Affairs* , *Capsule Review*, October 1, 1949,
<<https://www.foreignaffairs.com/1949-10-01/it-happened-yugoslavia-it-must-not-happen-here>> (16. 8. 2019)

Објављени извори из архива:

1. *Foreign Relations of the United States*,
<https://history.state.gov/historicaldocuments/about-frus>.
2. *Југословенско-амерички односи 1918-1945*, Архив Југославије, зборник докумената, (ур. Миладин Милошевић), Београд 2015.

Интернет:

1. „Documenting Numbers of Victims of The Holocaust and Nazi Persecutions“, *United States Holocaust Memorial Museum*,
<<https://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10008193>> (27.1.2018)

Литература:

1. Adamović, Ljubiša S, Lempi, Džon R, Priket, Rasel O, *Američko-jugoslovenski ekonomski odnosi posle Drugog svetskog rata*, Beograd 1990.
2. Bakić, Jovo, *Jugoslavija: Razaranje i njegovi tumači*, Beograd 2011.
3. Bakhtin, Mikhail, Medvedev, Pavel, *The Formal Method in Literary Scholarship: A Critical Introduction to Sociological Poetics*, Baltimore 1991.
4. Богетић, Драган, „Југославија у Хладном рату“, *Историја 20. века*, бр. 2 (2008), 316-371.
5. Богетић, Драган, „Сједињене Америчке Државе и склапање Балканског пакта 1952-1955“, *Архив*, бр. 2 (2001), 186-190.
6. Bogetić, Dragan, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961-1971*, Beograd 2012.
7. Bogetić, Dragan, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961*, Beograd 2006.
8. Bogetić, Dragan, „Saradnja Jugoslavije i Zapada u vreme sukoba sa Kominformom (1952-1955)“ u: *Velike sile i male države u Hladnom ratu, slučaj Jugoslavije*, (ur. prof. dr Ljubodrag Dimić), 42-56.
9. Brands, H. W, „Ideas and Foreign Affairs“, *A Companion to American Foreign Relations*, ed. Robert Schulzinger, Oxford 2003.
10. Cohen, Warren I., *The Cambridge History of American Foreign Relations*, Vol. IV, Cambridge University Press 1996.
11. Cohrs, Patrick, „The First Real Peace Settlements after the First World War: Britain, the United States and the Accords of London and Locarno, 1923-1925“, *Contemporary European History*, Vol. 12, (2003).
12. Čulinović, Ferdo, *Jugoslavija između dva rata*, II tom, Zagreb 1961.
13. Dimić, Ljubodrag, *Jugoslavija i Hladni rat*, Beograd 2014.
14. Dimitrijević, Bojan D, *Od Staljina do Atlantskog pakta: Armija u spoljnoj politici Titove Jugoslavije 1945-1958*, Beograd 2005.
15. Fuko, Mišel *Poredak diskursa*, Loznica 2007.
16. Гедис, Џон Луис, *Хладни рат*, Београд 2003.
17. Gligoriјевић, Branislav, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji 1919-1929*, Beograd 1979.
18. Grose, Peter, *Continuing the Inquiry, The Council on Foreign Relations from 1921 to 1996*, New York 2006.

19. He, Quizhi „The Crucial Role of The United Nations in Maintaining World Peace and Security“, *The United Nations at Age Fifty, A Legal Perspective*, (ed. Christian Tomuschat), The Hague, London, Boston 1995.
20. Hobsbaum, Erik, *Doba ekstrema: Istorija kratkog dvadesetog veka 1914-1991*, Beograd 2002.
21. Hoff, Joan, „The American Century: From Sarajevo to Sarajevo“, *The Ambiguous Legacy: US Foreign Relations in American Century*, (ed. Michael J. Hogan), Cambridge University Press, 180-196.
22. Iriye, Akira, *The Cambridge History of American Foreign Relations*, Vol. III, Cambridge University Press 1993.
23. Jakovina, Tvrtko, *Treća strana Hladnog rata*, Zagreb 2011.
24. Jovanov, Neca, *Dijagnoza samoupravljanja 1974-1981*, Zagreb 1983.
25. Jović, Dejan, *Jugoslavija, država koja je odumrla: uspon, kriza i pad Kardeljeve Jugoslavije*, Zagreb 2003.
26. Kalvokarezi, Piter, Vint, Gaj, *Totalni rat*, Beograd 1987.
27. Katz, Elihu, Lazarfeld, Paul F., *Personal Influence, The Part Played by People in the Flow of Information*, New Jersey 2009.
28. Kisindžer, Henri, *Diplomatija*, Beograd 2016.
29. Krizman, Bogdan, *Vanjska politika jugoslavenske države 1918-1941*, Zagreb 1975.
30. Лакер, Волтер, *Историја Евроне 1945-1992*, Београд 1999
31. LaFeber, Walter, *America, Russia and the Cold War 1945-1992*, New York 1993.
32. LaFeber, Walter, „From detente to the Gulf“, *American Foreign Relations Reconsidered*, (ed. Gordon Martel) London & New York 2003, 145-147.
33. Lečić, Tatjana, „Jugoslavija i SAD u svetlu hladnoratovskih kriza 1956. godine“ u: *Spoljna politika Jugoslavije 1950-1961*, (pr. Dr Momčilo Mitrović), Beograd 2008, 305-315.
34. Lis, Lorejn, *Održavanje Tita na površini. Sjedinjene države, Jugoslavija i Hladni rat*, Beograd 2003.
35. Milošević, Nemanja, „Jugoslavija u američkoj vojnopolitičkoj strategiji odbrane zapada od SSSR“ u: *Spoljna politika Jugoslavije 1950-1961*, (pr. Dr Momčilo Mitrović), Beograd 2008, 307-319.
36. Митровић, Андреј, *Време нетрпељивих*, Подгорица 1998.
37. Митровић, Андреј *Фашизам и нацизам*, Београд 2009.
38. Mitrović, Andrej, *Jugoslavija na konferenciji mira 1919-1920*, Beograd 1969.

39. Павловић, Стеван, *Хитлеров нови антипоредак, Други светски рат у Југославији*, Београд 2009.
40. Pavlović, Vojislav, *Od monarhije do republike, SAD i Jugoslavija (1941-1945)*, Beograd 1998.
41. Painter, David S, *Hladni rat, Povijest međunarodnih odnosa*, Zagreb 2002.
42. Parmar, Inderjeet, *Think Tanks and Power in Foreign Policy, A Comparative Study of the Role and Influence of the Council on Foreign Relations and the Royal Institute of International Affairs*, New York 2004.
43. Petković, Ranko, *Jedan vek odnosa Jugoslavije i SAD*, Beograd 1992.
44. Petranović, Branko, *Istorija Jugoslavije, Kraljevina Jugoslavija 1914-1941*, Beograd 1988.
45. Petranović, Branko, *Srbija u Drugom svetskom ratu*, Beograd 1992.
46. Petrović, Vladimir, „Pošteni posrednik. Jugoslavija između starih i novih spoljnopoličkih partnerstava sredinom pedesetih godina“ u: *Spoljna politika Jugoslavije 1950-1961*, (pr. Dr Momčilo Mitrović), Beograd 2008, 463-470.
47. Радоњић, Немања, „Слика Балкана у часопису National Geographic (1888-2013)“, *Годишњак за друштвену историју*, бр. 3 (2013).
48. Renouvin, Pierre, *Evropska kriza i Prvi svetski rat*, Zagreb 1965.
49. Roberts, Priscilla „The Council has been your Creation: Hamilton Fish Armstrong, Paradigm of the American Foreign Policy Establishment?“, *Journal of American Studies*, Vol. 35, (2001), 66, 91-115.
50. Romsics, Gergely, „Hungary in the Journal Foreign Affairs“, *Hungarian Study Review*, Vol.32 (2005), 15-40.
51. Schulzinger, Robert D, *The Wise Men of Foreign Affairs. History of the Council on Foreign Relations*, New York 1984.
52. Stojanović, Dubravka, *Rađanje globalnog sveta 1880-2015*, Beograd 2015,
53. Stojanović, Trajan, *Pogledi na Nas/Vas i Drugoga*, Beograd 2006.
54. Stojkov, Todor, *Vlada Milana Stojadinovića (1935-1939)*, Beograd 1985.
55. Šulcinger, Robert D, *Američka diplomatija od 1900. godine*, Beograd 2011.
56. Терзић, Велимир, *Слом Краљевине Југославије I том*, Београд 1984
57. Todorova, Marija, *Imaginarni Balkan*, Beograd 2004.
58. Tomašević, Jozo, *Četnici u drugom svetskom ratu*, Zagreb 1979.
59. Vestad, Od Arne, *Globalni Hladni rat*, Beograd 2008.

60. Vinaver, Vuk, *Svetska ekonomska kriza i nemački prodor u Podunavlje (1929-1935)*, Beograd 1987.
61. Чалић, Мари-Жанин, *Историја Југославије у 20. веку*, Београд 2013.
62. Životić, Aleksandar, „Jugoslavija i Bliski Istok (1945-1956)“ u: *Spoljna politika Jugoslavije 1950-1961*, (pr. Dr Momčilo Mitrović), Beograd 2008, 495-511.
63. Westad, Odd Arne, „The New International History of the Cold War: Three (Possilbe) Paradigms“, u: *Velike sile i male države u Hladnom ratu, slučaj Jugoslavije*, (ur. prof. dr Ljubodrag Dimić), Beograd 2005, 3-18.